

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

KNİDOS LİMAN CADDESİ HEROON'U CEPHE MİMARİSİ

YUSUF KILIÇ
144203011001

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ERTEKİN M. DOKSANALTI

KONYA-2016

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı	Yusuf KILIÇ
Numarası	144203011001
Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji/Klasik Arkeoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI
Tezin Adı	Knidos Liman Caddesi Heroon'u Cephe Mimarisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Knidos Liman Caddesi Heroon'u Cephe başlıklı bu çalışma 15/06/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Doç. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI

Yrd. Doç. Dr. Deniz SEVMEN

Yrd. Doç. Dr. İlker Mete MİMİROĞLU

Danışman ve Üyeler

Danışman

Üye

Üni. Dışı

İmza

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı	Yusuf KILIÇ		
Numarası	144203011001		
Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji/Klasik Arkeoloji		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
Tezin Adı	Knidos Liman Caddesi Heroon'u Cephe Mimarisi		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Yusuf KILIÇ

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Yusuf KILIÇ
Numarası	144203011001
Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji/Klasik Arkeoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI
Tezin Adı	Knidos Liman Caddesi Heroon'u Cephe Mimarisi

ÖZET

Izgara planlı kentin kuzey-güney doğrultusunda uzanan en büyük caddesi olan Liman caddesi kent ulaşım ağının kilit noktalarından biridir. Nitekim cadde çevresinde yoğunlaşan yapılar bu fikri desteklemektedir. Güneyde yer alan stoa'nın batı bitimine bitişik şekilde kuzeye doğru devam eden ve doğu duvar üzerinde yer alan kapı açıklıklarından anlaşıldığı kadarıyla yaklaşık stoa odaları ölçülerinde kuzeye doğru yapıların devam ettiği görülmektedir. Bu yapıların caddeye bakan duvarları dörtgen bloklarla örülürken, çalışmamız kapsamında değerlendirilen yapının cephesi anıtsal bir formda inşa edilmiştir. Bu sebeple her iki yanında bulunan yapılardan farklı bir işlevi olduğu düşünülmektedir. Fakat yapı içerisinde henüz kazı çalışması yapılmadığı için net bir şey söylemek mümkün değildir. Cadde içerisindeki işlevi hakkında çeşitli fikirler bulunsa da, cephe bloklarının gösterdiği Geç Antoninler dönemine ait mimari stil ve özellikler net bir tarihi aralığı vermektedir. Bu sayede yapı İ.S. 2. yy'ın son çeyreğine tarihlenebilmektedir.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Yusuf KILIÇ
Numarası	144203011001
Ana Bilim / Bilim Dalı	Arkeoloji/Klasik Arkeoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI

Tezin İngilizce Adı Facade Architecture of Harboour Street Heroon from Knidos

SUMMARY

Harbor street of city continuing north-south direction is the largest street and one of the key points of the transport network on hippodamic planned city. Indeed, structures that are focused around the street support this idea. Structure located in north of the Dionysos Stoa. The rooms continues north as a continuation of the Dionysos stoa. As it can be seen from the doorways are located eastern wall of the street, rooms seems to be continuing to north about the size of the room of Dionysos Stoa. While putting the building walls facing the street with a rectangular block, the facade of the building considered part of our work is built monumental form. Thus is thought to be a function of the different from structures on both sides. Because anybody didn't excavate in this structure, it's impossible clearly say anything. Although there is many ideas about the fonktion of structure, the wall blocks show that architectural style and features belongs to Late Antonine period. İn this way the structure is dated last quarter of second century A.D.

Önsöz.....	I
Özet.....	II
Summary.....	II
İçindekiler	1
1.Giriş.....	2
1.1. Konu	2
1.2. Amaç.....	3
1.3. Kapsam	3
1.4. Yöntem	4
2. Knidos Antik Kenti.....	5
2.1. Coğrafyası	5
2.2. Tarihi Coğrafya.....	6
2.3. Araştırma Tarihi	11
3. Knidos Liman Caddesi Heroon'u Cephe Mimarisi	14
3.1. Düşey taşıyıcı elemanlar	16
3.1.1. Plinthe ve kaide.....	16
3.1.2. Sütun ve paye.....	18
3.1.2.1. Sütun	18
3.1.2.2. Paye.....	20
3.1.3. Başlık	21
3.2. Yatay taşıyıcı elemanlar	26
3.2.1. Arşitrav	26
3.2.2. Friz.....	35
3.2.3. Korniş bloğu	41
4. Katalog.....	49
5. Değerlendirme	73
6. Kaynakça	76
7. Figürler	83

1.Giriş

1.1. Konu

İ.Ö. 4. yüzyıl ortalarında Arkaik ve Klasik yerleşiminin üzerine daha modern bir planlama olan “ızgara planın” (Hippodamik) uygulanması ile Knidos Antik Kent'i yeniden düzenlenmiştir. Kıyıda yukarıya doğru uzanan kentte düzenli yerleşim kurulabilmesi için teraslar oluşturulmuş, bu sebeple kuzey-güney yönünde bu teraslar arası ulaşımı sağlayan caddelerin oluşturulması zorunlu kılınmıştır. Izgara planlı kentte kuzey-güney doğrultusunda uzanan büyük ana caddelerden günümüzde açığa çıkartılan en büyüğü Liman Caddesi'dir. 19. yy'dan itibaren araştırmacılarının ilgisini çeken kentte, 1858-59 yılları arasında İngiliz, 1967-1977 yılları arasında Amerikalı ve 1987 yılından sonra ise Türk araştırmacılar tarafından kapsamlı kazı ve araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kazı ve araştırmaların içerisinde 2005 yılında gün ışığına çıkartılan liman caddesinin mimari düzeni üzerine ayrıntılı bir çalışma bulunmaması, konuyu belirlememizde önemli bir etken olmuştur. Liman Caddesi ile en üst terasa ulaşım sağlanmasının yanı sıra caddenin her iki tarafında önemli yapıların bulunması, kentin batı bölümde yoğunlaşan yapıları için Liman Caddesi'nin önemini ortaya koymaktadır. Liman caddesi boyunca her iki yönden caddeye bağlanan geçitlerle farklı yapı ve alanlara geçişler sağlanmakta, bu geçiş alanları cadde duvarları üzerindeki girişlerle net olarak görülmektedir. Çalışma alanımız caddenin kuzey bölümü doğu duvar üzerinde yer alan ve güneyinde Dionysos Stoa'sında yer alan mermer oda ile karşılaştırılabilecek cephe düzenlemesine sahip yapıyı kapsamaktadır. Şu ana kadar bu alanda kazı çalışması yapılmadığından dolayı yapının işlevi hakkında net bir şey söylenememekte, olasılıkla mermer oda gibi Heroon'a ait olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden çalışmamız, mimari plandan ziyade cephe blokları üzerinde görülen mimari profil ve bezeme üzerine yoğunluk kazanmıştır.

1.2. Amaç

Çalışma konumuzu oluşturan ve 2006 yılına kadar süren çalışmalarla gün ışığına çıkartılan Liman Caddesi'nin mimari düzeni ya da kent içi ulaşımın içindeki rolü hakkında ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamızda Liman Caddesi üzerinde yer alan yapılardan birine ait olan anıtsal cephe düzenlemesi ele alınarak bu ağ içerisindeki işlevi ve diğer alanlarla olan etkileşiminin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Liman Caddesi boyunca uzanan doğu yöndeki duvarın kuzey ucuna yakın bir yerde konumlandırılan ve devamındaki düz duvar bloklarından farklı olarak oluşturulan cephenin, mimari düzeni, bezemeleri ve profilleri üzerinde yapılan incelemeler ile ilk kullanımı sırasında ne amaçla ve tam olarak nasıl bir formda inşa edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında incelenen özellikler kent ve bölgedeki benzerleri ile karşılaştırılarak gerek dönemsel gerekse bölgesel özelliklerin tespit edilmesiyle tarihlendirme çalışmalarının daha sağlıklı yapılması amaçlanmıştır. Bu hedef doğrultusunda çalışmalar alanda yer alan mimari bloklar üzerindeki profil ve bezemeler üzerinde yoğunlaşarak sürdürülmüştür.

1.3. Kapsam

Düzenli bir plan sergileyen Knidos Antik Kent'i içerisinde bu düzene uygun olarak bir ulaşım ağı bulunduğu anlaşılmaktadır. Teraslar oluşturularak yerleştirilen kent yapılarına kuzey-güney ve doğu-batı doğrultulu ana caddeler ve bu caddelere birer geçitle bağlanarak ızgara plan ile oluşturulan adaların içerisine ulaşımın sağlandığı ara caddelerden oluşmaktadır. Bu noktadan hareket ederek kent içerisindeki ulaşım ağı irdelenmiştir. Çalışma konumuz, bu ulaşım ağı içerisinde gün ışığına çıkartılan en büyük cadde olan Liman Caddesi üzerinde yer alan bir mekanı kapsamaktadır. Çalışma konumuzun yer aldığı mekan içerisinde henüz kazı çalışması yapılmadığı için yapının cephesini oluşturan mimari bloklar konumuzun temelini oluşturmaktadır. Bu mimari yapıların konumu ve planı bizlere genel formu hakkında bilgi verirken, malzeme, işçilik gibi ayrıntıları daha çok göz önünde bulunan cephe mimarisinden takip edilebilmektedir. Cepheye ait bloklar üzerinde yapılan çalışmalar ile çalışmanın kapsamı genel kent ve yapı mimarisinden ziyade cephe mimarisi ve mimari bezeme ile sınırlandırılmıştır. Mimari bloklar üzerine işlenen bezemeler çalışma konumuzun tarihlenmesine yön vereceğinden dolayı, bloklar üzerinde işlenen tüm bezemelerin stil gelişimi de çalışmamız içerisinde değerlendirilmiştir.

1.4. Yöntem

Knidos Liman Caddesi Cephe Mimarisi ve cadde içerisinde stoda yer alan mermer oda gibi bir Heroon'a ait olduğu düşünülen cephe blokları üzerinde yapılan çalışmalara ilk olarak çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi ele alınarak konunun sınırları belirlenmiştir.

İkinci bölümde çalışma alanını içerisinde barındıran Knidos Antik Kenti'nin tarihi coğrafyası ve araştırma tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Gerek bölge gerekse kent hakkında antik ve modern tarihçilerin yazdıkları ve bu zamana kadar kentte yapılmış olan yerli yabancı çalışmalar bizim için yol gösterici olmuştur.

Üçüncü bölümde çalışma konumuzu oluşturan blokların tanımları, genel form ve işlevleri hakkında bilgi verilerek ve benzerleri ile karşılaştırılarak tarihlendirme çalışmalarına yer verilmiştir. Bu bölümde çalışma için gerekli olan donanımın sağlanması için mimari profil ve bezemenin tarihsel süreç içerisindeki stil gelişimi hakkında yapılan kütüphane çalışmalarında elde edilen verilere değinilmiş, bu sayede tarihlendirme çalışmalarının bu verilerle desteklenmesi sağlanmıştır.

Dördüncü bölümde, cephe mimarisini oluşturan bloklar arkeolojik kazı ve araştırmalarda kullanılan belgeleme yöntemleri ile kayıt altına alınarak kataloglanmıştır. Bu çalışmalar ile cephenin mimari açıdan değerlendirilmesi yapılmış ve orijinal formu dijital ortamda tekrar oluşturulmaya çalışılmıştır.

Son bölümde ise tüm çalışmanın değerlendirilmesi yapılmış, kullanılan kısaltma, kaynakça, çizim, harita ve resimlere yer verilmiştir. Bu bölümde çalışma yelpazemizi geniş tutarak, çalışma kapsamındaki tüm blokların mimari özellikleri kent içerisindeki diğer yapıların yanı sıra diğer bölge ve kentlerde bulunan benzerleri ile karşılaştırılarak bir sonuca ulaşılmıştır.

2. Knidos Antik Kenti

2.1. Coğrafyası

Çalışma alanımızın bulunduğu Ege Bölgesi; Kuzeyde Marmara, doğuda İç Anadolu, güneyde Akdeniz batıda ise adını aldığı Ege denizi ile sınırlanmakta ve coğrafi yapısından ötürü sahip olduğu girintili kıyı yapısı ile Anadolu'nun en uzun kıyı şeridinde sahip bölgesidir (Fig. 1). Antik dönemde, kuzeyde Menderes Nehri, güneydoğuda ise Köyceğiz Gölü ile sınırlanan ve neredeyse aynı alanı kaplayan bölge Karia olarak adlandırılmıştır (Fig. 2). Coğrafi yapısıyla girintili bir kıyı hattına ve bu hat üzerinde pek çok sayıda korunaklı liman ve koya ev sahipliği yapan bölge Antik Dönem boyunca kıtalar arasındaki ulaşımında önemli rol oynamıştır. Gerek Ege Denizi'nin varlığı, gerekse iç bölgelerdeki verimsiz ve kurak topraklar, halkın tarih boyunca Ege kıyılarına inerek denizin imkanlarından yararlanmaya çalışmalarına sebep olmuştur. Bölgenin ve Anadolu'nun güney batı ucunu oluşturan ve günümüzde Datça ya da Reşadiye şeklinde isimlendirilen yarımada aynı zamanda Knidos Yarımadası olarakta bilinmekte ve Gökova ile Hisarönü körfezleri arasında doğu-batı doğrultusunda dar ve uzun bir şekilde uzanmaktadır (Fig. 3, 4).

Genel olarak dağlık ve engebeli bir arazi yapısının hakim olduğu yarımadanın en yüksek noktalarını Bozdağ (1174 m.), Kalecik Dağı (881 m.), Karadağ (786 m.), Emecik Dağı (704 m.) ve Yarık Dağı (615) oluşturur. Arazinin % 66'sı orman alanı, % 18'i seyrek çalılık ve kayalık olup sadece % 16'sı tarım alanıdır. Kızılan Ovası, Burgaz Düzlüğü, Reşadiye Ovası ile Karaköy, Palamutbükü ve Mesudiye kıyı düzlüklerinin en önemli ovalarıdır. Yüzölçümü 446 km² olan yarımadanın 235 kilometrelik sahil şeridi, büyüklü küçüklü 52 koyla dantel gibi bezenmiştir. Marmaris ile Datça sınırını oluşturan Balıkaşiran mevkiinde kara genişliği 1 kilometreye kadar inerken yarımadanın en geniş yeri 17 km. genişliğindedir. Üç tarafı denizle çevrili yarımada tipik bir Akdeniz iklimi görülmektedir.

Güney Batı Anadolu'dan Knidos Yarımadasına, modern Marmaris ilçesinin yaklaşık 18 km. batısında, kuzeyde Bordont Koyu ve güneyde Hisarönü arasında kalan yaklaşık 2 km. genişliğindeki bir kıstakla geçilmektedir. Bu kıstaktan, Knidos topraklarının en uç noktasını oluşturan Deve Boynu Burnu'na (Kap Krio)¹ kadar 63 km. uzunluğunda devam eden, uzun yarımada kuzeyde Gökova Körfezi, Bodrum Yarımadası, batıda Kos ve güneyde Rhodos ve Syme gibi adaların oluşturduğu 'Adalar Denizi' ile çevrilidir (Fig. 4).

¹ Kap Krio 1.2 km. uzunluğunda ve 650 m. genişliğinde ince, uzun bir kayalık olmakla birlikte, anakara ile arasında yaklaşık 50 metrelik bir mesafe bulunmaktadır. Adanın güneyi oldukça yüksek ve dik erişilmez bir uçurumdur. Ada doğu ve batı uçlarına doğru daralırken, kuzey bölüm yumuşak sayılabilecek bir yamaç halinde kademeli bir şekilde denize doğru alçalmaktadır. Böylece ada, anakara önünde basık ve dar ancak uçlara doğru uzun, üçgen sayılabilecek bir topografik yapıya sahiptir, Bkz. Doksanaltı 2006, 23.

Yarımadanın doğu kısmı oldukça dik, kayalık yaklaşık 742 m. yüksekliğindeki ulaşılmaz dağ sıraları ile kapalı, batı yarısı ise daha yüksek dağ sırasına (Karabelen 1158 m.) sahip olmakla birlikte Datça'nın doğusunda ve Kumyer²'in güneyinde verimli araziler sunmaktadır. Güneyde dağlar denize doğru daha yumuşak alçalırken bu düzlükte Datça Körfezi, düzlük alanının batısında ise yarımadanın bugünkü merkezi olan Datça yer alır (Fig. 4). Son olarak yine bir boğazdan geçilerek Ege ile Akdeniz'in birleştiği noktaya ve bugün Tekir olarak adlandırılan yarımadanın tüm batı ucunu kaplayan Knidos Antik Kenti'ne ulaşılır. Antik yerleşimin güneyinde, yükselen zirvesiyle Tekir-İskandil Burnu ve şehrin bir bölümü olarak Deve Boynu Burnu (Kap Krio) yarımadanın uç noktasını oluşturmaktadır (Fig. 5). Batı Anadolu'nun bir uzantısı olmakla beraber, doğuda anakara ile bağlandığı noktadaki dağlık arazi ve zorlu bir geçidin olması, topoğrafyası ile Rhodos, Kos, Nisyros, Telos ve Syme adalarının komşuluğu, Knidos'a anakaradaki bir şehirden ziyade bir ada karakteri vermektedir (Fig. 4).

2.2. Tarihi Coğrafya

Günümüzde Datça ya da Reşadiye Yarımadası şeklinde isimlendirilen, antik çağda ise Knidos Yarımadası olarak tanınan yarımada Anadolu'nun güneybatı ucunda doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 65 km. Ege Denizi'ne doğru uzanmaktadır (Fig. 4). Herodotos (Herod. I. 174) Knidos Yarımadası'nı Bybassos Boğazı'ndan başlatır ve sonlandığı batı uç noktasındaki Triopion Burnu'na kadar, kuzeyde Kerameikos Körfezi, güneyde Syme ve Rhodos ile sınırlanan tüm karayı Knidos toprağı olarak vurgularken, Strabon (Strab. XIV. 2, 15) kentin liman alanlarından ve çifte kent olduğundan bahsetmektedir. Yarımadanın bugünkü merkezi olan Datça, yarımada ortalarına denk gelen kıstağın ve buradaki düzlük alanın batısında bulunur. Bu bölümün doğusunda antik çağda³, olduğu gibi günümüzde Datça düzlüğü merkezli yerleşimler bulunurken⁴, batı kısımda dar bir boğazdan geçilerek ulaşılan Çeşmeköy, Zeytincik, Betçe, Palamut Bükü gibi modern yerleşimler yer almaktadır⁵.

Herodotos (Herod. I. 174) Knidos'u Lakedaimonlu göçmenlerin kurmuş olduğunu bildirir. Pausanias (Pausan. VIII. 30, 2) ise Mytilene, Myndus ve antik dünyadaki birçok

² Datça Yaka köyünün bir mahallesi olarak kayıtlı olan Kumyer Knidos Antik Kenti'nin 11 km. doğusunda bulunmakta ve burada bulunan kale ve sur kalıntılarında antik dönemde kullanım gördüğü anlaşılmaktadır. Bkz. Bean 1952, 182- 183; Müller 1997, 314- 315; Doksanaltı 2006, 11.

³ Datça çevresindeki arazide yer alan, Burgaz'da, Dalacak'ta Bean ve Cook Eski Knidos'un yer aldığı ileri sürmektedirler. Bkz. Bean 1952, 171-212, Lev. 36-41.

⁴ Hızırşah: Bean 1952, 177; Müller 1997, 313; Dalacak- Burgaz: Bean 1952, 173- 175; Müller 1997, 312.

⁵ Knidos'un yaklaşık 11 km. batısında yer alan Kumyer'de bulunan antik duvar kalıntıları, yazıt ve seramik buluntuları antik dönemde, Knidos dışında, bu bölgede de yerleşimin gerçekleştiğini göstermektedir. Bkz. Bean 1952, 182- 183; Müller 1997, 314- 315.

şehir gibi Knidos'un da orijinalde, Greklerin, 'Euripos' olarak adlandırdıkları dar bir boğazla bağlanan iki liman şeklinde, ana karaya yakın bir ada üzerine kurulmuş olduğunu bildirmektedir⁶. Herodotos (Herod. I. 174) ve Thukydides'in (Thuk. VIII. 35) ifadelerinden Knidos'ta Dor yerleşiminden önce de burada bir iskanın olduğu açıkça anlaşılmaktadır⁷. Ege Göçleri ya da Dor göçleri ile Dor Kavimleri bir zamanlar Akhaların güneyde izledikleri aynı yolu takip ederek, Ege Denizi'nin güneyinde yer alan adalara ulaşmışlardır. İ.Ö. 12. yüzyılda gerçekleştiği düşünülen bu büyük hareket sırasında Diodorus'un (Diod. V. 53) aktardığına göre dalgalar halinde göçmenler, Rodos, Kos, Syme ve adaların karşısında yer alan Halikarnassos ve Knidos Yarımada'larına geçmişlerdir. Knidos'un kuruluşu, Rhodos'ta ve Syme'deki Dor yerleşimlerini takiben İ.Ö. Geç 12. yüzyılda gerçekleşmiş olmalıdır⁸.

Antik literatürde Knidos'un kuruluşu Dor kökenine ve Spartalı kahraman Triopas'a bağlanmakta, fakat Triopion'un yeri ve Knidos ilişkisi ile ilgili çeşitli tereddütler bulunmaktadır. Diodorus⁹ (Diod. V. 61), Arrian'ın¹⁰ (Ar. An. II. 5), Plinius¹¹ (Plin. N.h. V. 104), Theocritus¹² (Theoc. XVII. 69), Stephanus (Steph. Byz. 666) ve Pausanias'ın¹³ (Pausan. X. 11, 2) Triopion'un Knidos'un diğer adı olduğunu, Herodotos¹⁴ (Herod. I. 144, 174) ise Triopion adının tüm Knidos yarımadasını tanımladığından söz etmektedir. Tüm bu

⁶ Knidos'un anakaraya bağlı olmasına karşın gerek Rhodos, Kos, Nisyros, Telos ve Syme adalarının komşuluğu gerekse anakara ile bağlantısının zorlu bir geçit ile sağlanması, kent bir şehirden ziyade bir ada karakterine bürünmesine sebep olmuştur. Tarihinin de Karia'dan çok çevresindeki ada dünyasıyla bir ortaklık sunması bunu kanıtlamaktadır.

⁷ Knidos'un erken dönem tarihi ile ilgili bilgilere, yine antik şehirde 19. yüzyılda gerçekleştirilen ilk araştırmalar bir derece cevap verebilmektedir. J. T. Bent'in 1888 yılında Kap Krio'da kıstak üzerinde yaptığı araştırmalarda, doğa şartlarının gün yüzüne çıkarmış olduğu mezarlar ve içlerinden bulunan Kykladik idoller, Erken Bronz Çağı'nda İ.Ö. 3. binde, burada bir yerleşim olduğunu ve Knidos'un Ege kültürleri ile ilgili bağlantısını açıkça gösterir. Ancak gerek bu buluntular gerekse mezarlarla ilgili bugün hiçbir kalıntı görülmemektedir. Bkz. Bent 1888, 82; Bittel 1942, 173; Özgan 2002, 7.

⁸ Peloponnesos'da bir liman kenti olan Pylosele'de bulunan ve İ.Ö. 13. yüzyıla tarihlenen tabletlerde Knidos'tan ve halkından bahsedilmektedir. Bu yazılı dokümanlar bu dönemlerde de bir yerleşimin söz konusu olduğunu ve İ.Ö. 2. binin sonlarına doğru Grek anakarasıyla bağlantıyı gösterir. Özellikle 'Askeri Liman' çevresinde gerçekleştirilen kazılar sırasında bulunmuş olan Kamerostilinde vazolar ve Miken seramik parçaları, yazılı dokümanları doğrular niteliktedir. Bkz. Stelle 1965, 34- 35, Dn. 83, 210; Cahn 1970, 13; Love 1976, 1111; Özgan 2002, 7-8.

⁹ Thessalia'dan kaçıp, Knidos topraklarına gelen ve burada kendi adı ile anılan Triopion'u kuran kişinin Triopas olduğunu bildirir. Burada fetihlerine devam eden Triopas'ın sadece bir kutsal alan oluşturmayı, bir şehir kurduğunu yine Diodorus aynı pasajında aktarmaktadır.

¹⁰ Pers Orontobates, Halikarnassos, Kaunos, Thera'yı aldığı ve Kos ve Triopion'u kendi tarafına çektiğini bildirir.

¹¹ Burada Plinius Knidos'un "Knidos, Triopia, daha sonra Pegusa ve Stadia" olarak adlandırıldığını bildirmektedir. Bkz. Newton 1863, 372; Bean 1952, 204; Müller 1997, 301.

¹² Theocritus eserinde Triopion'dan Apollon'a ithaf edilen kutlamalar ile anmaktadır.

¹³ Knidos'un kurucusu Triopas'ın faaliyetlerini anlattığı ifadelerinde Knidos ve Triopion'un tanımlaması için kesinlikle bir şehri tanımlar.

¹⁴ Knidos'un yakın komşusu Halikarnassos'lu olan ve doğal olarak bu bölgeyi iyi tanıyan, aynı zamanda bölge ile ilgili ayrıntılı bilgiler veren Herodotos böyle bir şehirden bahsetmez. Triopion adıyla Herodotos Dorların oluşturduğu birliğin kutsal alanını, tüm Knidos yarımadasını ya da yarımada'nın batı uç noktasını kastetmektedir.

açıklamalar göz önüne alındığında, Triopon isimlendirmesi ile Knidos'un kastedildiği anlaşılmaktadır.

Kos, Rhodos adaları ile güneybatı Anadolu kıyılarında tutunabilen Dorlar, durumlarını güçlendirmek için 'Dor Hexapolis'i (Dor Altı Kent Birliği) şeklinde tanınan, Rhodos'ta Lindos, Camirus, Ialysos ve Kos anakarada Knidos ve Halikarnassos olmak üzere Herodotos'unda¹⁵ (Herod. I, 144) bahsettiği altı kentten oluşan bir birlik çevresinde toplanmıştır. Herodotos'un¹⁶ (Herod. II. 178) aktardıklarına göre Naukratis'te ticari birimler oluşturan Knidos, gerek ticari faaliyetler gerek ticaret yolları üzerindeki jeopolitik konumu sayesinde zenginleşen kent, İ.Ö. 6. yüzyılda kendi adına para basmaya başlamıştır¹⁷. Aynı yüzyılın ortalarında Herodotos'un aktardığı (Herod. I. 174) Pers saldırıları¹⁸, yüzyılın sonlarında Thukydides (Thuk. VIII. 35) tarafından Peleponnessos savaşları¹⁹ ve Knidos'a etkilerinin anlatılması²⁰ tarihsel süreci takip etmemize olanak sağlamaktadır.

¹⁵ Herodotos Knidos'ta, Triopion burnunda, bu deniz şehirlerinin birliğinin bulunduğu, Apollon onuruna oyunlar düzenlendiği ve burada Apollon adına adanmış bir tapınak bulunduğu antik kaynaklarca aktarılan önemli bilgiler arasındadır. Bu birliğin ne zaman kurulduğu ile ilgili bir bilgi ise mevcut değildir. Bununla birlikte Knidos kazılarında bulunmuş olan geometrik döneme ait seramik kap parçaları ve pişmiş toprak heykelcikler şehrin bu dönemlerde var olduğunu ve iskanın geliştiğini göstermektedir. Ayrıca Herodotos'un aktardıklarına göre, Pers savaşlarından bir süre önce, Halikarnassoslu Agasikles adlı bir kişi yarışlarda kazandığı ödülü Apollon'a adanmak yerine kendi vatanına götürdüğü için Halikarnassos birlikten dışlanmıştır. Bundan dolayı birlik artık 'Dor Pentapolis'i olarak isimlendirilmiştir. Bkz. Gerkan 1924, 90-93; Love 1974, 82, Fig. 47; Özgan 2002, 8-9, Res. 6.

¹⁶ Arkaik dönem boyunca şehir yarımadasının ucundaki stratejik konumuyla zenginleşmiştir. Kolonizasyon faaliyetlerinde de bulunan şehir Sicilya'da küçük çaplı bir yerleşim kurmuştur. Aynı zamanda Herodotos'un aktardıklarına göre, İ.Ö. 7. yüzyıl sonlarında Mısır kralı Amasis'in Mısır'a yerleşmek isteyen Greklere Naukratis'i ticari amaçla açması üzerine, birçok Ion kenti gibi Knidos da burada ticari birimler oluşturmuştur.

¹⁷ Şehir sikkelerinde uygulanan birim bazı merkezlerce de kabul edilmiştir. Kentin ilk bastığı sikkeler üzerinde, Knidos'un en eski sembollerinden olan boğa figürü görülmektedir. Zenginliğin bir göstergesi olarak Knidos İ.Ö. 6. yüzyılda Delphoi'ye, Yunanistan'daki tümüyle mermerden yapılan ilk yapı olan ve maliyeti çok yüksek bir hazine binası yaptırmıştır. Bkz. Cahn 1970, 12-36.

¹⁸ Kyros önderliğinde güçlenen Persler İ.Ö. 546'da Lidya'nın başkenti Sardes'i alıp Kroisos'u yendikten sonra Batı Anadolu'nun diğer bölgelerine doğru ilerlemeye başlamışlardır. Persler komutanları Harpagos önderliğinde İonia'ya indiği zaman Knidoslular yaklaşık 5 stad (800 m.) genişliğindeki kıstağı kazarak anakara ile olan bağlantılarını koparmak istemişler, ancak bu girişimde başarısız olmuşlardır.

¹⁹ Pers savaşlarının ardından İ.Ö. 5. yüzyılda Attik-Delos Deniz Birliği'nin bir üyesi olan Knidos, birliğe 2-5 talent arasında değişen bir vergi ödemekteydi. Bu dönemde şehir zenginliğini ve cömertliğini göstermek üzere yine Delphoi'ye duvarlarını yüzyılın ünlü ressamı Polygnotos'a süslettikleri, görkemli bir stoa yapısı inşa ettirmiştir. Yüzyılın son çeyreğini kaplayan Peloponnes Savaşları sırasında, başlangıçta Attik- Delos Deniz Birliği'nin üyesi olan Knidos, daha sonra İ.Ö. 412 yılında, Dor kökeniyle ve ekonomik çıkarlar açısından kendine daha yakın bulunduğu Sparta'nın oluşturduğu birliğe dahil olmuştur. Savaşların sonlarına doğru İ.Ö. 4. yüzyılın başlarında, Atinalılar Kanon önderliğinde, İ.Ö. 394/393 yıllarında Perslerle birlikte Sparta donanmasını Knidos kıyılarında yenmişlerdir. Büyük Pers Kralı Artaxerxes zamanında İ.Ö. 387 yılında 'Kral Barışı' ile Knidos tekrar Pers egemenliğine geçer ve Knidos için Altın Çağ olarak değerlendirilebilecek bir dönem başlamıştır. Bkz. Doksanaltı 2006, 14.

²⁰ Atinalıların ticaret gemilerini yakalamak üzere Knidos civarında bekleyen Sparta gemilerinin, Samos'tan gelen Atina donanması tarafından yakalanması ve bunların Knidos'a yaptıkları saldırı anlatılmaktadır. Thukydides'in bu ifadeleri, Knidos'un ve Triopion'un yeri konusundaki tartışmalarda sıkça kullanılmıştır. Bkz. Berges, Tuna 1990, 30, 31; Müler 1997, 315.

İ.Ö. 4. yy'ın ortalarından sonra altın çağını yaşayan Knidos'ta çeşitli inşa faaliyetleri ve yenilikler görülmektedir²¹. Bu dönemde şehir sanat²², din, sağlık²³, siyasi²⁴ ve bilimsel²⁵ alanlarda parlak bir dönem yaşamıştır. İskender'in Anadolu'ya gelişi ile yeni bir dönem içerisine giren ve İskender öldükten sonra generalleri arasında sürekli el değiştiren Knidos, askeri yönden sıkı olmayan Ptolemaios hegemonyası sayesinde ticari ve kültürel alanda gelişimini sürdürmeye devam etmiştir²⁶. Bu dönemde Knidos, jeopolitik konumu dolayısıyla bölgede etkisini artırmak isteyen Mısır ve Ptolemaioslar 'ın yakın ilişki kurmak istedikleri merkezlerin başında gelmekte ve buluntularla bu kanı desteklenmektedir²⁷.

İlerleyen dönemde, bir müddet Seleukos, sonrasında Rhodos hakimiyeti altında kalan²⁸ Knidos, tüm bu karmaşa dönemi boyunca büyük siyasi değişimlerin aksine, tüm Akdeniz havzasındaki merkezler ve Afganistan'a dek olan geniş bir coğrafya ile ticari ilişkilerini artırmış²⁹, bu yüzyıllar Knidos için bir kalkınma ve zenginleşme dönemi olmuştur³⁰. Fakat İ.Ö. 1. Yüzyılda, Roma'nın iç karışıklıkları, Pontus kralı Mitridates ile olan mücadeleler ve

²¹ İ.Ö. 4. yüzyılın ortalarında Knidos'un Arkaik ve Klasik yerleşiminin üzerine yeni ve daha modern bir planlama ile bugünkü kalıntıların büyük çoğunluğunu teşkil ettiği bir düzenleme yapılmış ve eski şehrin iskan alanları üzerine Hippodamik plana uygun bir sistem oluşturulmuştur. Kap Krio'nun 2/3'ünü ve ana kara bölümünün tümünü kaplayan, kulelerle desteklenmiş güçlü bir şehir suru inşa edilmiştir. Bkz. Gerkan 1924, 90-93; Özgan 1992, 173, 177, Res. 1-4, Plan 1, 2; Doksanaltı 2006, 14.

²² Dört bir yandan sanatkarlar Knidos'a davet edilmiştir. Yapılan yeni yontular arasında yer alan ünlü Demeter, Bryaksis'in Apollon'u, Skopas'ın Athena ve Dionysos'u sayılabilir. Kuşkusuz bunlar arasında Praxiteles'in Aphrodite'si en önemlisidir. Bkz. Doksanaltı 2006, 15.

²³ Tıp konusunda komşu ada olan Kos'daki Hipokrat'inkiyle rekabet edebilecek konumda bir tıp okulu bulunmaktaydı. Pers ve Hindistan üzerine çalışan ve Büyük Pers Kralı Artaxerxes'in hekimi olan Knidoslu Ktesias aynı zamanda Knidos Tıp Okulu'nun bir üyesiydi. Bkz. Doksanaltı 2006, 15.

²⁴ Aristoteles'in Politika'sında Knidos demokrasisi ve senatosu hakkında önemli bilgiler aktarılmaktadır. Bkz. Doksanaltı 2006, 15.

²⁵ Bunun yanında Grek dünyasının en önemli astronomlarından olan Eudoksos Knidosludur ve Kanopus'un takımyıldızının izlediği ünlü gözlem evi Knidos'ta yer almaktadır. İ.Ö 4.yüzyılın ortalarında, 355 yıllarında öldüğü bilinen Eudoksos'un ünlü gözlem evini yeri Eski ve yeni Knidos tartışmalarının da odak noktalarından birini oluşturmaktadır. Eudoksos aynı zamanda kendi şehri için bir yasa kodeksi hazırlamıştır. Bkz. Newton 1865, 250; Doksanaltı 2006, 15.

²⁶ İ.Ö. 285 civarında, güney ve güneybatı Anadolu kıyıları ile Knidosta Ptolemaios Krallığı hegemonyasına geçmiştir. Bkz. Doksanaltı 2006, 15.

²⁷ Breccia 1909, 298-320; Pagenstecher 1913, 59-64, 83 Lev. 20, 38; Pritchett 1943, 13- 23; Traill 1975, 29; Salles 1993, 53; Élaigne 1998, 77- 79; Élaigne 2002, 172, Fig. 10.Özgan 2002, 16- 18.

²⁸ Anadolu'nun diğer merkezleri gibi, Seleukos hakimiyetinde kalan Knidos, Antiochos III, İ.Ö. 190 yılında Roma ve müttefiklerince yenilince bağımsızlığını tekrar kazanmıştır. Ancak bir süre sonra Roma desteği ile tüm Karia bölgesinde Rhodos hakimiyeti başlamıştır. Karia kentlerinin İ.Ö. 167 yıllarında Rhodos'a karşı mücadelelerinden sonra, yine Roma desteği ile Karia bağımsızlığını kazanmıştır. Bkz. Doksanaltı 2006, 16.

²⁹ Buralarda bulunan Knidos atölyelerinde üretilmiş ince seramik kaplar, kandiller ve amphoralar bu kanıyı desteklemektedir. Atina'da, Delos'ta, Afrika'da Berenike, Kartaca, Adriyatik ve Karadeniz kıyılarında ve Anadolu'da birçok merkezde antik çağda övgüyle bahsedilen tatlı Knidos şarabının içinde ihraç edildiği amphoraların yanı sıra ince seramik kaplarda bulunmuştur. Bkz. Özgan 2002, 19; Doksanaltı 2006, 16.

³⁰ Tıpkı İ.Ö. 4.yüzyılda olduğu gibi, İ.Ö. 3. ve 1. yüzyıllarda Dionysos Tapınağı ve Stoası, Apollon Tapınağı ve Altarı, Yuvarlak Tapınak gibi anıtsal yapılar inşa edilmiştir. Şehrin konut bölgesinde yer alan Helenistik Villa'nın ince sanat zevki olan fresklerle bezenmiş olması da dönemin canlılığının ispatıdır. Bkz. Love 1972, 397, Fig. 4; Bingöl 1997a, 89-96, Lev. 17-21; Doksanaltı 2006, 16.

korsanlık hareketlerinden Knidos'un da zarar gördüğü bilinmektedir³¹. Plinius'un (Plin. N.h. V. 104-109) ifadelerine göre, İ.Ö. 45 yıllarında Caesar'ın isteğiyle, Knidos "civitas libera et immunis" statüsünü kazanır³². Şehrin Klasik dönemleri için antik literatür oldukça zengin bilgiler sunarken, özellikle İ.S. 2. ve devam eden yüzyıllar için antik literatürden çok kazılarla ortaya çıkartılan kalıntılar, kontekstler ve bazı yazıtların yardımıyla bu dönemler aydınlanabilmektedir³³. İ.S. 1. ve 2. yüzyılda şehrin konut alanları gelişmeye ve zengin villaları görülmeye devam edilmiş, ancak şehirde özellikle 'Yuvarlak Tapınak Terasında' yapılan kazı ve araştırmalar³⁴, Hıristiyanlığın kabulü ile şehrin konut alanlarının, artık fonksiyonlarını kaybeden kutsal alanlara kadar yayıldığını göstermektedir³⁵. Yine Knidos üretimi, Oinophoros olarak adlandırılan, kabartmalı kap cinsi, İ.S. 3. yüzyılın başlarında Afrika atölyeleri piyasayı ele geçirinceye kadar³⁶, bu pazarın büyük bir bölümüne Knidos'un hakim olduğunu göstermektedir³⁷. Aynı yüzyılın ortalarına gelindiğinde, 'Dionysos Stoasi' kazıları sırasında tespit edilen güçlü bir tahribat ve yangın tabakası ile Knidos'un bir felakete maruz kaldığı ve Roma imparatorluk dönemi ortalarında kötü bir dönem geçirmiş olduğu anlaşılmaktadır³⁸. İ.S. 4. yüzyıla gelindiğinde, Piskoposluk merkezi listelerinde yer alan Knidos, Erken Bizans döneminde belirli bir refah düzeyine ulaşmıştır³⁹.

³¹ Şehrin kuzeybatı bölgesindeki yıkıntı tabakaları, Kap Krio'da bulunan doldurmalar, Mithridates Savaşları (İ.Ö. 70) sırasında, Knidos'un korsanlık faaliyetlerine bağlı tahribata maruz kaldığını göstermektedir. Bkz. Bailey 1975, 125; Bailey 1988, 326; Özgan 2002, 22.

³² Cesar'ın suikastı ve ardından gelen Roma iç savaşları sırasında, bu unvanı bir süreliğine yitiren kent, Augustus döneminde yine imparatorluk ailesi ile olan yakın ilişkileri sayesinde, aynı statüsünü geri almıştır. Bkz. Blümel 1999, 233- 237; Özgan 2002, 22.

³³ İ.S. 1. ve 2. yüzyıllara tarihlenen yazıtların gösterdiği üzere, Theopompos ve Aristokleidas soyundan gelenlerin oluşturduğu, aristokrasi Knidos'ta hala etkindir. Şehrin alt teraslarında yer alan Helenistik devir orijinli 'Dionysos Stoasi' bu dönemde Aristokleidas'ın oğlu tarafından finanse edilmiştir. Bkz. Newton 1863, 516- 517; Newton 1865, 249- 250; Özgan 1998, 135, Res. 7, 9; Özgan 2002, 24; Doksanaltı 2006, 17.

³⁴ Özgan 1995a, 163- 165, Res. 1, 2; Özgan 1995b, Res. 1- 6, Plan 1- 2; Özgan 1995c, Plan 2, Res. 10, 11.

³⁵ Burada bulunan konutların, Ephesos'da zengin kesimin konut alanını oluşturan 'Yamaç Evler' gibi mozaik ve zengin içerikli fresklerle bezenmesi, şehrin ileri gelenlerinin sahip olduğu konut alanlarının, sadece alt yamaçlarda kalmayıp üst teraslara kadar ulaştığını ispatlamaktadır. Bkz. Doksanaltı 2006, 18.

³⁶ Salomonson 1969, 7- 11.

³⁷ İ.S. 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen üzerinde Knidos Aphroditesi, Apollon betimlemesi taşıyan Knidos şehir sikkeleri ile, İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren devam sikke basımı Roma İmparatorluk dönemi içerisinde de görülmektedir. Tüm bunlar, Arkaik- Klasik dönemlerden beri var olan ve Helenistik dönemde gelişen Knidos'un ticaret hacminin Roma İmparatorluk yıllarına kadar kesintiye uğramaksızın ulaştığını açıklamaktadır. Benzer stilde kaplar üreten Pergamon ve Korinth Knidos'un gerisinde kalmıştır. Bkz. Hayes 1977, 73, 74; Mandel 1988, 9- 97.

³⁸ Bu dönemde daha önceki yüzyıllarda, büyük bir potansiyelle çalışan Knidos seramik atölyeleri dış pazardaki hakimiyetini kaybetmiş, iç pazarın ihtiyacına cevap verebilecek düzeye inmiştir. Ayrıca İ.Ö. 6. yüzyıldan itibaren sadece kısa aralıklarda kesintiye uğrayarak devam eden sikke basımı bu dönemde sona ermiş görülmektedir. Bkz. Doksanaltı 2006, 18.

³⁹ Kentin merkezi alanlarına ve bazı eski kutsal alanları üzerine inşa edilmiş bazilikalı tipte 5 farklı kilise, sadece Knidoslular'ın dindarlığını değil aynı zamanda, Hıristiyanlık döneminin yoğunluğunu göstermektedir. Bkz. Doksanaltı 2006, 19.

Bununla birlikte, Knidos Klasik dönemlerdeki önemini yitirmeye başlayan kent, İ.S. 5-6. yüzyıllarda kent üzerindeki yerleşimin daralmış⁴⁰, İ.S. 7. yüzyılda Kos ve Rhodos ile birlikte Araplar tarafından kısa süreli bir işgale uğramış ve Piskoposluk listelerine göre, İ.S. 12. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür⁴¹.

2.3. Araştırma Tarihi

Knidos'un özellikle sur duvarları ile bunlar üzerindeki kuleleri, limanları ve diğer kalıntıları, daha 18. yüzyılda Batılı araştırmacıları etkilemiş ve harabelerin ziyaretine neden olmuştur. Knidos'a ilk gelenlerden biri Lord Charlemont'dur⁴². 1811 yazında Kaptan Francis Beaufort yelkenli bir tekne ile güneybatı anadolu kıyılarına yaptığı geziden bir yıl sonra 1812'de Society of Dilettanti (Dilettanti Topluluğu) için W. M. Leake, W. Gell, F. Beaufort, büyük araştırma gezisini yapmıştır⁴³. Bu gezinin sonuçları Knidos için ilk kapsamlı araştırma olarak değerlendirilebilir⁴⁴ (Fig. 6, 7). Bu araştırma gezisinin ardından, 1835'de Fransız Ch. Texier⁴⁵ ve 1837'de W.J. Hamilton⁴⁶ Knidos'u ziyaret ederler ve her ikisinde Knidos Nekropolü'nün gravürlerini hazırlamıştır⁴⁷. Knidos'un ve Datça yarımadasının topografyası ile ilgili önemli tanımlamalarda bulunan T.A.B. Spratt, şehri 1838'de ziyarette bulunur ve çalışmalarını 1886 yılında yayımlar⁴⁸. Alman Ludwig Ross 1841 yazında Knidos'ta çalışır⁴⁹.

R. Murdoch Smith, Royal Engineer'in maddi desteği ile Vice- Consul Sir Charles Thomas Newton, British Müzesi adına 1858-1859 yıllarında Knidos'ta ilk kapsamlı ve planlı kazıları gerçekleştirmiştir. Knidos'un şehir planının da çıkartıldığı bu dönemde, Musalar ve Demeter Kutsal Alanlarında, Korinth Tapınağında, Gymnasium olarak adlandırılan yapıda, Küçük Tiyatro'da, Nekropol alanında ve Kap Krio'da arkeolojik kazı ve araştırmalar sürdürülmüş ve bu çalışmalar yayınlanmıştır⁵⁰ (Fig. 8, 9). Newton'un çalışmaları Knidos için 1. Dönem kazılar olarak değerlendirilmektedir. 19. ve 20. yüzyılın başlarında

⁴⁰ Kap Krio'da gerçekleştirilen kazı ve araştırmalar, İ.S. 5. ve 6. yüzyıllarda şehrin bu bölümünün boşatılmaya başlandığını ve yerleşimin anakara ile sınırlandığını göstermekte, bu alanda İ.S. 6. yüzyılın ortalarından sonraya tarihlendirilebilecek herhangi bir buluntu mevcut değildir. Bkz. Doksanaltı 2006, 19.

⁴¹ Doksanaltı 2006, 19.

⁴² Özgan 2002, 29.

⁴³ Cahn 1970, 9, Dn 26; Beaufort 2002, 81.

⁴⁴ Leake 1840 1-44, Lev. 1- 33; Beaufort 2002, 78.

⁴⁵ Texier 1849, 171vd., Lev. 106,164.

⁴⁶ Hamilton 1842, 39.

⁴⁷ Doksanaltı 2014, 38.

⁴⁸ Spratt 1886, 347-365.

⁴⁹ Ross 1843, 81 vd.

⁵⁰ Newton 1863, 345-526; Newton 1865, 160 vd.

daha birçok batılı gezgin ve araştırmacı Anadolu kıyılarına yaptıkları ziyaretler sırasında Knidos'a uğramışlardır. Bu ziyaretler sırasında çalışmaları ve tetkikleri belirli vesilelerle yayınlanmıştır. 1881 yılında O. Bendorf ve G. Niemann, 1888'de Th. J. Bent, 1893'de J.L. Myres ve 1897 yılında G. Cousin Knidos yarım adasında çalışırlar⁵¹. 1904 yazında Alfred Philippson zorlu bir araştırma ile yarım adanın topoğrafik ve coğrafik tanımlamasını yapmaktadır⁵². Daha sonraki ziyaretçiler 1913'te F. Krischen ve A. von Gerkan'dır. Knidos'un hippodamik planında inşa edilmiş, İ.Ö.4. yüzyıla tarihlenen cadde ve teras sistemi ile birlikte şehir planı bu çalışmada yayınlanır⁵³ (Fig. 10). Geniş çaplı bir kazı çalışması planlamalarına karşın 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle bu proje iptal olur. Symeli yerli usta dağcı N. Chaviaras buluntularını zaman zaman yayınlamıştır⁵⁴. 1. Dünya savaşından sonra A. Mauvri (1921), T.C. Shear ve Dr. K. Sudhoff (1926)⁵⁵, daha yakın dönemde W.C. Brice (1949), Freya Stark, W. Penfield (1954,56), Alman Arkeoloji enstitüsünden bir grup (1955)⁵⁶, E.ve C. Vermule (1961 ve 1963)⁵⁷ tanımlamalar yapmıştır.

J.M. Cook ve G.E. Bean Knidos yarım adasını sistematik olarak 1949, 1950 ve 1955⁵⁸ yıllarında inceleyen en önemli araştırmacılardandır. Çalışmalarının sonucunda, eski-yeni Knidos problemini ileri sürmüşler, Triopion'un Knidos dışında ikinci bir şehir olarak Kumyer'e yerleştirmişler⁵⁹, Arkaik ve Klasik Knidos'un Datça-Burgaz'da olduğunu ve İ.Ö. 4. yüzyılda şehrin şimdiki yerine taşındığını önermişlerdir. C.T. Newton'un 1858-1859 yıllarında yaptığı 1. dönem kazı çalışmalarından sonra, yaklaşık yüz yıllık bir dilimde Knidos'ta gerçek anlamda arkeolojik kazı faaliyetlerinde bulunulmamıştır. 1967 Yılında Long Island Üniversitesi adına Iris C. Love başkanlığında Knidos'ta 2. dönem kazıları başlatılmıştır. Büyük bir iş gücüyle sürdürülen bu çalışmalarda şehrin öncelikle, Newton'un şehir planı kontrol edilerek yeni incelemelerine göre, yeni bir planı hazırlanmıştır⁶⁰ (Fig. 11). Ayrıca şehrin görkemli kalıntıları üzerinde kazılar ve araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda caddelerin bir bölümü, Helenistik ve Roma Dönemine ait evler, üst terasta yer alan önceleri Aphrodite Tapınağı olarak bilinen 'Yuvarlak Tapınak', Apollon, Dionysos gibi tanrılara adanmış tapınak alanları, Küçük Tiyatro ve Bizans Kiliseleri ortaya çıkarılmıştır.

⁵¹ Bendorf 1884, 16, Lev. 5; Bent 1888, 82; Cousin 1898, 361.

⁵² Philippson 1915, 183.

⁵³ Krischen 1913, 476; Gerkan 1924, 92 vd, 117, Lev. 10; Rostovtzeff 1953, 1266, Lev. CXII, 1.

⁵⁴ Chaviaras 1910, 425; Chaviaras 1912, 529.

⁵⁵ Shear 1920, 197; Maiuri 1921, 397 vd.; Sudhoff 1927, 62 vd.

⁵⁶ B.Andreae, W.Müller-Wiener und Schäfer.

⁵⁷ Penfield 1957, 393 vd.

⁵⁸ Bean 1952, 171 vd.; Bean 1957, 85; Cook 1961, 56.

⁵⁹ Bean 1952, 209.

⁶⁰ Love 1968, 133, Fig. 2.

Ayraca nekropol alanında ve Kap Krio’da bazı çalışmalar ile daha önce Newton tarafından kazılan Demeter Kutsal alanında yeni araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Boylice şehrin birçok yapısı ortaya çıkarılmıştır. Ancak buna karşın bu çalışmalar bilimsel yayınlara dnştrlememiştir. Knidos’taki bu 2. dönem kazıları yaklaşık on yıl sonra 1977 yılında durdurulmuş ve şehir tekrar kendi haline bırakılmıştır.

Knidos’ta 3. dönem olarak değerlendirilen Türk kazıları 1987 yılında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına, Selçuk niversitesi’nden Prof. Dr. Ramazan zgan tarafından bařlatılmıřtır⁶¹. Bu kazı döneminde modern anlamda şehrin planının çıkarılması için fotoğrametrik ölçüm çalışmaları başlatılmıştır. Sadece yerleşim alanı değil, antik dünyanın en büyük mezarlık sahalarından biri olan nekropol alanının da şehir planı kapsamına alınması için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda fazla tanınmayan kuzey nekropolü de bu kapsamda incelenmiştir (Fig. 12)⁶². Türk kazılarının başlangıç aşamasında, Amerikan kazıları sırasında ortaya çıkartılan ve nl ‘Aphrodite Tapınağı’ olarak değerlendirilen ‘Yuvarlak Tapınak’ ve terasında çalışmalar başlatılmıştır. Bu faaliyetlerin sonucunda bu tapınağın Aphrodite Tapınağı olmadığı tespit edilmiştir. 1987-1995 yılları arasında sürdürülen ‘Yuvarlak Tapınak Terası’ alışmalarında Roma ve Bizans evlerini teşkil eden konut alanları ortaya çıkartılmıştır. Bunun yanı sıra Propylon ve Kk Tiyatro’nun orkestrasında sürdürülen kısa süreli çalışmaların ardından, 1992-1996 yılları arasında Kap Krio’da ve 1996 yılından beri sürdürülmekte olan ‘Dionysos Terası ve Stoası’ ile Liman Caddesi projeleri 2005 yılında sonlandırılmıştır.

Yaklaşık altı yıllık bir aradan sonra 2012 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Müzeler Genel Müdürlüğü adına Doç. Dr. Ertekin M. Doksanaltı başkanlığında kentte kazılar yeniden başlatılmış ve hala sürdürülmektedir. Geçen 4 yıllık süre içerisinde 2012 yılında nekropol alanında kurtarma kazıları ve Dionysos terasında düzenleme ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır (Fig. 13). 2013 yılında kentin simgelerinden biri olan Kk Tiyatro’nun batı duvarında başlatılan çalışmalar ile Kk Tiyatro koruma ve restorasyon projesi faaliyete geçirilmiştir (Fig. 13). 2014 yılında bir önceki yıl başlatılan Kk Tiyatro Koruma Projesi çalışmalarına devam edilmiş, ek olarak Liman Caddesi batısında bulunan D Kilisesi temizleme çalışmaları ile ortaya çıkartılmış, yapıya ait malzemelerin restorasyon ve konservasyonu yapılmıştır (Fig. 13). Bu projeler ile şehrin önemli sosyal ve kamusal yapılarının ortaya çıkarılmasının yanı sıra, antik şehir planlamacılığının caddeler ve yapılarla

⁶¹ zgan 1990, 168 vd.

⁶² S. Aydal Knidos şehir planı ve nekropol alanları.

olan ilişkilerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Yine bu amaca yönelik olarak 2015 yılında önceki yıllarda başlanılan projelerin sürdürülmesine ek olarak Dionysos Terası kuzeyinde, bir üst kotta yer alan seyir teras alanı temizlik ve düzenleme çalışmaları yapılmış, bu sayede şehir planının ortaya çıkartılmasında önemli bir adım daha atılmıştır (Fig. 13). Tüm doğal tahribata ve geçen yüzyıllara rağmen doğal konumu ve yapılarıyla Knidos halen gösterişini ve ihtişamını korumaktadır.

3. Knidos Liman Caddesi Heroon'u Cephe Mimarisi

Liman Caddesi'nin kent içerisindeki konumuna bakıldığında, öncelikle birbirini dik olarak kesen caddeler ile parseller oluşturacak şekilde Kap Krio bölümü de dahil olmak üzere tüm kentin Hippodamik bir plan sergilediğinden bahsetmek gerekmektedir⁶³. Bu sistem içerisinde kuzey-güney doğrultulu uzanan caddeler arasında günümüze en sağlam şekilde ulaşan Liman Caddesi'dir. Bu cadde kentin sahip olduğu iki liman alanından biri olan askeri limandan başlayarak kuzeye doğru Apollon Karneios Tapınağı ve Altarının bulunduğu alana açılan propylona kadar devam etmektedir (Fig. 14). Fakat günümüzde Dionysos Terası'nın bir üst kotunda bulunan ikinci terasa kadar olan kısmı gün ışığına çıkartılmıştır. Askeri Limandan başlayarak Apollon Kutsal alanına açılan görkemli bir propylon ile sonlanan yaklaşık 300 m. uzunlukta ve ortalama 10 m. genişlikteki Liman Caddesi en üst kottaki yapılara ek olarak cadde çevresinde yer alan anıtsal yapılarada ulaşımı sağlamaktadır (Fig. 14, 15). Aynı zamanda caddeye bağlanan doğu-batı doğrultusundaki diğer caddelerin kullanımı ile bu noktadan tüm kente ulaşım sağlanabildiği anlaşılmaktadır. Caddenin zemininde üst teraslar ile aradaki kot farkının kapatılması için belirli aralıklarla yerleştirilen basamaklar kullanılmış, böylece cadde zemini yamacın topografik yapısına uydurulmuştur (Fig. 16, 17, 19).

Caddenin kuzey kısmında yer alan çalışma alanımız, askeri liman alanının yaklaşık 60 m. kuzeydoğusunda, D Kilisesi'nin yaklaşık 20 m. doğusunda ve Dionysos Terasının kuzey sınırını oluşturan stoa yapısının yaklaşık 25 m. kuzeyinde yer almaktadır (Fig. 14-17). Doğu-batı doğrultusunda uzanan stoa batıda Liman Caddesi'ne açılmakta ve stoa'nın batı bitiş noktasında neredeyse aynı ölçülerdeki odalar ile kuzeye doğru devam ettiği görülmektedir. Batı duvarları ve duvarlar üzerinde girişleri görülebilen bu odalardan güneyden dördüncü sırada yer alan mekan çalışma alanımızı oluşturmaktadır (Fig. 15-18). Çalışma alanımızın bulunduğu Liman Caddesi'nde ilk araştırmalar 2000 yılında başlatılarak 5 yıllık bir çalışma ile

⁶³ Knidos Antik Kenti'nde şehir yapılanmasındaki köklü değişiklikler ve kentin Hippodamik plana göre düzenlenmesi İ.Ö. 4. yüzyılda gerçekleştiği düşünülmektedir. Bkz. Gerkan 1924, 117- 118, Fig. 10; Doksanaltı 2006, 28.

şu anki durumuna getirilmiştir⁶⁴ (Fig. 15, 17-20). Çalışmalar boyunca cadde ile bağlantısı bulunan bir merdiven⁶⁵, bir çeşme⁶⁶, caddenin güneyden girişi sağlayan kolosal bir giriş⁶⁷ ve tamamen dörtgen taş plakalarla kaplı cadde zemini⁶⁸ ortaya çıkartılmış, bunlara ek olarak caddenin kuzey bölümü doğu duvar önünde olasılıkla bir Heroon yapısına ait anıtsal görünümlü cephenin bezemeli mimari bloklar çalışma konumuzu oluşturmakta ve içerisinde bir cepheyi oluşturan tüm elemanlar bulunmaktadır⁶⁹ (Fig. 21-22). Caddenin genel cephe mimarisi incelendiğinde, batıda caddeyi sınırlayan, tamamı bosajlı dörtgen bloklar ve devşirme malzemelerin kullanımı ile örülen batı duvarın tüm cadde boyunca devam ettiği görülmektedir. Doğu duvarı üzerinde, batı duvarına benzer şekilde bosajlı dörtgen blokların kullanıldığı görülmekte, fakat Dionysos Terası'na bağlanan merdivenden başlayarak kuzeye doğru önce Stoa'ya sonrasında ise kuzeye doğru devam eden mekanlara ait girişler bulunmaktadır. Özellikle caddenin kuzey kısmında her iki duvarda Geç Antik Dönem'e ait değişiklikler görülmektedir⁷⁰. Nitekim caddenin kuzey kısmında yer alan çalışma alanımız Geç Antik Dönem özelliklerinin görüldüğü alanlardan biridir (Fig. 23). Alanda yapılan çalışmalarda mimari blokların orijinal dokusu kaydedildikten sonra arazide uygun bir alana tasnif edilmesi, bloklar üzerinde rahatça çalışmamıza olanak sağlamıştır (Fig. 21, 22, 16).

Liman caddesinde bugüne kadar caddeyi ortaya çıkartmak için yapılan çalışmalar dışında çalışma alanımızda herhangi bir kazı ya da araştırma yapılmamış olmasından dolayı mekan tarihlendirilirken, yapı içerisinden veya çevresinden buluntularla desteklenememiştir. Bu yüzden tarihlendirme çalışmalarımızda elimizdeki en sağlam kaynaklardan biri olan cephenin mimari blokları ele alınmış, parçaların birbirlerine göre konumu ve üzerlerine işlenen tüm profil ve bezemeler dikkate alınmıştır (Fig. 16, 22, 25, 26). Bu çalışma yapılırken cepheyi oluşturan tüm bloklar kullanım yerleri ve fonksiyonlarına göre ele alınmış ve kendi içlerinde değerlendirilmiştir. İşlevlerine göre sınıflandırılan bloklar, düşey ve yatay taşıyıcı elemanlar olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. Bu bölümler içerisinde çalışma alanımızda bulunan mimari elemanların tamamı aşağıdan yukarıya doğru sırasıyla ele alınmış ve tarihlendirme kriterlerine göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, bir taraftan bloklar

⁶⁴ 2000 yılında merdivenli caddenin tespiti için yapılan sondaj çalışması ile başlatılan ve 2005 yılına kadar sürdürülen çalışmalar ile cadde günümüzdeki haline getirilmiştir. Bkz. Özgan 2002, 356; Özgan 2003, 359-361; Özgan 2013, 237-248.

⁶⁵ Özgan 2003, 359-361; Özgan 2013, 210, 211.

⁶⁶ Özgan 2003, 360; Özgan 2013, 215-236.

⁶⁷ Özgan 2005, 239.

⁶⁸ Özgan 2007, 655, Res. 9-11; Özgan 2013, 238, Abb. 213, 214.

⁶⁹ Özgan 2007, 656; Özgan 2013, 242, 243, Abb. 222-224.

⁷⁰ Batı duvarını oluşturan heykel kaideleri gibi devşirme malzemelerin yanı sıra, doğu duvar üzerinde yivsiz sütunlar, sütunlar arasında sonradan alana oturtulduğu anlaşılan eşik taşı ve buradaki cephe düzenlemesine ait mimari bloklar Geç Antik Dönem düzenlemeleridir. Bkz. Özgan 2007, 656.

üzerindeki ayrıntılar kullanılarak mimari stil, bezeme ve profil incelemesi ile tarihlendirme çalışmalarına dayanırken, diğer yandan mevcut mimari elemanların kullanımı ile dijital ortamda cephenin ilk yapım aşamasındaki görünümü anastylosis ve restitüsyon çizimleri ile oluşturulmaya çalışılmıştır (Fig. 24-26).

3.1. Düşey taşıyıcı elemanlar

Antik mimarlıkta blokların belirli bir düzen içerisinde bir araya getirilmesiyle oluşturulan yapılar gösterdikleri farklı malzeme, işçilik ya da teknik ile çeşitli düzenler ortaya çıkartmıştır⁷¹. Yapıyı oluşturan her bir bloğun farklı bir işlevi bulunmakta ve her biri üzerine yerleştirilen parçayı taşımakla yükümlü olan bu mimari elemanların kendine özgü tipleri bulunmakta ve bu tipler kullanılan bölgenin coğrafik, ekonomik ve siyasi durumuna göre değişiklik göstermektedir. Bu başlık altında mimari cepheyi oluşturan parçalardan düşey olarak yerleştirilen ögeler yapının inşa sırasına paralel olarak aşağıdan yukarıya doğru açıklanmıştır. Bu sıralamayı dijital ortamda mevcut malzeme ve eldeki veriler kullanılarak hazırlanan fotoğraf ve restitüsyon çiziminden takip edebiliriz (Fig. 24-26). Blokların genel tanımlamaları ve süreç içerisindeki gelişimleri anlatıldıktan sonra çalışma alanımızdaki cepheye ait blokların tanımlamaları yapılmıştır.

3.1.1. Plinthe ve kaide

Dikey taşıyıcı elemanlarından ilki ve zemin üzerinde yer alanı, plinthe⁷² ve sütun kaidesinin⁷³ tarihsel gelişimini Vitruvius'un da (Vitr. IV, 1) bahsettiği gibi ilk olarak kullanımı görülen İon düzeni⁷⁴ ile başlatmak uygundur⁷⁵. Korinth düzeni⁷⁶ farklı yapıda ve çok ince

⁷¹ Antik çağdan bu yana takip edilen düzenleri dönem mimarları tarafından kullanılarak klasik bir biçim kazanmış olan yapı formlarının başlıcaları Dor, İon ve Korinth düzenleridir. Bu düzenler kadar aktif bir şekilde kullanılmamasına rağmen ara form olarak biçimlendirilen Aeol, Karyatid, Kompozit ve Korintien-Dorik düzenlerinde olduğunun bilinmesinde fayda vardır.

⁷² Kaidenin alt bölümünü oluşturan ve plinthe/plinthos olarak adlandırılan kısım dörtgen bir levha formundadır. Bu kısmın olma zorunluluğu bulunmadığından bazı kaidelerde kullanıldığı görülürken bazılarında plinthe olmadan kaidenin stylobat üzerine oturtulduğu görülmektedir. Bkz. Saltuk 1993, 143.

⁷³ Yuvarlak biçimli olan sütun kaideleri üst üste duran iç ve dış bükey yatay halkalardan (silmelerden) oluşur. Bu kaideler tiplerine göre farklılık göstermekle birlikte genel itibarı ile bu profilleri barındırmaktadırlar. Bkz. Mauch 1910, Plate 30-34; Başaran 1988, 105.

⁷⁴ Temelde Anadolu kökenli olan düzen MÖ 4. yy. da İonia kolonilerinde gelişmiştir. Bkz. Mauch 1910, Plate 30; Başaran 1988, 104-112.

⁷⁵ Sert ve hantal yapısıyla Dor düzeninde bulunmayan bu mimari elemanların kullanımına daha zarif ve narin yapıda olan ion düzeninde başlanılmıştır. Bu mimari eleman insan vücudunun örnek alınması sonucu pabuç olarak dor düzeni gibi aşağıdan yukarıya doğru kalınlaşan fakat daha ince bir görünüme sahip olan ion sütunlarının oturtulması için kullanılmıştır. İon düzeninde olduğu gibi korinth düzeninde de mimari düzenlemenin temel üzerine yerleştirilen ilk mimari elemanı; sütunun üzerine yerleştirildiği dörtgen formu plinthe olarak adlandırılan levha üzerine yuvarlak formda iç ve dış bükey formlarda profil gösteren mimari unsurdur.

işçilik gerektiren sütun başlığı dışında diğer yönlerden bütünüyle İon düzenine benzemektedir. Bu nedenle Korinth düzeninde kullanılan kaide tipleri İon düzenindekilerle aynı olup farklı bir grup oluşturmamaktadır.

Dor düzeninde stylobat üzerine oturtulan sütunlar, İon düzeninde, Vitruvius'un (Vitr. III, 5) oranlarından bahsettiği, trokhilos ve torus olmak üzere iki temel profilden oluşan kaide blokları kullanıldığı görülmektedir⁷⁷. Bu kaide blokları bölge, dönem ve işçilik farklılığıyla birden fazla tip olarak karşımıza çıkmaktadır⁷⁸.

Çalışmamıza konu olan Liman Caddesi kuzeyinde yer alan mekanın cephesine ait, bir adet sütun, bir adet paye kaidesi olmak üzere toplamda iki adet kaide bulunmaktadır (Fig. 28, 30). Sütun altına yerleştirilen kaidelerin büyük bir kısmı dolgu⁷⁹ altında bulunduğundan ölçüleri ve tipleri hakkında net bir yorum yapılamamaktadır⁸⁰ (Kat. 1, Fig. 23, 28).

Çalışma alanımızda tahrip olmuş halde ve sütunlardan 1.55 m. uzaklıkta yerleştirilen payeler cephenin sınırlarını oluşturmaktadır. Bu payelerden kuzeyde yer alanın kaidesi görülememekte, güneyde yer alanın kaidesi ise kısmen görülebilmekte ve 0.40x0.19x0.40 m. ölçülerindedir (Kat. 2, Fig. 23, 29). Blok üzerinde dış etkilerden kaynaklı yoğun tahribat görülmesine rağmen profilleri net olarak anlaşılabilir. Dörtgen formlu kaide, alt kısımda 0.04 m. yüksekliğinde düz bir plinthe ile başlamakta ve 0.05 m. yüksekliğinde dış bükey formdaki torus bölümü ile yukarıya doğru devam etmektedir. Torus üzerinde 0.01 m. yüksekliğindeki düz silme formlu astragal profili ile 0.05 m. yüksekliğindeki iç bükey trokhilos bölümüne geçilmekte ve yine aynı yükseklikte astragal silmesi ile geçilen 0.04 m

⁷⁶ Antik mimarlıkta kullanılan düzenlerden biri olan Korinth düzeni MÖ 5. yy.'da kullanılmaya başlamıştır, fakat MÖ 4. yy'da diğer iki düzenin (Dor ve İon) yanında yer alabilmiştir. Bkz. İdil 1976, 1; Başaran 1988, 112.

⁷⁷ Antik mimarlıkta sütun kaidesinde yer alan dış bükey silmeye torus, aynı alanda iç bükey olarak oluşturulan bölüme ise trokhilos denmektedir. Bkz. Walker 1926, 55; Saltuk 1993, 182, 184.

⁷⁸ Bu bölümlerin işleniş biçimi ve sayısına göre 5 farklı tip kaide görülmektedir.

1- *Attik sütun kaidesi*: Torus üzerine trokhilos ve üst torus bölümlerinden oluşur.

2- *Attik-İon tipi sütun kaidesi*: Attik tipe plinthe eklenerek, Plinthe, torus, trokhilos ve üst torus bölümlerinden oluşur. Helenistik dönemin ünlü mimarı Hermogenes tarafından ilk defa kullanılan kaide Hermogenes etkisindeki mimarlar tarafından severek kullanılmıştır.

3- *Efes- İon tipi sütun kaidesi*: Plinthe üzerinde, aralarında geçiş profili olarak astragaller bulunan iki adet trokhilos ve torus bölümlerinden oluşur. Torus bölümünün üzeri genellikle bitkisel ya da geometrik bezeklerle süslenir. İlk olarak Anadolu'nun batısında Efes'te ortaya çıkar.

4- *Samos tipi sütun kaidesi*: Torus ve birden çok trokhilos profillerinden oluşur. Profiller arası astragal silmesi ile geçiş sağlanır. Belirgin bir forma sahip olan ve sıkça kullanılan 4 farklı kaide tipi yukarıda gösterilmiştir.

5- *Toskania tipi kaide*: Plinthe üzerine torus koyularak düzenlenen kaide tipidir. Diğer kaidelerde geçiş elemanı olarak kullanılan astragal silmesi burada torus üzerine işlenerek sütun ile bağlantıyı sağlar.

Bkz. Başaran 1988, 105; Saltuk 1993, 169, Lev. XIX, XXX, XXXV.

⁷⁹ Üst teraslardan çeşme yapısına su taşımada kullanılan pişmiş toprak künkler, caddenin doğu sınırında yer yer 0.45 m genişlikte kuzey-güney doğrultulu uzanmakta ve orijinal zemin üzerine Geç Antik Dönemde yapılan bu uygulama ile alt yapının, kaidelerin hizasına kadar künkleri bağlayıcı olarak kullanılan yoğun harçlı dolgu altında kalmıştır. Bkz. Özgan 2013, 238, Abb. 213.

⁸⁰ Sütunlardan bir tanesi direk dolgu üzerine oturtulmuş olarak görülürken, diğerinin altında bulunan kaidenin sadece en üstteki dış bükey profilli torus ve altındaki astragal bölümü görülebilmektedir.

yüksekliğindeki torus bölümü ile kaide sonlanmaktadır (Fig. 29). Sütun kaideleri hazırlanırken kaidenin çapı yüksekliğinin iki katı olmasına dikkat edilirdi⁸¹. Çalışma alanımızda bulunan paye kaidesinin ölçülebilen yükseklik ve genişliği bunu destekler niteliktedir.

Ayrıca sütunlar arasında sonradan yerleştirildiği anlaşılan bir eşik taşı bulunmaktadır. Gri mermerden kesilerek oluşturulan 1.55x0.30x0.50 m. ölçülerindeki eşik taşı kullanımı kaidelerin işlevini ortadan kaldırmıştır (Kat. 3, Fig. 23, 30). Bu eşik taşına bakılarak geç dönemde yapılan uygulamalarla kaidelerin nasıl dolgu altında kaldığı daha net anlaşılabilir⁸² (Fig. 23).

3.1.2. Sütun ve paye

3.1.2.1. Sütun

Düzenin ilk aşamasını oluşturan kaide kısmı tanıtıldıktan sonra, üzerinde yükselen ve üst yapının taşınmasını sağlayan dikey taşıma unsurunun bir diğeri ve en çok göz önünde bulunanı sütunlardan bahsetmek gerekmektedir. Çalışmamıza konu olan Liman Caddesi kuzey alanında güneyde kalan stoadan başlanıldığında dördüncü mekan batı duvarına ait üç adet büyük, bir adet küçük parça halinde günümüze ulaşan toplam iki adet sütun bulunmaktadır (Fig. 16, 18, 23, 31-33). Vitruvius (Vitr. IV, 1) eserinde, yukarıya doğru incelenen sütun gövdesinin kimi zaman tek parça olarak monolit şekilde işlenirken, kimi zamanda tamburlardan meydana getirilmiş olduğun aktarmaktadır⁸³. Farklı formlara bürünen bu taşıma unsurunun, Vitruvius'un (Vitr. III. 3, IV. 1, 3) hesaplarından yola çıkılarak, Dor sütunları⁸⁴ ile başlatılıp, daha zarif görünüme sahip olan İon sütunlarıyla⁸⁵ devam ettirilmesiyle tarihsel

⁸¹ Bingöl 2004, 34, 35.

⁸² Kaideler üzerine yükselen sütunlar arasında bu şekilde bir uygulama görülmemektedir. Bu alana eşik taşı yerleştirilerek kaidelerin işlevi ortadan kaldırılmış olması, caddenin batı duvarı üzerinde de gördüğümüz ve Geç Antik Dönemde sık sık karşılaştığımız devşirme malzeme kullanımına örnek olabilir. Bu sayede eşik taşının orijinal cephenin işlevini kaybetmesi ya da sonraki dönemlerde gereksinim duyulan bir ihtiyaçtan dolayı buraya devşirme olarak yerleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Özgan 2013, 238- 240 Abb. 213-218.

⁸³ Tek parça olarak işlenen sütun gövdeleri tüm düzenlerde yaygın olara kullanılırken, tamburlardan oluşturulan sütunlar genellikle en erken mimari biçim olan Dor düzeninde görülmektedir. Bkz. Mauch 1910, Plate 4-24, 97-103; Başaran 1988, 97.

⁸⁴ İlk olarak Dor eyaletlerinde yapıldığı için bu isimle adlandırılan düzenlemede kaide kullanılmadan doğrudan stylobatın üzerine yerleştirilen dorik sütunların tamburlardan oluştuğu görülmektedir. Sütun üst kısmına gelindiğinde ise genellikle son tamburun başlıkla birlikte işlendiği ve sütun gövdesinden başlığa geçişin anulet (*Dor düzeninde ekhinus ile sütunun birleştiği yerde bulunan genelde dört adet işlenen yatay çizgi*) olarak adlandırılan halkalarla gerçekleştirildiği görülmektedir. Basık ve hantal görünümdeki sütun gövdeleri göz yanılmasını ortadan kaldırmak için ortasına denk gelecek bir yerlerde enthasis olarak adlandırılan bir şişkinlik bırakılmıştır. Bkz. Mauch 1910, Plate 4; Başaran 1988, 97; Saltuk 1993, 31, 58.

⁸⁵ Dor düzeninde erkek vücudu dikkate alınarak 1/6 oranı uygulanan dorik sütunlar ile oluşturulan düzeninin gücü ve güzelliği sergilenmeye başlanmıştı, fakat bu düzenlemenin zarifliğini yetersiz bulan mimarlar bu oranlamayı kadınların vücut oranları üzerinden yaparak 1/8'lik bir oran uygulamış, bu sayede oluşturulan ion

süreç içerisindeki gelişimi anlaşılmaktadır. Bu sütunların gövdeleri düz olarak bırakılabileceği gibi, boydan boya "fluthes"⁸⁶ olarak adlandırılan dikey yivler açılarak da kullanılabilir. Başlık ögesi dışında bir farklılığı bulunmayan Korinth düzeninde ise İon düzenindeki sütun gövdesinin aynısı kullanılmaktadır. Çalışma alanımızda kırık durumda bulunan gri mermerden yontularak oluşturulan sütun parçalarından iki tanesi kaideler üzerine yerleştirilmiş olarak ayakta bulunmaktadır (Fig. 23). Korinth düzeninde kullanımına aşına olduğumuz İonik sütunların aksine burada yivsiz düz bırakılmış sütunlar kullanılmıştır. Bu düzenlemeyi Roma sanatı içerisinde oldukça fazla görmekteyiz gerek işçilik, malzeme ve zaman tasarrufu açısından gerekse dönem içerisindeki yarım bırakılan işçilikler gibi stil değişikliklerine uyularak bu şekilde bir uygulamaya gidildiği anlaşılmaktadır⁸⁷.

Ayakta bulunan sütunlardan kuzeyde yer alan 4 numaralı sütun parçası yaklaşık 2 m. yükseklikte ve 0.40 m. çapa sahiptir (Kat. 4, Fig. 16, 18, 23, 24, 25, 31). Kırık durumdaki sütunun gövdesi üzerinde yoğun olarak kırılmalar ve derin çatlaklar görülmektedir. Ayakta bulunan sütun gövdesinin oturtulduğu kaide, duvarın batısında bulunan geç dönem uygulaması ve üst terastan akan dolgu ile tamamen kapandığından dolayı görülememektedir.

Çalışma alanımızda ayakta bulunan kırık durumdaki diğer sütun parçası, 4 numaralı sütunun 1.70 m. güneyinde bulunmaktadır. Üzerinde kırık ve derin çatlaklar bulunan sütun parçası 1.90 m. yükseklikte ve kaide üzerine oturtulan topuk kısmı kırık olduğundan dolayı diğer sütunlarla aynı çapa sahip olduğu düşünülen parçanın gövde çapı ölçülmüştür ve yaklaşık 0.40 metredir (Kat. 5, Fig. 16, 18, 23, 24, 25, 32). Yapılan restorasyon çalışmaları ile birleştirilen iki parça halindeki sütun gövdesi, dolgu altında bulunan ve sadece üst profili görülebilen kaidenin üzerine oturtulmuştur (Fig. 16, 28).

Ayakta bulunan sütunların batısında, zeminde yatık halde bulunan kırık sütun parçası 1.94 m. yükseklikte ve ayakta bulunan 4 numaralı sütun gövdesi gibi sağlam olan kısmında ölçülen çapı 0.40 metredir (Kat. 4, 6, Fig. 18, 23, 24, 25, 31, 33). Sütunun sağlam olan kısmı

düzeninde sütunlar daha ince ve zarif bir görünüme bürünmüştür. Ayrıca köşe sütunları diğerlerinden 1/50 oranında daha kalın yapılmalıdır, çünkü bunları çevreleyen hava, görünümünü keskin bir şekilde etkilediğinden karşıdan bakarlara daha inceymiş izlenimi verirler. Sonuç olarak oranlarda yapılan bu düzenlemelerle yanlış algılamının ortadan kaldırılması gerekir. Bkz. Mauch 1910, Plate 30-32; Başaran 1988, 107-112.

⁸⁶ Sütun yüzeyinde konkav daireler oluşturacak şekilde yukarıdan aşağıya doğru tüm sütun boyunca uzanan, içlerinin oyulmasıyla oluşturulmuş boşluklara "fluthes" denilmektedir. Dor sütunlarında flutheslerin genellikle 20 adet ve sivri bir şekilde birleşen arrisleri (*Flutheslerin birleştiği noktalarda oluşan form arris olarak adlandırılmaktadır. Bıçak ağız şeklinde sivri olarak birleşen arrisler Dor, bıçak sırtı olarak silme ile birleşen arrisler ise İon düzeni ile özdeşleştiği bilinmektedir*) olduğu görülürken, İon düzeninde, 24'e çıkan fluthes sayısına ek olarak daha dar olarak açılan yivler, direk birleşmeyerek düz bir silme ile birbirine bağlanmakta ve bu sayede Dor düzenindeki keskin görünüm kaybolmaktadır.

⁸⁷ Yivsiz olarak işlenen korinth başlıklı sütunlara örnek olarak Roma dönemi içerisinde inşa edildiği bilinen ve günümüze kadar ulaşan en sağlam yapılardan biri olan Pantheon Tapınağı gösterilebilir. Nitekim stoanın sütunlarında aynı şekilde yivsiz işlendiği görülmektedir.

altında 0.06x0.06x0.06 m. ölçülerinde zivana oyuğu ve oyuğun yanında akıtma kanalı bulunmaktadır (Fig. 33). Burada bulunan akıtma kanalından anlaşıldığı üzere sütunun bu kısmı yukarıya bakmalıdır. Elde edilen veriler kullanılarak dijital ortamda hazırlanan restitüsyon denemesi ile sütunların orijinal boyutunun yaklaşık 4 m. olduğu ve bu sütun parçasının gerek buluntu durumu gerekse kırıkları karşılaştırıldığında birbirine benzediğinin görülmesi 4 numaralı sütun parçası ile bir bütün oluşturduğunu düşündürmektedir (Fig. 24, 27, 34)

Kırık ve üç büyük parça olarak günümüze ulaşan bu iki adet sütundan, iki parçanın birleşmesi ile bir tam sütun oluşabilirken, diğer sütunun kırık parçasının sonraki dönemlerde buradan alınıp farklı bir alanda devşirme malzeme olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

3.1.2.2. Paye

Çalışma konumuz kapsamında olan Liman Caddesi güneyde yer alan stoadan itibaren doğu duvar üzerinde yukarıya doğru devam odalardan dördüncü olan yapıya ait iki adet paye parçası bulunmaktadır (Fig. 16, 23, 24, 25). Farklı biçimde düzenlenebilen payeler sütunlarla aynı görevi üstlenen dikey taşıma unsurlarıdır⁸⁸.

Çalışma alanında bulunan ve cephenin kuzey kanadını destekleyen payeye baktığımızda, sütunlar gibi gri mermerden yekpare işlenen payenin 0.30x1.05x0.40 m. ölçülerindeki küçük bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir (Kat. 8, Fig. 35). Ön cepheye denk gelen yüzü kırılmalar ve aşınmalardan dolayı düz bir şekilde görülürken, kuzeye bakan yönde devam eden duvar sırasına bitişik olarak yerleştirilmiş olması, arka tarafa bakan yüz ise üst

⁸⁸ Payeler, Sütun gibi tek parça ya da tamburlardan oluşmayıp örülerek yükseltilmiştir. Erken örneklerini Helenistik dönemden itibaren görmeye başladığımız payeler sütundan farklı olarak herhangi bir yapıdan bağımsız işlenebilmekte ve ihtiyaca göre farklı formlar gösterebilmektedir. Bu tipleri dört ana grupta toplayabiliriz.

1- *Dikdörtgen paye*: Dörtgen formda en yaygın olarak kullanılan tiplerden bir tanesidir. Dört kenarında düz bırakılabileceği gibi, aynı ya da farklı bezemelerle süslenmiş olabilir. Çalışma alanımızda insitu olarak bulunan payelerin içe bakan yüzlerinde belirli alanlar oyularak bezendiği görülmektedir.

2- *Yarım sütunlu paye*: Bu tip payelerde sütunu ortadan ikiye böldüğümüzü düşünürsek, bir tarafı sütun olarak yivleriyle birlikte işlenmiş, diğer taraf ise dörtgen payede olduğu gibi düz olarak bırakılmıştır. Genel olarak bakıldığında tapınak cephelerinde gördüğümüz pseudo sütunların aynıdır. Genelde görülmeyen arka yüzde ve bir işlevi bulunmadığından dolayı işlenme gereği duyulmayan yerlerde bu payenin sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Pseudo sütunlardan tek farkı bu payelerin sütunların aksine herhangi bir yapıdan bağımsız olarak kullanılabilmesidir.

3- *Çift yarım sütunlu paye*: Çift yarım sütunlu payeler yukarıda anlattığımız yarım sütunlu payelerin iki tarafta işlenmesi ile oluşturulmuştur. Sütun gövdesi gibi her iki tarafı da yivli bir formda işlenen payenin bu iki yüzü arasında geçiş olarak kullanılan düz bir alanı bulunmaktadır. Genellikle yapı içerisinde bölümlere ayırmada kullanılan duvarların her iki yüzünde bu payenin görülmesi istendiğinde kullanılır. Her iki cepheden de yarım sütun olarak görülen payenin arasında kalan düz alan ise duvar içerisinde kalır.

4- *Kalp şeklindeki paye*: Kalp şeklinde payeler adından da anlaşıldığı üzere kalp formunda işlenmiştir. Genellikle dor düzeninde kullanılan bu payeler sadece köşe dönüşlerine yerleştirilir. Bu sayede köşede her her iki kenara bakan birer sütun bulunduğu izlenimi vermektedir.

terastan akan dolgu ile dolmuş olması nedeniyle görülememektedir. Güneye ve sütunların bulunduğu iç kısma bakan yüzde ise yüzeyin her iki kenarında boş olarak bırakılan 0.12 m. genişliğindeki alanlardan 0.01 m. genişliğindeki bir dış ve iki iç bükey profille ortaya doğru devam edildiği görülmektedir. Yüzeyin tam ortasında kalan 0.10 m. genişliğindeki alanda ise dışarıya doğru çıkıntı yapan bir profil düzenlemesi yapılmıştır (Fig. 25, 26, 35). Payelerin buradaki görevi sütunların ortada taşıdığı üst yapıyı kenarlarda taşınmasını sağlamaktır ve bu sebeple sütun yüksekliğine eşit bir yüksekliğe sahip olmalıdır. Kuzey sınırı oluşturan in-situ durumdaki payeden bir tanede güney kısımda bulunduğu, payenin oturtulması için hazırlanan dörtgen kaideden anlaşılmaktadır (Fig. 29). Fakat paye üzerinde gövdesine ait herhangi bir iz görülememektedir. Yalnızca paye kaidesinden 1.20 m. doğuda, üzerindeki profillerden paye bloğuna ait olduğu anlaşılan 0.50x0.30 m. boyutlarında kırık bir parça bulunmaktadır (Kat. 9, Fig. 16, 36). Payelerden birine ait olduğu anlaşılan bu parçanın alandaki konumu ile güneyde yer alan payeye ait olduğu düşünülmektedir (Fig. 16, 24, 25). Bu veriler ile payelerin tam formu anlaşılamamakta, bu noktada kent içerisindeki benzer örnekler bize fikir vermektedir (Fig. 37, 38)⁸⁹. Bu örneklerle bakıldığında, payelerin her bir yüzünün aynı şekilde oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Restitüsyon denememizde bu verilerin kullanımı ile paye bloklarının ön yüzeylerinde aynı profiller işlenmiştir (Fig. 25, 26, 34).

3.1.3. Başlık

Düzenleri birbirinden farklı kılan en önemli mimari unsur olan başlığın her düzene ait farklı bir tipi bulunmakta ve bunların Antik mimarlıkta kullanılan tapınak düzenlerinin formlarına paralel olarak gelişim gösterdiği anlaşılmaktadır. Vitruvius'un (Vitr. IV. 1, 3) eserinde Dor⁹⁰, İon⁹¹ ve Korinth⁹² başlıklarını kronolojik sıra ile ele alınarak tarihsel süreci yansıtmıştır.

⁸⁹ Alanın güneyinde, Dionysos Terasının kuzeyini oluşturan stoanın batıya açılan cephesinde ve yine batı bitimine yakın bir yerde bulunan mermerli odanın benzer bir cephe düzenlemesine sahip olduğu görülmektedir.

⁹⁰ Dor başlığı: Kısmen daha düz profillere sahip olan başlık; yayvan bir forma sahip olan ekhinus (*Dor sütun başlığını oluşturan bölümlerin alt kısmında yer alan ve basık-yastık şeklindeki taşıyıcı bölümü*) ve fazla yüksek olmayan kare formlu bir abakustan (Sütun başlığının kare ya da dikdörtgen biçimdeki üst bölümünü oluşturan levha) oluşmaktadır. Bkz. Başaran 1988, 97; Saltuk 1993, 13, 58.

⁹¹ İon başlığı: Cepheden bakıldığında bukle görünümü veren volütler geriye doğru uzanarak başlığın diğer yüzündende aynı görünümü vermektedir. Yani bu başlık tipinde ön ve arka olmak üzere iki cepheden volütler görülmektedir. Yanlarda kalan kısımda ise volütleri birbirine bağlayan gövde kısmı bulunmakta, bu bölüme pulvinus (*Latince minder, yastık anlamına gelen kelime başlığın yan yüzeyinde iki volütü birleştirmek için yine volütler gibi yuvarlak formda uzanan alandır. Polyester olarak anlandırılmaktadır*) ortasında yer alan kuşağa da balteus denmektedir. Anadolu kökenli olan bu düzen korinth düzeni ortaya çıkana kadar uzun yıllar boyunca sevilerek kullanılmıştır. Başlıkta genel düzenlemede olduğu gibi kadınlardan esinlendiği iki kenara uzayan ve kıvrımlı buklelerden oluşan volütlerden anlaşılmakta, aralara yumurta dizilerinde eklenmesiyle düzende olduğu gibi zariflik kazandırılmıştır. Bkz. Başaran 1988, 105.

Çalışmamıza konu olan Liman Caddesi kuzey bölümü, doğu duvar üzerinde yer alan yapının cephesine ait üç adet başlık parçası bulunmaktadır. Bu başlıklardan iki tanesi sütun başlığı olarak kullanılırken üçüncüsü, dörtgen formundan dolayı cephenin her iki köşesinde yer alan payelerden birine ait olduğu anlaşılmaktadır (Kat. 10, 11, 12, Fig. 39, 42, 43). Çalışma alanımızda tek parça durumda bulunan 10 numaralı başlık 0.50 m. yüksekliğe, 0.40 m. alt, 0.50 m. üst çapa sahiptir ve üzerindeki bezemelerinin neredeyse tamamı tahrip olmuştur (Kat.10, Fig. 22, 24, 39). Genel form olarak kalathos gövdesi⁹³ üzerine iki sıra olarak işlenen akanthus yaprakları⁹⁴, ikinci sıra akanthus yaprakları arasından yükselen kaulis çanakları⁹⁵ ve bu çanaklardan çıkan dalların spiraller oluşturarak üzerine gelen abaküs kısmına kadar uzandığı görülmektedir⁹⁶. Bezemelerin tamamı kalathos gövdesinden kopuk,

⁹² Korinth başlığı: estetikte son aşamaya ulaşıldığını gösteren Korinth başlıkları, İon başlığına kıyasla daha uzundur ve bu yüzden ince ve zarif bir etki yaratır. Düzenin ortaya çıkışı şu şekilde anlatılmaktadır. Korinth adı verilen düzen bir genç kızın narinliğinin taklididir. Bu başlık türünün ortaya çıkışının öyküsü şöyle anlatılır. Korinth'in özgür bir kızı evlilik çağında bir hastalığa yakalanarak ölür. Sütanesi, kızın ölümünden sonra, yaşamında ona zevk veren bazı eşyaları toplayarak bir sepete koyar ve mezara taşır. Mezarın üzerine koyduğu sepetin içindeki eşyaların daha uzun ömürlü olması için üstüne bir çatı kiremiti yerleştirir. Sepet bir akanthus (kenger) bitkisinin üzerinde bulunmaktadır. Bahar geldiğinde ortadan filizlenerek yaprak verir ve sepetin kenarlarında gelişen filizler kiremidin ağırlığı altında kıvrılarak uçlarda volütleri oluştururlar. Atinalılar tarafından sanatsal yapıtlarındaki incelik ve zarafeti ile tanınan Callimachus isimli sanatçı tesadüfen oradan geçen kenarlarından körpe yaprakların fişkırdığı sepeti görür. Bu yeni biçemden hoşlanarak Korinthlilere kendi içerisindeki oranları göz önüne alarak o örnekten esinlenen bazı sütunlar inşa eder. O zamandan sonra korinth üslubundaki yapıtlarda uygulanacak kuralları ortaya koymuştur. Düzenlerden birine adını veren bu başlık İ.Ö. 5. yy.'da kullanılmaya başlamış, fakat İ.Ö. 4. yy.'da diğer iki düzenin yanında yer alabilmiştir. mekan içinde başlayan kullanımın İlk örneğini MÖ 5. yy.'da Bassai Apollon tapınağında görürken, daha sonra köşelerde görünüm sorununu çözdüğü ve ışık gölge oyunlarına çok elverişli olduğundan dolayı en yaygın kullanılan düzen olacaktır. Ayrıca hafif yapıların taşıyıcı sistemi olduğu için Tegea Athena Alea Tapınağı ve Colosseum'un üst katı örnekleri gibi çok katlı yapılarda son katlarda kullanılmıştır. Bkz. Mauch 1910, Plate 53; İdil 1977, 1; Başaran 1988, 112, 113.

⁹³ Kalathos ve abaküs olmak üzere iki ana bölümden oluşan korinth başlığının merkezini sepet formundaki kalathos oluşturmaktadır. Başlık üzerinde bulunan bezemelerin çoğunluğu kalathos yüzeyi üzerine işlenir. Fakat abaküs tablası üzerinde boş bırakılmayıp her kenarında kalathos üzerinde betimlenen bitki dallarının uzamasıyla oluşturulan rozet biçimindeki abaküs çiçeği işlenmektedir.

⁹⁴ Bezeme işlenişi aşağıdan yukarıya doğru izlenildiğinde, kalathos bölümünü çevreleyecek şekilde yan yana dizilen akanthuslardan oluşan yaprak çelenginde alt sırayı (ima folia) oluşturmaktadır. Alt sırayı oluşturan bu yaprak çelengi latince de alt anlamına genel "ima" ve yapraklar anlamına gelen "folia" kelimelerinin birleşimi ile "İma folia" olarak adlandırılmaktadır ve literatüre böyle geçmiştir. Alt sıradan daha uzun olan ve secunda folia olarak adlandırılan ikinci yaprak sırası alt sırayı oluşturan akanthus yapraklarının aralarından yukarıya doğru uzanmaktadır. Latince de iki "secunda" ve yapraklar "folia" kelimelerinin birleşimidir. Tüm bitkisel bezemeler içerisinde en çok kullanılan yaygın bir bitkisel süsleme elemanıdır. Bkz. Meyer 2007, 34-39.

⁹⁵ Akanthus yaprakları arasından yukarıya doğru uzanan, kalathos yüzeyinin ortasında yuvarlak başlıklara sahip iki adet ağaç gövdesi formunda bitki dalı bulunmaktadır. Bu bitki dallarına kaulis/kaulikulus denmekte ve kalathos yüzeyine işlenen bezemelerin merkezini oluşturmaktadır. Bu kaulislerin her biri akanthus yapraklarının oluşturduğu yaprak demetini taşır. Bu yaprak demetlerinden uzayan bitki sapları kalathos üzerindeki bezemelerin üst bölümünü süslemektedir. Bu bitki sapları dışarıya dönük olanlar üst kısımdaki abaküs tablasının köşeleri altında spiral şeklinde volüt, içe dönük olanlar ise kalathos dudağı altında yine spiral formda heliksleri oluşturmaktadır. Bu genel özelliklerin yanında korinth başlıklarında kaulislerin ilk defa Milet Laodike yapısında kullanıldığı bilinmektedir. (İ.Ö. 259-253). Bkz. Boysal 1957,16; Bauer 1973, Beilage 17; Fischer 1990, 3,4.

⁹⁶ Ayrıntıları hakkında bilgi vermesi açısından yine aynı alanda bulunan payeler üzerinde kullanılan başlık ve alanın güneyinde yer alan stoadaki başlıklar incelenmiştir. Bkz. Fig. 41.

kabartma şeklinde ve seyrek olarak yerleştirilmiştir⁹⁷. Yoğun tahribata maruz kalan başlık üzerinde görülebilen motifler aşağıdan yukarıya doğru incelendiğinde, alt akanthus yaprakların birbirinden uzak ve seyrek bir şekilde yerleştirilmiş olduğu, bu yüzden yaprak aralarında herhangi bir organik bağ bulunmadığı ve kendi içerisinde derin kanallarla yaprak bölümlerinin oluşturulduğu görülmektedir. Yıpranmış yaprak kenarları ve yaprak damarları olarak oyulan derin kanallara bakıldığında ana yaprağın her iki tarafına üçer adet yan yaprakçığın yerleştirildiği görülmekte, fakat yaprakçıkların ucundaki parmakçıklar tahrip olduğundan dolayı net olarak sayılamamaktadır Yoğun tahribatın izlendiği ilk sıra akanthus yapraklarının kanalları ve çevresinde çok sayıda küçük yuvarlak matkap izleri görülmektedir (Fig. 39, 40).

Alt sıra akanthus yapraklarının arasına yerleştirilen ve hemen hemen aynı boy, genişlik ve formda işlenen ikinci sıra yaprakların orta damarları kalathos alt sınırına kadar indirilmemiş, neredeyse alt sıranın üst sınırına yakın bir seviyeden başlatılmıştır (Fig. 26, 34, 39, 40). Alt sıra akanthus yapraklarının aksine ikinci sırada ana damarın oluşturulması için kullanılan çizgiler aşırı şekilde derinleştirilmiş ve kanal halini almıştır. Ana damar için kullanılan bu derin kanallara paralel olarak ara yaprakları birbirinden ayırmak için de derin kanallar kullanılmıştır. Akanthus yapraklarında bu şekilde bir düzenleme görülürken, yapraklar üzerinde yine kalathos gövdesine yapışık şekilde işlenen kaulis çanaklarına gelindiğinde; ikinci sıra akanthus yaprakları arasına denk gelecek şekilde yerleştirilen kaulis çanakları köklerinin aşağıda ilk sıra üzerine kadar uzandığı görülmektedir. Sert hatlara sahip kaulis çanaklarında görülen yoğun aşınmalar yüzünden çanak içerisinde çıkan yaprakların ne tarafa uzandığı ve nasıl bir form aldığı tam olarak görülememektedir. İki kaulis çanağı arasına bakıldığında kaulislerden çıkan dalların ortaya doğru uzanarak burada spiral oluşturdukları görülmektedir. Olasılıkla kaulisten çıkan bir diğer dal -genel form baz alındığında- dışarı uzanarak köşelerde spiral oluşturmuş olmalıdır (Fig. 26, 40). Yine kaulis çanakları arasında ikinci sıra yaprak üzerine denk gelecek şekilde, yaklaşık kaulis çanakları ile aynı yükseklikte yerleştirilmiş ve her iki yanında yukarıya doğru dış bükey uzanan kalın dallar, ortasında dört çizgi kullanılarak oluşturulan bir bezeme motifi görülmektedir. Fakat bu motifin formu üst kısımdaki yoğun tahribattan dolayı tam olarak anlaşılmamaktadır. Kent içerisinde bulunan diğer korinth başlıklarıyla karşılaştırıldığında; Dionysos Stoa'sında kullanılan kısmen tahrip olmuş durumdaki bir başlık üzerinde, gerek yaprakların yerleştirilişi gerekse ikinci sıra yaprak

⁹⁷ Korinth başlıkları sadece düzeni saptamakta değil, aynı zamanda stil gelişimi ile yapıların tarihlemesinde bizlere fikir vermektedir. Bu nedenle Korinth başlıklarının sadece tanımlaması yapılmayıp, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi de takip edilmelidir.

üzerine denk gelen benzer bir uygulama ile başlık üzerindeki bezeme daha net anlaşılmaktadır (Fig. 41). Başlığı yukarıda sınırlayan abakus kısmı tamamen kırık halde bulunduğu için bezemeli olup olmadığı ya da abakus çiçeğinin varlığı bilinmemektedir.

Çalışma alanımızda yer alan bir diğer sütun başlığı ise katalog numarası 11 olan, beyaz mermerden yapılmış ve ölçülebilen yükseliği 0.37x0.52 m. ölçülerindeki kırık parçadır (Kat. 11, Fig. 42). Başlığın yarısından daha küçük bir bölümü elimize geçmesine rağmen üzerinde işlenen bezeme kuşağı diğer sütun başlığına göre oldukça iyi korunmuştur. Genel olarak bakıldığında kalathos üzerine işlenen bezemelerin diğer sütun başlığına nazaran daha uzun ve daha derin kanallarla işlendiği söylenebilir. Diğer sütun başlığındaki gibi seyrek olarak yerleştirilen akanthus yaprakları ilk sırada kalathos bileziğinden başlamakta ve derin kanallarla ana damar ve diğer yaprakçıkların oluşturulduğu görülmektedir. Derin kanallarla birbirinden ayrılarak seyrek yerleştirilen yapraklar arasında kalan boşlukların kapalı alan oluşturmadığı görülmektedir (Fig. 42).

Alt sıra yaprakların arasına yerleştirilen ikinci sıra akanthus yapraklarında, alt yaprakla kıyaslandığında ana damarın daha uzun yapıldığı, alt sıra yaprakların bitiminden başlayan yaprakçıkların ise yukarıda kısa tutulduğu görülmektedir (Fig. 42). Diğer sütun başlığı ile karşılaştırıldığında burada ikinci sıra akanthus yapraklarının gövdesinin daha uzun olduğu ve daha alt seviyeden başladığı görülmektedir (Fig. 42). Alt yapraklarda yoğun yıpranmadan dolayı net olarak görülemeyen yaprak parmaklarının birleşimi burada rahatça tespit edilebilmektedir. Anadalın her iki yanında kısa olarak işlenmiş yaprakçıklar iki tane olarak görülmekte, ana damar üst kısımda görülen iki derin oyuk ile bu yaprakların üçerli yapıldığı anlaşılmaktadır. Alttaki kısa yaprakçık yukarıya doğru yaprak bitiminde içe döner şekilde uzanırken, ikinci sıra yaprakçık yana doğru uzanarak bu yaprağın üzerini kapatmakta ve yapraklar arasında göz formu oluşturduğu görülmektedir (Fig. 26, 42). Kalathos gövdesi üzerinde sadece iki sıra akanthus yaprakları ile oluşturulan dizinin görüldüğü sütun başlığının üst kısmı tamamen kırıktır. Diğer sütun başlığından daha derin ve uzun kanallara sahip olması olasılıkla sonraki dönemlerde üzerinde yapılan değişikliklerle açıklanabilir (Fig. 42).

Çalışma alanımızda bulunan ve anıtsal cepheye ait olduğu anlaşılan 12 Katalog numaralı başlık kırık durumdadır. 0.40 m. yükseklikteki mermerden yapılmış olan başlık, alt kısımda 0.55x0.40 m., üst kısımda ise 0.65x0.50 m. ölçülerindedir (Kat. 12, Fig. 43). Başlığın sahip olduğu dörtgen form cephenin her iki kenarında yer alan payelerden birine ait olduğunu göstermektedir (Fig. 24, 26, 43). Başlık üzerine işlenen motiflere bakıldığında, sütun başlıklarına benzer şekilde iki sıra akanthus yaprağı işlendiği görülmektedir. Sütun başlıkları üzerinde tamamı görülemeyen kaulis çanağı ve spiraller burada net olarak görülmektedir (Fig.

43). Başlığın alt kısmı kırık olduğu için yaprak köklerinin nereye kadar uzandığı görülememekte, seyrek yerleştirilen akanthuslardan bazılarının boyları daha uzunken, arada kalanlar daha kısa işlenmişlerdir. Uzun ve derin kanallarla oluşturulan akanthus yaprakları 11 numaralı başlıktaki ile yoğun benzerlik göstermektedir (Fig. 42). İnce ve uzun bir yapıya sahip olan ikinci sıra akanthus yaprağı yaklaşık alt yaprakların üst seviyesinden kenarlara doğru açılmaya başlamaktadır. Sütun başlığında bu yaprakların alttan uzanan yaprakçığın üsttekine birleşmesiyle göz oluşturduğu görülürken, burada alt kısımda bir yaprakçık yerine iki tane işlenmiş ve yukarıdaki yaprağın alt parmak ucu daha oval bir şekilde üzerine uzanarak oluşturulan göz formuna daha oval bir görünüm kazandırılmıştır (Fig. 26, 43). Akanthus yapraklarının üzerinde alt sıra yaprak hizasına yerleştirilen kaulis çanağı ve içerisinden yukarıya doğru yükselerek her iki tarafa doğru uzanan ve uzandığı noktada spiral oluşturarak sonlanan kıvrık dallar bulunmaktadır (Fig. 26, 43). Başlığı üstte sınırlayan abakus kısmına bakıldığında ortada içe eğik ovalik görülmekte, sağlam olan kısmında düz silmelerle bölünerek dışa doğru üç basamak oluşturduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında bulunan başlıklar bu şekilde tanımlandıktan sonra, başlıklar üzerinde görülen stil özellikleri benzerleri ile karşılaştırılarak yapım tarihi saptanmaya çalışılmıştır. Cephede kullanılan başlıklardan 11 ve 12 numaralı başlıklar üzerinde görülen, seyrek dizili alt sıra akanthus yapraklarının birbirine paralel kanallarla ana damar çevresinde yukarı doğru uzanarak oluşturulması, yaprakların uçları sivri işlenmiş olsa da yaprakçık demetlerinin kısa tutulmasıyla yumuşaklık sağlanması ve akanthus yapraklarının daha yumuşak kıvrımlar oluşturulması Geç Augustus ile İ.S. 30 yılları arasında ortaya çıkan bir özellik olarak Milet Delphinion'da gördüğümüz ve sonrasında sık kullanılan stil özelliklerindedir⁹⁸ (Fig. 26, 42, 43). İlk sıra akanthus yaprakları arasına yerleştirilen ikinci sıranın zeminden başlamaması bize tarihsel süreç hakkında bilgi vermektedir⁹⁹. Başlıklar üzerindeki akanthus bezemelerinde görülen Augustus döneminde popüler olduğu bilinen damla formlarının¹⁰⁰ kaybolduğu ve yaprak arasındaki boşlukların incelerek dörtgen düz çizgi oluşturduğu görülmektedir. Bu şekildeki düzenlemenin ise Flaviuslar döneminden itibaren uygulanmaya başlandığı bilinmektedir¹⁰¹. Fakat alandaki başlıklar üzerindeki akanthus yaprakları incelendiğinde, yapraklar arasında oluşan bu gözlerin aynı başlık üzerinde,

⁹⁸ Heilmeyer, 1970, Lev. 23. 4; İdil 1976, Lev. 4-2, 5-1.

⁹⁹ Roma dönemine tarihlenen başlıkların çoğunda üst sırayı oluşturan akanthus yapraklarının zeminden değil daha yukarıdan başladığı görülmektedir. Bkz. Boysal 1957, 25.

¹⁰⁰ Augustus Döneminden itibaren yaprak aralarında kalan bu boşlukların oluşturduğu çeşitli şekillerdeki gözleri görmekteyiz. Bkz. İdil 1976, 8.

¹⁰¹ Yaprak dallarının kıvrılmasıyla oluşan kalp formu gözler gibi stilistik özellikler Flaviuslar Dönemi başlarına kadar devam ettiği görülmekte, fakat bu damla formu kaybedilmesi ve inceliğe uzamaya başlanması Flaviuslar Dönemine yaklaşıldığını göstermektedir. Bkz. Heilmeyer 1970, 86, Lev. 22. 3, 24. 2; İdil 1976, 12, Lev. 6. 3-4.

yumuşak hatlara sahip damla formun uzayarak sert bir görünüme doğru gidişinin görüldüğü örnekleri bulunurken, artık damla formunun ortadan kalktığını gösteren ince çizgilerle oluşturulmuş dörtgen form görülmektedir (Fig. 42). Derin çizgilerle oluşturulan yapraklardaki keskin hatlar bezeme stilinde İ.S. 2. yy'a hatta işçilikte yüzeysellik ve basit işçiliğin egemen olduğu bu yüzyılın sonlarına doğru gidildiğini göstermektedir¹⁰². Smyrna Agora'da yer alan ve İ.S. 2. yüzyılın sonuna tarihlenen korinth başlıkları üzerinde aynı özellikler görülmektedir¹⁰³. Kent içerisinde bir üst kotta yer alan ve İ.S. 2. yüzyıl ikinci yarısına tarihlenen Korinth Tapınağı'na ait başlıklar incelendiğinde aynı stil özellikleri görülmekte ve başlık için İ.S. 2. yüzyılın son çeyreği olarak belirlemiş olduğumuz tarih aralığını desteklemektedir¹⁰⁴.

3.2. Yatay taşıyıcı elemanlar

Dikey taşıyıcı elemanların taşıdığı üst yapıyı oluşturan, yatay olarak yerleştirilmiş mimari unsurlara yatay taşıyıcı elemanlar ya da entablatur¹⁰⁵ denilmektedir. Herbiri üzerinde farklı profil ve bezemeye sahip olan mimari bloklar aşağıda tek tek ele alınarak incelenmiştir. Blokların genel tanımlamaları ve süreç içerisindeki gelişimleri anlatıldıktan sonra çalışma alanımızda bulunan blokların tanımlamaları ve tarihlemeleri yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar ile tarihsel süreç içerisindeki yeri belirlenmiş, diğer taraftan bu veriler kullanılarak cephenin orijinal durumunun anlaşılması için dijital ortamda fotoğraf ve çizim ile restitüsyon denemesi hazırlanmıştır (Fig. 24, 25, 26).

3.2.1. Arşitrav

Çalışmamıza konu olan Liman Caddesi doğu duvar üzerindeki anıtsal cepheye ait bir adet arşitrav bloğu¹⁰⁶ bulunmaktadır. Vitruvius'un (Vitr. III. 5, IV. 3) çizimlerinden anlaşılacağı gibi Dor¹⁰⁷ ve İon¹⁰⁸ düzeninde farklı biçimde dekorlanan arşitrav blokları entablaturun en alt sıradaki unsurudur.

¹⁰² İdil 1976, 13, 31-33.

¹⁰³ Vandeput 1997, 173, Pl. 120.

¹⁰⁴ Mert 2005, 234, 235, Res. 7, 8.

¹⁰⁵ Sütun üzerinde yükselen üst yapı elemanları çoğunlukla sütun yüksekliğinin dörtte biri kadar olmakta ve entablature olarak adlandırılmaktadır. Üç bölümden oluşan entablature kısmı en altta sütunların taşıdığı ilk yatay taşıyıcı eleman olan arşitrav bloğu ile başlamaktadır.

¹⁰⁶ Mimari yapıda düşey taşıyıcı elemanlardan başlığın üzerinde yer alan ve epistyle-baştaban-arşitrav olarak adlandırılan mimari eleman aşağıdan bakıldığında yatay taşıyıcıların ilk elemanıdır.

¹⁰⁷ Dor düzeninde bu bloğun dış cephesinde sadece bu düzene ait olduğunu bildiğimiz üst sınırı oluşturan taenia (Genellikle dor düzenine ait arşitravlarda görülen, arşitrav bloğunun ön cephesinde üst sınırda yer alan ince düz şerit şeklindeki yatay silme) bandı bulunmakta, bu bandın alt kısmında ise her biri frizdeki trigliflerin altına gelecek şekilde yerleştirilmiş regula (Dorik friz elemanlarından triglif bölümünün altına denk gelecek şekilde

Çalışma alanımızda tek parça halinde bulunan arşitrav bloğunun her iki yanı kırık ve 2.20x0.40x0.50 m. ölçülerindedir (Kat. 13, Fig. 24, 44). Mermerden işlenmiş olan blok 5 parça halinde günümüze ulaşmış, 2014 yılında yapılan restorasyon çalışmaları ile bu parçalar birleştirilerek orijinal formu kazandırılmaya çalışılmıştır. Aşağıdan yukarıya doğru tanımlanmış olan blok alt kısmında yer alan soffit bölümü ile başlamaktadır. Soffit alanı bloğun düz olarak kesilen alt yüzünün düz silmelerle üç bölüme ayrılmasıyla alt yüzeyin tamamını kaplayacak şekilde oluşturulmuştur (Fig. 26, 45). Kenarlarda kalan bölümlere bakıldığında sağlam kalan kısımdan anlaşıldığı kadarıyla içi doldurulmuş dörtgenler ve meanderlerle oluşturulan geometrik bezemeler görülürken, ortada kalan 0.1 m. genişliğindeki ve diğer bölümlerden 0.02 m. genişliğindeki kyma rekta¹⁰⁹ profili ve 0.02 m. genişliğindeki düz silme ile geçiş sağlanan derinleştirilmiş kısımda, ters-düz dizimli lotuslardan oluşan bitkisel bezeme kuşağı görülmektedir (Fig. 45). Bu bölümde görülen dış bükey düzenleme üzerine işlenen bezeme kuşağındaki kabartma şeklinde verilen bezemelerle desteklenmiştir. Bu alanda yer alan ve ters-düz dizimde yerleştirilen açık lotus çiçeklerinin iyice yanlara doğru açılan taç yaprakları aşağıda, tek başına uzanan eksen yaprakla bir bağ ile tutturulmuştur. Taç yapraklarının bağ altında sarmallarla lotus çiçekleri arasında bağ oluşturan ve çapraz şekilde uzanarak arada kalan boş alanı dolduran kıvrık dallara bağlandığı görülmektedir. Blok yan yüzlerine geçildiğinde, ön ve arka cephelerinde iki adet astragal silmesi kullanılarak, altta 0.05 m., üzerinde 0.08 m. ve en üstte 0.10 m. yüksekliğinde fascialar oluşturulduğu görülmektedir (Fig. 44, 46). Bloğun ön cephesinde yukarıdaki iki fascia üzerinde Grekçe iki satır yazıt bulunmaktadır. Yazıtın yerleştirilişinden ve bloğun sağ kenarında görülen dönüşten arşitrav bloklarının en sağda yer alanı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden, olasılıkla birden çok blok üzerinde devam eden uzun bir yazıtın satır bitimleri blok üzerinden okunmaktadır. Yazıtı tamamlamak mümkün görünmüyor fakat birinci satırda bulunan "ἐνδοξοτάτῳ καὶ ἐναπέτῳ" ifadesi yapının adandığı kişi/kuruma işaret ediyor olabilir ki bu kişi/kurum "en şanlı

arşitrav üzerinde bulunan taenia silmesinin altına yerleştirilen plaka şeklindeki düz silme) plakaları ve plakaların alt kısmında ise yuvarlak formu guttaelar (*Regula ve mutulus plakalarının altlarında aşağıya doğru sarkan damlacık biçimli bezeyici eleman*) yer almakta iken, iç cephenin de dış cephe gibi düz işlenmiş olduğu fakat dış cephedekine benzer bir uygulamanın bulunmadığı görülmektedir. Bkz. Mauch 1910, Plate 4; Başaran 1988, 98.

¹⁰⁸ İon düzeninde kullanılan arşitrav bloğuna bakıldığında oranlamanın biraz daha ön plana çıkartıldığı görülmektedir. İonik arşitravlarda Dor düzeninde gördüğümüz taenia silmesi ve altındaki regula-guttae düzenlemesinin yerine blok cephesinin üst sınırı oluşturan taç kısmı bulunmaktadır. Yine arşitrav bloğunun yüzeyinde farklı bir düzenleme olarak arşitrav yüzeyini 3 bölüme ayıran fascialar (*Astragallerin kullanımı ile birbiri üzerinden taşacak şekilde basamak oluşturulan form*) görülmektedir. Başlığından başka farklı bir özelliği olmayan korinth düzeninde, İon düzeninde kullanılan arşitrav bloklarının aynısının kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Başaran 1988, 106.

¹⁰⁹ Bir iç bükey profilin altına küçük bir dışa dönük kavisin ilavesiyle oluşmaktadır. Friz, arşitrav, geison, podyum, kaide gibi yapının çeşitli yerlerinde kullanılan profilden bir çok araştırmacı eserinde değinmiştir. Bkz. Walker 1926, 74; Shoe 1952, 171-173; 1965, 33; Erder 1967, 21-24, Lev. A.

ve erdemli” olarak tanımlanmış eril cinste bir isim olmalıdır. İkinci satırın sonunda yer alan [- -]ὐτόν ifadesini tamamlamak için bilgi yetersizdir. “kendisine yönelik” anlamında bulunan εἰς αὐτόν şeklinde tamamlanabilmesi yalnızca olasılıklardan bir tanesidir¹¹⁰.

Yazıtın transkripsiyonu şu şekildedir;

1 [- - ἐν]δοξοτάτῳ καὶ ἐναρέτῳ vac.

2 [- - ?εἰς αὐτόν.

1 [- -] en şanlı ve erdemli (kişi/kurum) için

2 [- -] kendisine yönelik (?)

Yazıt olasılıkla bir yapı yazıtıdır fakat kurtulan parçadaki yetersiz bilgi nedeniyle yaptırın kişi, yapının niteliği veya kime adandığı bilgileri edinilememektedir. Genel bir bakışla yazıtın tahmini (exempli gratia)¹¹¹ içeriği şu şekilde olabilir;

[Falanca kişi, falanca yapıyı,] en şanlı ve erdemli [falanca kurum/kişi] için, kendisine yönelik(?) [minneti(?)/sevgisi(?)/iyi niyeti(?) nedeniyle, inşa ettirdi ve adadı.]

Karşıdan bakıldığında birinci sıra yazıtın sağ tarafına, ortasından palmiye geçirilmiş bir amphora kazındığı görülmektedir (Fig. 47). Fascialı gövde kısmı üzerinde blok 0.10 m. yüksekliğindeki taç kısmıyla sona ermektedir (Fig. 25, 26, 44, 46, 48). Taç kısmı ön tarafa bakan yüzde profiller üzerine bezemelerin işlendiği görülürken arka kısımda profiller işlenmiş fakat üzerine bezeme işlenmeden olduğu gibi bırakılmıştır (Fig. 44, 46, 48). Bu profiller üzerindeki bezemelere bakıldığında, ovolo¹¹² üzerinde 0.01 m. çapında mızrak uçları altına denk gelen iki adet oval, yumurta altlarında ise 0.01x0.03 m. ölçülerinde yassı boncuklardan oluşan boncuk dizisi görülmektedir (Fig. 48). Hemen üzerindeki kavetto¹¹³ profili 0.03x0.02 m. ölçülerindeki yumurta ve 0.01 m. kalınlığında geniş ve yumurta etrafında yay oluşturacak şekilde yukarıda çok hafif içeriye eğiklik görülen yumurta kabuğu ve aynı kalınlıkta mızrak uçlarından oluşan yumurta dizisi ile bezenmiştir (Fig. 26, 44, 48). Taç kısmı bu bezeme dizisi ile bitirilmemiş ve 0.01 metrelik ince bir silmeden sonra yine iç bükey (kavetto) bir profil ile oluşturulan alana palmet eksen yaprağı yumurtaların merkezine denk gelecek şekilde

¹¹⁰ Yazıtların okunması ve değerlendirilmesi Muğla Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Güray Ünver tarafından yapılmıştır.

¹¹¹ Tam olarak çevirildiğinde "örnek uğruna" veya "örnek için" gibi anlamlara gelen, çoğunlukla "örnek olarak/misalen" diye tercüme edilen bir Latince deyiştir. Batı dillerinde, özellikle İngilizce'de, bahsedilen bir konu, tanım veya değer hakkında örnek vermek istendiğinde bu deyiş, çoğunlukla kısaltılarak kullanılır. Kısaltması e.g. şeklindedir.

¹¹² Tekil dış bükey forma sahip olan profil ovolo olarak adlandırılmakta ve antik mimarlıkta yapıların cephelerinde üzeri süslü bir şekilde yoğun olarak kullanılmaktadır. Shoe eserlerinde ayrıntılı olarak bahsetmektedir. Bkz. Walker 1926, 55, 74; Shoe 1952, 85-130; 1965, 33.

¹¹³ İç bükey olarak işlenen profil olarak bilinir genellikle simada ve blokların taç kısmında gördüğümüz bu profil aşağıdan bakıldığında formundan dolayı net olarak görülebildiği için bezemelerle süslediği görülmektedir. Bkz. Walker 1926, 55, 56, 74; Shoe 1952, 66-83; 1965, 34; Erder 1967, 21, Lev. A

neredeyse göbek oluşturulmadan bu silme üzerine oturtulan yaklaşık 0.03 m. yüksekliğinde açık ve kapalı palmetlerden¹¹⁴ oluşan bezek kuşağı görülmektedir (Fig. 26, 48).

Arşitrav bloğunun mevcut durumu bu şekilde tanımlandıktan sonra, aşağıda blok üzerinde yer alan profiller ve işlenen bezeme unsurlarının stil gelişimi içerisinde değerlendirilerek tarihsel süreç içerisindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Blok üzerindeki profil ve bezemeler aşağıdan yukarıya doğru incelendiğinde, ilk olarak karşımıza bloğun alt yüzünde bulunan soffit kısmı çıkmaktadır (Fig. 45). Sütun arşitravlarında görülen düzenleme, alttan bakıldığında arşitrav blokları altındaki kötü görünümün ortadan kaldırılması amaçlanmış, bu sebeple ince silme şeklindeki düz profillerle bezemeye başlanıp sonraki dönemlerde stilin geliştirilerek neredeyse friz blokları üzerindeki kabarık bezeme kuşağı kadar süslü bir hal almıştır¹¹⁵. Soffit bezemelerinin gelişimi, kullanım alanı ve işlenen bezeme örgelerinin stil gelişiminden takip edilebilmektedir¹¹⁶. Burada görülen geometrik bezemelerin yanı sıra ortada yer alan lotus çiçekleri bize stil gelişimi hakkında bilgi vermekte, kıvrık dalların formu ise tarihsel bir aralık saptamakta yardımcı olmaktadır (Fig. 45). Burada tabana doğru incelenen inen eksen yaprağa göbek bağı ile tutturulan taç yaprakların ters yerleştirilen lotus çiçeklerine bağlanması için kullanılan çapraz yerleştirilmiş kıvrık dallar, lotusların alt kısmında içe doğru bükülerek göbek bağına bağlanmaktadır. Lotus çiçeklerinin artık düz olarak bırakılmayıp kenger yaprağına dönüşmeye başlaması bizi Antoninler dönemi sonlarına yaklaştırmaktadır¹¹⁷ (Fig. 45). Severuslar dönemi içerisinde lotus çiçekleri yapraklarının kenger yaprağı formunda işlenişine paralel olarak aralarda bulunan kıvrık dallarında bu şekilde işlendiği ve alanın tamamının ağacımsı olarak nitelendirilebilecek şekilde doldurulduğu bilinmektedir¹¹⁸. Burada gördüğümüz bezeme kuşağında yapraklaşan

¹¹⁴ Koçhan 1995, Lev. 2, a, b.

¹¹⁵ Soffit; arşitravların sütun başlıklarına oturduğu alt yüzeylerinde sütun aralarında kalan ve alttan bakıldığında görülen yüzeyde, ilk olarak kötü görüntüyü kapatmak için sonraki dönemlerde ise süsleme ögesi olarak kullanılan profil ve süsleme alanlarıdır. Terime antik mimaride rastlanmamakla birlikte modern arkeoloji ve mimari el kitaplarında ise çok az sayıda örneğine rastlanmaktadır. Bu zamana kadar yapılan kısıtlı sayıda araştırmalar ve yazılan kitaplar dikkate alındığında soffit bezemeleri çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmıştır. Bunlar soffitlerin arşitravın alt kısmında kapladığı alana göre, dar ve geniş olarak ayrılmıştır. Soffit işlenen çukur alan, genel yüzeyin 1/3'lük kısmından az yer kaplıyorsa dar, 1/2'sini veya daha fazlasını kaplıyorsa geniş soffitler arasında değerlendirilir. Genişlik bakımından bu şekilde değerlendirilen soffit üzerine yapılan bezemelerde sınıflandırma niteliği taşımaktadır. Nitekim erken örneklerde sıkça görüldüğü üzere çöküntü şeklinde hazırlanan alana dış bükey bir profil verilerek bezemesiz şekilde işlenen örnekleri de vardır. İlk örneklerinin aksine Roma Döneminde yüzeyde boş alan bırakılmaksızın doldurulduğu görülmektedir. Bkz. Wegner 1957, 1-4; Abbasoğlu 1994, 7-22.

¹¹⁶ Temelde dar ve geniş olarak iki başlık altında toplayabileceğimiz soffitleri; bezemeli-bezemesiz, bezemeli olanları da işlenen figürlere göre alt dallara ayırmak mümkündür. Bkz. Abbasoğlu 1994, 7-31.

¹¹⁷ Başaran 1995, 129.

¹¹⁸ Severuslar dönemine gelindiğinde İonia'da sevilerek kullanılan ters-düz dizimin karia'da da kullanıldığı görülmektedir. Erken Severusların belirleyici özelliği, genel işlenişteki yüzeyliliğin yanında yaprak uçlarının birleştirilmesi ile dışa kapalı boşlukların oluşturulması ve kıvrık dalların dal formunun değişerek kenger

lotus taç yapraklarına rağmen, lotus çiçeklerini birbirine bağlayan kıvrık dalların düz olarak bırakıldığı ve sadece ters yerleştirilmiş lotus çiçeği altında birleşirken kanca-sarmal kullanıldığı görülmekte, ayrıca lotus taç yapraklarının ince ipçiklerle çapraz olarak yerleştirilmiş olan kıvrık dala tutturulduğu görülmektedir. Bu yalınlık henüz Severuslar dönemi içerisinde gelişen zenginliğe ulaşmadığını göstermektedir.

Arşitrav bloğu yüzeyindeki fascia geçişlerini oluşturan düz astragallerde herhangi bir bezeme unsuru görülmemekte, yukarıya doğru devam edildiğinde arşitrav bloğunu yukarıda sınırlayan taç kısmına gelinmektedir. Taç kısmına geçmeden önce blok üzerinde görülen yazıta değinecek olursak; yazıtın bitiminde yer alan küçük bir kısmı günümüze ulaştığı için yapının kimin veya neyin adına adandığı anlaşılamamaktadır. Fakat elde olan kısımdan şanlı ve erdemli bir kişi/kurum için adandığı anlaşılmaktadır. Yazıta ek olarak blok üzerine kazınan amphora ve palmiye yaprağı dikkat çekmektedir. Olasılıkla bu kazıma yapının Heroon olarak inşa edildiği fikrini desteklemektedir. Çünkü antik dönemde olimpiyatlarda ya da büyük çapta düzenlenen spor müsabakalarında kazanan sporcuların palmiye dalı ve içi zeytinyağı dolu amphora ile ödüllendirildiği bilinmektedir¹¹⁹. Buradaki palmiye dalı kazanılan başarının sembolü olarak düşünülürken, amphoralar ise sporcuların kazandığı ödüller ya da antrenmanlarda kullandıkları yağ kapları olarak düşünülmektedir. Vitruvius¹²⁰ (Vitr. IX) ve Pausanias¹²¹ (Pausan. V. 7, 7, VIII. 48, 2, X. 7, 8) zafer kazanan sporcuların ödülleri arasında bulunan zafer çelenkleri ve palmiye dallarıyla ilgili antik spor oyunlarının en önemlisi olarak sayılan Olympia, Pythia, Isthmia ve Nemea Oyunları'nı kazanan sporcuya, farklı bitkilerin çelenkleri ödül olarak sunulduğunu aktarmaktadır. Pausanias (Pausan. VIII, 48, 2.) Isthmia Oyunları'nın galibine çam tacı verilmesini de Palaimon ve Arkheimos'un acısının dindirilmek istenmesiyle ilişkilendirir. Buradan anlaşıldığı üzere yapı başarılı bir sporcu ya da şehir için

biçiminde gösterilmeleri görülmektedir. Bkz. Bu özellikler bölgede Milet Kuzeydoğu kutsal alanı propylonu sima parçasında görülürken, İonia bölgesinde ise aynı özellikleri Efes Tiyatro Gymnasium'da görülmektedir. Bkz. Başaran 1995, 125, Lev. 13d, 37a.

¹¹⁹ Antik Yunan'da belirli zamanlarda düzenlenen dinsel törenlerle, spor, müzik ve edebiyat yarışmaları "Agon" olarak adlandırılmaktaydı. Agonlarda kazananlara ödül olarak, önceleri zeytin ve defne çelenği, daha sonraları para, son olarak ise kazanan sporculara ödül olarak palmiye yaprağı ve içinde zeytinyağı bulunan amphoralar verildiği bilinmektedir. Ödül olarak sunulduğu bilinen en eski amphora İ.Ö. 560 yılına tarihlenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lehner 2004, 15, dn. 36.

¹²⁰ Vitruvius Olympia, Pythia, Isthmia ve Nemea Oyunları'nı kazanan sporcuların şeref kürsüsünde salt alkışlanmadıklarını; aynı zamanda palmiye dalı ve taç taktıklarını, yaşam boyu da kamu malından faydalandıklarını dile getirmiştir. Sporcuların bu kazançlarını eleştirerek kendisi gibi yazarların da bu ödüllere neden layık olmadıklarını eleştirir. Çünkü Vitruvius'a göre sporcular yalnız kendi bedenlerini geliştirdiklerini; yazarların ise yaptıklarıyla tüm insanlığı geliştirdiğini ve üstün hizmette bulduklarını savunur.

¹²¹ Pausanias, Herakles'in başlatmış olduğu Olimpiyat Oyunları'nda, kardeşlerinden zafer kazanana ödül olarak kuzeyden getirmiş olduğu yabancı zeytin ağacı dalını geleneği değiştirmeyerek kazanana zeytin dalından yapılan çelenğin sunulduğunu ifade eder. Yine Pausanias başka bir kitabında Tanrı Apollon onuruna yapılan Pythia Oyunları'nın galibine ise Daphne'yle ilişkili olan defne yapraklarından oluşan ödül tacı verildiğini aktarmaktadır. Son olarak da Nemea Oyunları'nın galibine genellikle palmiye dalının verildiğini ifade eder.

önemli birine ait olduğu anlaşılmakta, ancak bu kişinin kim olduğu yazıtın eksik parçaları tamamlandığında anlaşılabilir durumdadır.

Taç kısmına geçildiğinde, bu kısımdaki profillerin ilki olan ovolo profili karşımıza çıkmaktadır. Farklı yerlerde işlene de en sık kullanımını üzerine işlenen boncuk dizisi ile birlikte yumurta dizisi altında görülmektedir¹²² (Fig. 26, 48). Boncuk dizileri oval ve yassı boncukların dizim sırası ve sayısına göre değişik tipler oluşturmaktadır¹²³. Arşitav bloğu üzerinde işlenen boncuk dizisine bakıldığında ilk kez Ankara Augustus Tapınağında karşımıza çıkan, çanak altında uzun, ok ya da mızrak uçları altında iki yassı ya da yuvarlak boncuğun koyulmasıyla oluşturulan Pisidia tipi işlendiği görülmekte ve bu tip bizi İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısına götürmektedir¹²⁴ (Fig. 48). Bu düzenlemenin erken örneklerinden biri, Perge'de İ.S. 121 yılına tarihlenen Hadrian Takı'nda¹²⁵ görülmektedir. Geç örneklerinden biri ise İ.S. 160-170 yılları arasına tarihlenen Milet Faustina Hamamı korniş bloğu üzerinde görülmektedir¹²⁶.

Boncuk dizisi üzerine bitişik şekilde kavetto profili üzerine işlenen yumurta dizisine (İon kymationu) bakıldığında, Erken Antoninler döneminde görülmeye başlanan çanak kenarlarının düzleştirilmesi, buna karşılık incelik uzayan yumurtalar bu iki örgeyi ayıran

¹²² Erder 1967, Lev. A; Karaosmanoğlu 1996, 23.

¹²³ *Klasik tip*: Roma çağından öncede kullanılan klasik geleneğin ürünü olan bu tipte sıralama, bir yuvarlak ya da oval, iki yassı boncuğun sık ya da seyrek olarak düzenli bir şekilde dizilmelerinden oluşmaktadır. Üzerinde bulunan yumurtalar ile ilişkisine bakıldığında çanak ve yumurta altına iki yassı aralarına da birer boncuk denk gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Roma çağında da anadolunun hemen hemen her yerinde kullanıldığı görülmektedir. İlk kez Efes Korresian kapısıyla birlikte bu dizinin yumurta sıraları altında kaydırılarak düzensiz bir şekilde uygulamanın sürdürüldüğü görülmektedir. Bu özellik Efes ve diğer bölgelerde Geç Antoninler ve Severuslar döneminde yaygındır. *Lykia-Pamphylia tipi*: Bu bölgelerde yoğun olarak kullanıldığından dolayı bu tip bu isimle adlandırılmıştır. Hadrian döneminde yaklaşık İ.S. 130 yılından sonra sıklıkla kullanıldığını görmekteyiz. Çanak altına iki yassı, okucuna ya da iki çanak arasına bir uzun boncuk denk getirilmesiyle düzenli ve düzensiz şekilde oluşturulan dizimdir. Geç Antoninler dönemi ile birlikte seyrek dizilen çanaklara paralel olarak boncuklarında boyları uzamaktadır. *Pamphylia tipi*: İlk kez Antoninler dönemi ile birlikte Phamphylia'da yoğunlaşan yapı faaliyetleri sebebiyle bölgede ve çevresindeki bölgelerde sürekli kullanımına başlanmıştır. Çanak altına iki yassı, ok ucuna bir yassı, aralarına da birer oval boncuk yerleştirilerek oluşturulan düzenli(almaşık) diziyi oluşturmaktadır. *Karia tipi*: Sadece bu bölgede yer alan üç kentte görülmektedir. Phamphylia tipinin değiştirilmiş versiyonu olarakta düşünebiliriz. Çanağın alt kısmında tek, ok ucuna iki araya da bir yuvarlak boncuğun almaşık dizimiyle oluşur. İlk kez İassos agorasında diğer tiplerle birlikte kullanılır, ayrıca Stratonikeia ve Nysa'daki yapılarda da görülmektedir. *Pisidia tipi*: İlk kez Ankara Augustus Tapınağı içerisinde karşımıza çıkan tip Lykia-Phamphylia tipinin farklı şekilde diziminden oluşmaktadır. Çanak altına bir uzun, ok ya da mızrak uçları altına ise iki yassı veya yuvarlak boncuk gelmesiyle oluşturulan almaşık dizimdir. İ.S. 2. yy ikinci yarısından sonra diğer türlerle bir arada kullanıldığı da görülmektedir. İ.S. 2. yy içerisinde görülen diğer bir örneği, Aizonai Zeus Tapınağı iken, İ.S. 3. yy'da ise Uzuncabur ve Silifke'deki yapılarda görülmektedir. Bkz. Wegner 1957, 48, 49; Karaosmanoğlu 1996, 57, 58.

¹²⁴ Wegner 1957, 49; Karaosmanoğlu 1996, 58, Lev. 4b, 21a, 49a.

¹²⁵ Bithinia valiliği yapmış ve Roma'da konsüllüğe kadar yükselmiş olan M. Plankius Verus'un kızı, aynı zamanda Perge'nin ünlü kadını Plankia Magna tarafından Hellenistik şehir kapısının arkasına şeref avlusu olarak yaptırılmıştır. Bkz. Karaosmanoğlu 1996, 39.

¹²⁶ Vandeput 1997, 150, Pl. 97. 2.

oyugun genişlemesine neden olmuştur¹²⁷. Yumurtaların çanaktan iyice kopuk bir görünüm almasını bu şekilde açıklayabiliriz fakat burada çanakların içeriye doğru yaptığı belli belirsiz hafif bükülmenin görüldüğü unutulmamalıdır (Fig. 26, 44, 48).

Düz kenarlı, geniş, yukarıya doğru dikleşerek üstte iç bükey sonlanan ve altta boncuk dizisi ile kaynaşan çanaklar içerisinde üstte düz kesilmiş aşağıya doğru incelen ve ipçikle çanak altına bağlanan yumurtalar ve formun iyice yozlaşmasıyla ya da önceki dönem özelliklerinin tekrar kullanımı ile dörtgen formu, düz ve zeminden kopuk olarak işlenen ok ucu kullanımını görülmektedir (Fig. 26, 44, 48). Mızrak ucu gibi düz olarak işlenen ve ipçiklerle ufak kanatlar gibi ortada çanaklara bağlanan ok uçları bizi Geç Hadrian döneminden başlayarak Geç Antoninler dönemine kadar götürmekte, fakat Severuslar döneminde görülen çanakların iyice yozlaşarak yay formunu alması gibi özellikler henüz görülmemektedir¹²⁸. Bu parçada görülen aşağıya doğru sivri yumurta uçlarının, alt kısımda uzun yassı boncukla kaynaşan çanak uçlarına bir ipçik (bağcık) ile tutturulması Hadrian dönemi içerisinde görülen yeniliklerden biridir¹²⁹ (Fig. 26, 44, 48). Yine burada üst silmeye bağlı ve üst kesimi içe bükülü işlenen uzunca yumurtanın, çanaktan derin boşluklarla ayrılması ve gevşek dizili çanaklara birer ipçikle bağlı ok uçlarında kullanılan yoğun matkap işçiliği ile bu örgelerin zeminden kopuk olarak işlenişini yine ilk defa Geç Hadrian dönemi içerisinde görülen stil gelişimleri arasında sayılabilir¹³⁰. Bu dönem içerisinde değerlendirebileceğimiz dizime sahip yapılardan bir tanesi de Aizonai Zeus Tapınağıdır¹³¹. Erken Antoninlerde, Geç Hadrian dönemindeki gibi ok uçlarının ipçik kanatlı değilde kısa kanatlı ve bu kanatların yukarı çekilmesiyle vurgulanan ok uçları bu döneme has özelliklerden biridir ve çalışma alanında bulunan arşitrav bloğu üzerindeki yumurta dizisinde yukarıda anlatıldığı gibi Geç Hadrian döneminden itibaren kullanılan özellikler görülmektedir. Sagalassos Kuzey Kutsal Alanı'nda korniş bloğu üzerinde karşılaştığımız yumurta dizisi çalışma alanımızda bulunanlar ile aynı usta elinden çıkmışçasına benzerlik göstermekte ve

¹²⁷ Karaosmanoğlu 1996, 45, Lev. 28a.

¹²⁸ Can 2005, 95.

¹²⁹ Çanağın boncuk dizisi ile birleştiği noktada yumurta ucu, çanak ve boncuk dizisinin birbiriyle kaynaştığını görüyoruz. Bkz. Karaosmanoğlu 1996, 42, Lev. 22a-b, 23b.

¹³⁰ Benzer özellikler, Teos Dionysos Tapınağı, Phaselis Hadrian Kapısı, Aphrodisias Hadrian Hamamı, Attaleia Hadrian Kapısı, Iassos Agorası, Ksanthos Tiyatrosunda görülmektedir. Bkz. Rumscheid 1994, Kat. 354, Lev. 187; Karaosmanoğlu 1996, 41, 43, Lev. 22, 23, 24.

¹³¹ Buradaki sivri ve uzun yumurta Didyma örnekleri gibi üst kısımda içe bükük, kenarı hafifçe içeri eğik olan çanaktan derin bir şekilde oyularak ayrılmakta, geniş kanat aralarına yerleştirilen kısa kanatlı ok uçları yine Didyma örneğini anımsatmaktadır. İlk olarak Ankara Augustus Tapınağı bezemelerinde karşılaştığımız yumurta dizileri altında uzun, ok uçlarının altında ise iki yassı boncuktan oluşan almaşık dizi Perge Hadrian Tapınağını takip eden üç yapıda görülmektedir. Bkz. Karaosmanoğlu 1996, 40, Lev. 4b, 21a.

İ.S. 2. yüzyılın ortalarına tarihlenmektedir¹³². Kanat saplarının ipçik şekline dönüşmesinde geçiş evresini, Aizanoi Hamam Gymnasium'da sapların yukarı çekilmeye başlamasından itibaren başlatabiliriz¹³³. Ayrıca Smyrna Agorası'nda İ.S. 178 yılına tarihlenen arşitrav-friz bloğu üzerinde matkapla açılan derin oyuklar yüzünden daha katı ve birbirinden kopuk bir görünüm sergileyen ion-kymationu Vandeput tarafından Geç Antoninler- Erken Severuslar Döneminin en popüler formu olarak değerlendirilmektedir¹³⁴.

Taç kısmının üst sınırına gelindiğinde, kyma rekta profili gösteren alana, açık ve kapalı palmetlerden oluşan palmet dizimi işlendiği görülmektedir (Fig. 26, 44, 48). Stratonikeia'da ikili palmet dizimi şeklinde oluşturulan bezeme kuşağının Karia bölgesinde bu akıma öncülük ettiği görülmektedir¹³⁵.

Genel olarak tarihleme kıstaslarına bakıldığında, arşitrav blokları üzerinde gördüğümüz açık-kapalı palmetlerden oluşturulan ikili dizim Hadrian döneminden sonra görülmeye başlanır. Bu dizimde ayrı ayrı taban silmeye oturtulan palmet yapraklarının, dış yaprakların altta kapalı kanca-sarmallar oluşturduğu, dönem içerisindeki erken örneklerde eksen yapraklarının ortada üçlü demetle birleşerek bu dönem içerisinde de kullanılması, fakat Antoninler dönemi içerisinde bu uygulamanın terk edildiği görülmektedir¹³⁶. Antoninler dönemi ile Hadrian dönemini stil açısından birbirinden net çizgilerle ayırmak mümkün olmamakla birlikte kanca sarmallı dış yaprakların birbirleriyle dokundurulmaya başlanması farklılık olarak söylenebilir¹³⁷. Yine Antoninler dönemi içerisinde lotus-palmet diziminde görülen alt kısımdaki dış taç yaprak diplerinden oluşturulan kanca sarmalların geliştirilmesiyle dizim örgelerini birbirine bağlayan ters-düz sarmallı kıvrık dalların oluşturulması, ikili palmet diziminin uygulandığı örneklerde görülmemektedir¹³⁸.

Bahsettiğimiz bu özellikler bize blok üzerindeki bezemelerin tarihlenmesinde yol gösterici olmuştur. Bunlardan palmet yapraklarının tek tek taban silmeye oturtuluşu, Iassos Agorası¹³⁹ (İ.S. 135-136) örneğiyle Hadrian Dönemi'nden itibaren kullanımı bilinirken, eksen

¹³² Vandeput 1997, 144, Pl. 105, 4.

¹³³ Karaosmanoğlu 1996, 45, Lev. 26a.

¹³⁴ Vandeput 1997, 146.

¹³⁵ Stratonikeia arşitrav tacındaki bezemelerin dizim farklılığı dışında Efes korrasian kapısındaki özellikler görülmektedir. Burada taban silmeye oturtulan kanca sarmallı dış yapraklar ve ikişerli taç yaprak işleniş Efesle büyük yakınlık göstermektedir. Korinth başlıklarına göre Geç Hadrian dönemine tarihlenen Stratonikeia kuzey kapısı, Efes korrasian ile olan yakın ilişkisi yüzünden tarihi yüzyılın ortalarına kadar çekilebilmektedir. Bkz. İdil 1976, 32; Başaran 1995, 121.

¹³⁶ Başaran 1995, 39-56, 63-70, 78-84, 96-99, 102, 115-125.

¹³⁷ Başaran 1995, 102, Lev. 15a, 15b, 27b.

¹³⁸ Başaran 1995, 48-50, lev. 11b, 11c, 11d.

¹³⁹ Örgelerin bağımsız şekilde işleniş alt yapının erimeye başlaması ve bezeklerin doğrudan silmeye oturtulması gibi Geç Hadrian dönemi özellikleri agorada ele geçen yazıtta belirtilen İ.S. 135-136 tarihinin bezemeler ile desteklendiğini göstermektedir. Teos tiyatrosu, Yenice parçası, Aizonai hamam gymnasiumu, Bergama Kızılavlulu

yaprağın üçlü demetle birleşmesi stilinin bu dönemden sonra kullanılmadığı bilinmektedir. Hadrian dönemi sonlarından itibaren görülmeye başlanan dış yaprakların birbirine dokunduruluşunu, Hadrian Dönemi sonlarından; Attalica Hadrian kapısı sima ve arşitrav blokları¹⁴⁰ (İ.S. 130 sonrası), Side Devlet Agorası¹⁴¹, Perge Sütunlu Cadde¹⁴², Antoninler Döneminden; Perge Agora Güney Stoa¹⁴³, Perge Roma Hamamı ve Perge Tiyatro yanındaki tapınak örnek olarak gösterilebilir¹⁴⁴. Ortaya çıkışı bu örnekler sayesinde Hadrian Dönemi ile sınırlanan bu stil özelliğinin gelişimi Antoninler Dönemi içerisinde takip edilmekte ve Severuslar dönemi içlerine kadar benzer özellikler görülmektedir. Yine palmet diziminde görülen dış taç yaprakların altta içe kıvrılarak halka sarmal oluşumu Hadrian Döneminden itibaren sevilerek kullanılan bir özellik olduğu, Hadrian dönemi ve sonrasına tarihlenen; Nysa Bouleuterion¹⁴⁵, Bergama Kızılavlu¹⁴⁶, Aizonai Hamam Gymnasiumu¹⁴⁷, Yenice¹⁴⁸, Teos Tiyatro¹⁴⁹, İzmir Agora¹⁵⁰ örneklerinde görülürken, Geç Antoninler-Erken Severuslar döneminden Efes Tiyatro Gymnasiumu ve Severuslar Dönemi içerisinde Efes Devlet Agorası'nın örnekleriyle stil kullanımına devam edildiği görülmektedir¹⁵¹. Severuslar Dönemine geçiş evresi olarak değerlendirilebileceğimiz Side Nymphaeum arşitrav bloğu üzerinde görülen kapalı palmet işlenişi, özellikle dış yapraklarda görülen "S" formu bükülme net olarak görülmekte ve Severuslar Dönemi başlarına tarihlenmektedir¹⁵². Ayrıca Sagalassos yukarı agorada bulunan ve İ.S. 160-180 yılları arasında tarihlenen Nymphaion yapısının arşitrav bloğundaki her biri beş yapraklı açık ve kapalı palmetlerden oluşan dizi çalışma alanımızda bulunan örnekler stil olarak olmasa da dekor olarak yoğun benzerlik göstermektedir¹⁵³.

Bu stil özelliklerinin neden bizi Severuslar Dönemi içerisine götürmediğini anlamak ve tarihsel sürece bir üst sınır oluşturmak için dönem içerisindeki gelişimlere kısaca

ile kurulabilecek biçimsel benzerlikler bunu doğrular niteliktedir. Bkz. Başaran 1995, 118, Lev. 10b, 10c, 10d, 11a.

¹⁴⁰ Başaran 1995, 78, 79, Lev. 19a, 19b.

¹⁴¹ Mansel 1958, 217; Akurgal 1978, 336; Başaran 1995, 80, Lev. 19d.

¹⁴² Mansel 1958, 233; Başaran 1995, 80, Lev. 20a.

¹⁴³ Mansel 1970, 171; Mansel 1971, 35; Başaran 1995, 81, 82, Lev. 21a.

¹⁴⁴ Başaran 1995, 82-84, Lev. 21b, d.

¹⁴⁵ Akurgal 1978, 234; Başaran 1995, 119, Lev. 34c.

¹⁴⁶ Başaran 1995, 43, 119, Lev. 11a.

¹⁴⁷ Başaran 1995, 69, 118, Lev. 10d.

¹⁴⁸ Alanda bulunan parça üzerindeki yazıt ile İS 128-129 yıllarına tarihlenmektedir. Bkz. Başaran 1995, 68, 69, 118, Lev. 10c.

¹⁴⁹ Başaran 1995, 68, 118, Lev. 10b.

¹⁵⁰ Taban silmeye oturtulmuş dış yaprağı kanca sarmallı açık ve kapalı palmetler Geç Antoninler Dönemi. Bkz. Başaran 1995, 70, 71, Lev. 15b.

¹⁵¹ Başaran 1995, 56, Lev. 15a, 16a, 16c.

¹⁵² Başaran 1995, 88, Lev. 24a.

¹⁵³ Vandeput 1997, 159, App. 2.4.

baktığımızda, ikili dizim üzerindeki stil gelişimini bir önceki evrenin devamı olarak açık palmette yalnız bırakılan eksen yaprağın yanındaki taç yaprakların yanlara doğru açılmakta olduğu ve dış yaprakların kapalı palmetlerle birleşerek bir köprü biçimini oluşturduğu görülmektedir. Bu dönem içerisinde, Hadrian Döneminde yoğun kullanımını bildiğimiz kapalı palmetler altında oluşturulan sarmalların tamamen kaldırıldığı ve bu şekilde yoz bir yalınlığın egemen olduğu anlaşılmakta ve bu stil gelişimi Severuslar Dönemine tarihlenen, sarmalların köreltilmeye başlandığı Milet delphinion¹⁵⁴, alt silmeye gömülmüş açık ve kapalı palmetlerin dış yapraklarındaki kanca-sarmal uygulaması görülmeyen Milet Faustina Hamamı¹⁵⁵ ve tabana oturtulmuş birbiriyle ilişkisi olmayan açık-kapalı palmetlerde dönemin stil gelişimine paralel olarak kopukluk ve yalınlığın hakim olduğu Milet Tiyatro ve Milet Serapis Tapınağı¹⁵⁶ örneklerinde gördüğümüz stildeki değişim bunu kanıtlar niteliktedir.

3.2.2. Friz

Mimari düzen içerisinde arşitrav bloğunun üzerine gelen yatay taşıyıcı elemanların bir diğeri friz bloğudur. Çalışmamıza konu olan Liman Caddesi doğu duvar üzerinde yer alan anıtsal cepheye ait beş adet friz bloğu bulunmaktadır (Kat. 14-18, Fig. 49, 52, 54-56). Dor¹⁵⁷

¹⁵⁴ Wegner 1957, 101, Taf. 15a, b; Heilmeyer 1970, 85, Lev. 23, 3; Başaran 1995, 57, 72, Lev. 15d, 17a; Köster 2004, Taf. 121, 4.

¹⁵⁵ Korinth başlıkları da Severuslar Dönemi içerisinde değerlendirilmekte ve ikili palmet dizimini tarih açısından desteklemektedir. Bkz. İdil 1976, 28; Başaran 1995, 71, 86, Lev. 15c.

¹⁵⁶ Başaran 1995, 72, Lev. 16b, 16d.

¹⁵⁷ Dor düzeninde friz bloğunun dış cephesinde Vitruvius'un gelişimini ayrıntılı bir şekilde anlattığı triglif (*Genellikle üzerine dikey olarak üç yiv açılmasıyla oluşturulan, üçüz yiv olarak da adlandırılan mimari levha*) ve metop (*Triglifler arasında genellikle bezeme alanı olarak kullanılan, ayna olarak adlandırılan dörtgen alanlar*) bölümleri bulunmaktadır. Dor düzeninde bu alanın oluşumu ahşap yapıda kullanılan hatılların yapı dışına taşan kısımları kesilerek bırakılmış kompozisyonundan esinlenilmektedir. Başta bu düzenleme yapılmış fakat sonrasında düz olarak bırakılan triglif alanı göze hoş gelmediği için iki tam iki yarım yiv açılarak triglif son şeklini almıştır. Üst sınırda düz bir şeritle sonlanan yivler başlangıçta üst kısımda yuvarlak bir form gösterirken, tarihsel gelişimi önce dairesel form gösteren bu alanda kemer oluşmasıyla, sonrasında ise keskin hatlara bürünmesiyle takip edilebilmektedir. Friz bloğunun yüzeyinde kabarık bir formda oluşturulan triglif yüzeyinden geride bulunan düz metop alanlarının erken dönemlerde çeşitli bitkisel, mitolojik konuları içeren heykeltraşlık eserleri ile süslediği bilinmektedir. Biçim olarak ahşap mimariye dayanmakta olan düzen, eski mimarların bakış açısından kaynaklanan bazı sorunlar bulunduğu için Vitruvius bu düzenden uzak durmak istediklerini bildirmektedir, bu sorunlardan en bilineni şüphesiz köşe problemi. Düzenlemede sütunlar üzerine gelen yatay taşıyıcı elemanlardan arşitrav üzerine yerleştirilen ve triglif/metop bölümlerinden oluşan dorik friz kısmında metopların köşelere tam olarak oturtulamamasıdır. Çünkü triglif sütunların tam ortasında denk gelecek şekilde oturtulmalı bu şekilde üst yapının taşınmasında destek sağlamalıdır. Buna ek olarak görünümü açısından bu triglifler ile metopların genişlikleri aynı olmalıdır. Fakat bu kural bozularak köşede triglifler sütunun ortasına denk gelecek şekilde oturtulmayıp dış kenarlarına yerleştirilmekteydi. Bundan dolayı köşede yer alan metop kısımları tam kare form göstermemekte, triglif genişliğinin yarısı oranında daha geniş olarak işlenmekteydi. Metopların eşit olmasını önemseyen mimarlar ise bu bölümleri eşit tutmakta triglifin sütun üzerine denk gelmesi için son sırada bulunan sütunu aynı oranda içeri çekerek bu açığı kapatmak istemiştir. Ancak her iki durumda da sonuç aynı olmakta ve sorunlu bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle antik kaynaklardan edinilen bilgilerden mimarların mümkün olduğunca dor düzeninden uzak durmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu olumsuzluklara rağmen yinede oldukça fazla kullanıldığı anlaşılan bir düzenlemedir. Bkz. Başaran 1988, 98. Mauch 1910, Plate 7, 8, 21, 23, 24.

ve İon¹⁵⁸ düzeninde farklı olarak düzenlenen friz blokları entablaturun ikinci sırasında yer almakta, erken örneklerinden itibaren süsleme alanı olarak kullanılan blok Vitruvius'un (Vitr. III. 5, IV. 1, 3) çizimlerinde aktardığı gibi, İon düzeninde daha süslü hale gelmiş ve Korinth düzeninde zirveye ulaşmıştır. Başlangıçta metoplara yerleştirilen sahneler birbirinden kopuk bir görünüm vermekte iken, İonik friz kullanımı başladıktan sonra alana yapılan süslemeler doğu geleneği olduğu bilinen, konunun kesintisiz olarak bir kuşak üzerinde anlatımı sağlanmıştır¹⁵⁹. Belirli bir buluntu ya da envanter numarası bulunmayan bloklar çalışmamız kapsamında verilen katalog numaraları ile gruplandırılmıştır.

Çalışma kapsamında ele alınan friz bloklarından ilki mermerden yontma tekniğinde yapılmıştır ve 0.85x0.30x0.60 m. ölçülerindedir (Kat. 14, Fig. 49). Tüm durumda bulunan friz bloğunun taç kısmında 0.30 metrelik bir bölümü kırık, gövdesi üzerinde işlenen bezeme ise yer yer tahrip olmuştur. Friz bloğu bitkisel bezemenin yapıldığı gövde kısmı ve taç kısmı olmak üzere aynı blok üzerinde farklı iki bölümden oluşmakta ve yan yüzünün bir tanesinde de bezeme kuşağı devam ekmekte olduğu için iki yöne bakan bloğun köşeye ait olduğu anlaşılmaktadır (Fig. 24, 25, 26, 49, 50, 57). 0.60 m. derinliğe sahip olan bloğun yan yüzünde bezeme kuşağı 0.25 m. daha devam etmekte, geriye kalan kısım ise bloklar birbirine oturtulduğunda bu yüzeyler duvar içinde kalacağından dolayı tıpkı alt yüzeyin tamamı gibi kaba yonu olarak bırakılmıştır (Fig. 50). Bitkisel bezemenin devam etmediği diğer yan yüzde ise 0.15x0.15x0.45 m. ölçülerinde bloğun arka alt kısmında bir oyuk açıldığı görülmekte ve bu oyukun devamında gelen bloklarla birbirine geçmeli bir sistem için açıldığı anlaşılmaktadır (Fig. 51). Blok üzerinde kabartma şeklinde işlenmiş ve büyük bir kısmı tahrip olmuş olan bitkisel motiflerde yoğun matkap kullanımı görülmektedir (Fig. 49).

0.85x0.20 m. ölçülerindeki gövde kısmı, yukarıda oldukça küçük iç bükey, aşağıda ise oldukça geniş işlenen dış bükey kıvrım ile Kyma rekta profili göstermektedir¹⁶⁰ (Fig. 26, 49). Blok zemininden neredeyse kopuk şekilde işlenen bitkisel bezeklerin etkisini artırmak için gövdenin alt kısmında büyük bölümünün dış bükey formda oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu bitkisel bezekler incelendiğinde; bezemenin köşede, biri dış, diğeri iç, üçüncüsü ise tam

¹⁵⁸ İon ve Korinth düzeninde kullanılan friz bloğuna bakıldığında, antik yazarlardan Vitruvius'un (Vitr. III. 5) planında gördüğümüz gibi arşitravin üzerinde yaklaşık olarak arşitrav ile aynı yükseklikte ve üzerinde çeşitli konuların heykel, bitkisel bezeme vb. plastik eserlerle betimlendiği bir friz yer alır. Bazı örneklerde alanın tamamı bezeme kuşağı ile doldurulurken, bazı örneklerde ise bezemelerin üst sınırının arşitrav üzerindeki gibi bir taç kısmıyla sınırlandığı görülmektedir.

¹⁵⁹ Bu geleneğin doğudan İonia'ya oradan da batı medeniyetlerine geçtiği anlaşılmaktadır. Doğu özelliği olduğu bilinen mimari uygulama ilk olarak İ.Ö. 13. yüzyılda Hititler tarafından Boğazköy Yazılıkaya açık hava tapınağında karşımıza çıkar. Bkz. Başaran 1988, 106, 107.

¹⁶⁰ Kyma rekta profili ilk örneklerinde iç bükey profilin altına eklenen küçük bir dış bükey profilden oluştuğu görülürken, buradaki friz bloğu gövdesinde neredeyse görülemeyecek kadar küçük işlenen bir içbükey profil söz konusudur olasılıkla geç dönem etkileri olmalıdır. Bkz. Erder 1967, 21-24.

köşeyi kaplayacak şekilde ve bloğun dış bükey profiline uygun olarak işlenen akanthus yaprağından başlayan kıvrıkdal tüm friz bloğu boyunca uzanarak diğer köşede aynı uygulama ile son bulmaktadır (Fig. 26, 49, 50). Tüm blok boyunca uzanan kıvrıkdallar arasına düzenli bir şekilde yerleştirilen çiçek ve bitki dallarıyla oluşturulan yaprak figürlerine ek olarak aralara yerleştirilen sarmallar ana temayı oluşturmakta, saplardan çıkarak her iki tarafa uzanan ve alanı doldurmak için bir dalın uzantısı şeklinde betimlenen bitkisel dal ve filizler yardımcı bezeme ögesi olarak kullanılmaktadır (Fig. 24-26, 49).

Yardımcı ögeler ve kıvrıkdalların çevreleyerek oluşturduğu merkezlere yerleştirilen çiçek motifleri ile bloğun üzeri boş yer bırakılmaksızın bezenmiştir. Bezeme kuşağında takip edilebildiği kadarıyla tümüyle akanthuslaşmış olan anadal ve sürgünler¹⁶¹ düzenli halkalar yaparak devam eder. Akanthus yapraklarının egemen olduğu süslemede, kıvrıkdalın bazı alanlarda kalınlaşarak iki dala ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan biri anadalin devamını oluştururken diğeri sürgünleri oluşturmakta ve kıvrılarak ortada oluşan alana yerleştirilen çiçek, yaprak gibi bitkisel bezekleri çevrelemektedir. Yaprak kenarlarındaki dar ve derin girintilerin gövdeye kadar getirilmesiyle uzun ve ince parmak şeklinde yaprakçıklar oluşturulmuştur (Fig. 26, 49). Yaprak kenarlarında verilmeye çalışılan yumuşak hatların aksine derin oyuklar ile genel görünüme sertlik kazandırılmıştır. Hem kıvrıkdal üzerinde ve çevresinde işlenen akanthus yapraklarında hem de sürgünlerle çevrilerek oluşturulan dairesel alanlara yerleştirilen bitkisel motiflerde yoğun matkap işçiliği ile blok yüzeyinden kopuk olarak işlendiği görülmekte ve yaprak aralarında oluşturulan derin kanallar üzerinde küçük ipçiklerle yaprakların birbirine tutturulduğu görülmektedir (Fig. 26, 49).

Bloğun 0.85x0.10 metrelik taç kısmında, 0.06 m. yüksekliğindeki kavetto profili yumurta dizisi ile bezenirken, altında 0.015 m. yüksekliğinde bulunan ovolo profilinde görmeye alışkın olduğumuz boncuk dizisi bezemeleri görülmektedir. Taç profilinde işlenen yumurta ve boncuk dizilerinin arşitrav bloğu üzerindeki ile benzer şekilde işlenmiş üst kısımda 0.015 m. yükseklikteki düz bir silme ile sonlanmıştır (Fig. 26, 49, 50). Gövdede bulunan bitkilerin dal işlenişinde olduğu gibi taç kısmında da yoğun matkap işçiliği görülmektedir. Ek olarak gerek bitki yapraklarını gerekse taç kısmını bezeyen boncukları ve yumurta kabukları ile mızrak uçlarını birbirine bağlayan ve tarihlemede bize yardımcı olacak ipçikler görülmektedir (Fig. 26, 50).

¹⁶¹ Sürgünler, ağaç ve çalıların genel görünümünü oluşturur. Üzerinde yaprakları, çiçek, tohum, kozalak ya da meyveleri taşıyan dalların veya gövdenin gençlik safhasıdır. Sürgün sözcüğü ile pek fazla yaşlanmamış gövde ve kalın dallar ucundaki birkaç yıllık genç dallar kastedilir.

Çalışma alanımızda sağlam durumda bulunan 15 numaralı friz bloğunun üzerinde yer yer kırıklar bulunmaktadır ve 0.60x0.30x0.60 m. ölçülerindedir (Kat. 15, Fig. 52). 14 numaralı friz bloğunun aksine, bloğun yan yüzeylerinde 0.15x0.15x0.45 m. ölçülerinde çıkıntılar bulunmaktadır (Fig. 53). Bu çıkıntılar diğer friz bloklarındaki oyuklara oturtulmak için yapıldığı, bu sayede blokların geçmeli bir sistem ile birbirine sağlam bir şekilde oturtulduğu anlaşılmaktadır. Yan yüzlerde birleşeceği blok ile temas edecek olan kısım ince yontulduğu görülürken, bloğun içeride kalan arka kısmı ise kaba yonu olarak bırakılmıştır. Diğer friz blokları gibi ön yüzeyi gövde ve taç olarak iki kısımdan oluşmakta, gövde kısmında bitkisel motiflerden oluşan bezemeler, taç kısmında ise kavetto profili üzerine yumurta dizisi, ovolo profili üzerine ise boncuk dizisi işlendiği görülmektedir. Gövdede bulunan bitkilerin dal işlenişinde taç kısmında olduğu gibi yoğun matkap işçiliği görülmektedir. Ek olarak gerek bitki yapraklarında gerekse taç kısmında bulunan inci ile payetleri ve yumurta kabukları ile mızrak ucunu birbirine bağlayan ipçikler görülmektedir. 14 numaralı friz bloğu üzerinde işlenen kıvrıkdal (ranke) bezemesinden farklı olarak sadece üst kısımda korunmuş kapalı palmete ait olduğu anlaşılan karşılıklı iki yaprak ucu görülmektedir (Fig. 26, 52).

Çalışma alanımızda kırık durumda bulunan 16 numaralı friz bloğu diğer friz blokları gibi mermerden yapılmış ve 0.72x0.30x0.60 m. ölçülerindedir (Kat. 16, Fig. 54). Ön cephesinde çok az bir kısmı görülebilen parçanın diğer friz blokları gibi bitkisel motiflerle süslenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Neredeyse yarısı bulunmayan bloğun sağlam olan yan tarafında blokları birbirine oturtmak için oluşturulan 0.15x0.15x0.45 m. ölçülerindeki çıkıntı tahrip olmuş halde görülmektedir. Blok üzerindeki bezeme unsurları hakkında yoğun tahribat nedeniyle yorum yapılamamaktadır (Fig. 24, 54).

Çalışma alanımızda tam durumda bulunan 17 numaralı friz bloğunun özellikle ön yüzü üzerinde yoğun olarak kırıklar bulunmaktadır ve 0.65x0.30x0.60 m. ölçülerindedir (Kat. 17, Fig. 55). Bloğun ön yüzeyi bezemeli iken yan yüzeylerinde 0.15x0.15x0.45 m. ölçülerinde çıkıntılar bulunmaktadır. Bunların yanına gelecek parçalarda bulunan oyuklara oturtulmak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Blok üzerinde görülen bezeme özellikleri diğer friz blokları ile tamamen aynıdır (Fig. 49, 52). Burada görülen farklılık; yoğun şekilde tahribat görülen blok cephesi üst kısımda birbirine bakan iki adet iç bükey ve düğümle sonlanan yaprak ucu görülmektedir. Diğer friz bloklarında görülmeyen bu örge nin kapalı palmet örgesi olduğu anlaşılmakta, buna benzer örge kullanımı sadece 15 numaralı blok üzerinde tespit edilmiştir (Fig. 26, 52, 55).

Çalışma alanımızda sağlam durumda bulunan 18 numaralı friz bloğunun üzerinde yer yer kırıklar bulunmaktadır ve 0.85x0.30x0.60 m. ölçülerindedir. Diğer friz blokları gibi bitkisel bezemenin yapıldığı gövde kısmı ve taç kısmı olmak üzere aynı blok üzerinde farklı iki bölüm bulunmaktadır (Kat. 18, Fig. 56). Bloğun yan yüzünün bir tanesinde bezeme kuşağı devam etmekte olduğundan dolayı bu bloğun tıpkı 14 numaralı blok gibi köşeye ait olduğu anlaşılmaktadır (Fig. 49, 58). 0.60 m. derinliğe sahip olan bloğun yan yüzündeki bezeme kuşağı 0.25 m. daha devam etmekte, geriye kalan kısım ise bloklar birbirine oturtulduğunda duvar içinde kalacağından dolayı kaba yonu olarak bırakıldığı görülmektedir. Bitkisel bezemenin devam etmediği diğer yan yüzde ise 0.15x0.15x0.45 m. ölçülerinde bloğun arka alt kısmında bir oyuk açıldığı görülmekte ve bu oyuğun devamında gelen bloklarla birbirine geçmeli bir sistem için açıldığı anlaşılmaktadır. Blok üzerindeki profil ve üzerine işlenen bezemelere bakıldığında diğer friz blokları gibi kyma rekta profil gösteren gövde üzerine ranke motifi, taç kısmında ovolo profili üzerine boncuk dizisi, kavetto profili üzerine ise yumurta dizisi işlendiği görülmektedir (Fig. 56).

Buraya kadar alanda bulunan friz bloklarının mevcut durumlarından bahsedilmiştir. Aşağıda bloklar üzerinde tespit edilen özellikler diğer örneklerle karşılaştırılarak tarihsel süreç içerisindeki yeri saptanmaya çalışılmıştır. Çalışma alanımızda bulunan friz blokları üzerinde bize tarihleme konusunda fikir verecek olan profil ve bezeme stili incelendiğinde, ovolo üzerinde işlenen Pisidia tipi boncuk dizisi bizi İ.S. 2. yüzyılın ikinci yarısından sonraki bir tarihe götürmektedir (Fig. 26, 49, 52, 55, 56)¹⁶². Kavetto profili üzerine işlenen yumurta dizisinin stiline bakıldığında arşitrav bloğu üzerindeki dizi ile aynı form gösterdiği için çağdaş olduğu anlaşılmaktadır¹⁶³. Gövde üzerinde işlenen kıvrıkdallardan oluşan ranke motifine gelindiğinde; Augustus döneminden¹⁶⁴ sonra stilinde sürekli bir değişiklik ve gelişim görülen kıvrıkdal bezemeleri, başta blok yüzeyi üzerinde çizgisel hatlarla belirtilirken¹⁶⁵, Flaviuslar döneminde¹⁶⁶ yüksek kabartma ve ışık-gölge işlevinin ortaya konması, bu sayede motifler

¹⁶² Wegner 1957, 49; Karaosmanoğlu 1996, 58, Lev. 4b, 21a, 49a.

¹⁶³ Düz olarak kesilen yumurtanın üst kısmı silmeye asılı olarak dururken, alta doğru sivrilerek uzandığı ve burada, içerisinden derin olarak oyularak ayrılan yumurtanın bulunduğu ve alt kısımda boncuk dizisi ile kaynaştığı görülen seyrek dizimli çanaklara iççikle tutturulduğunu görmekteyiz. Çanak içlerinde olduğu gibi aralarında derin olarak oyulduğu ve ok uçlarının saplarının iççik formuna dönüşerek çanaklara tutturulduğu görülmektedir. Çalışmanın 3.2.1. Arşitrav bölümü.

¹⁶⁴ Augustus Dönemi ile birlikte Hellenistik etkideki Bergama sanatı biçimleri değiştirilerek ve geliştirilerek kullanımı ile başlamıştır. Augustus Dönemi sarmal dalları alçak kabartma yapılmış, bu yüzden dal ve sürgünlerin bant şeklinde görüldüğü bilinmektedir. Bkz. Gündüzalp 1984, 56.

¹⁶⁵ Meyer 2007, 150, Plate 96, 5.

¹⁶⁶ İ.S. 40-50 yıllarına kadar öne çekilebilen Flavius üslubunda, sarmal dal betimlemelerindeki çizgisel biçimlendirmenin ortadan kaldırıldığı, sıkı şekilde işlenen motiflerin birbiri üzerine bindirilmeye başlandığı, motif kenarlarında yer alan küçük gözcükler ve son olarak yüksek kabartma uygulamasının başlamasıyla ışık-gölge olaylarının ön plana çıkartıldığı görülmektedir. Geniş ve etsiz yapı gösteren akanthus yapraklarındaki

tekdüzelikten kurtararak daha plastik bir görünüm kazanması, İ.S. 2. yüzyıl başından itibaren stil gelişimini zemin üzerinde boş alan bırakılmayacak şekilde daha geniş yapraklarla süslenmesi¹⁶⁷ ve son olarak Geç Antik Döneme gelindiğinde ise sert hatların hakim olması tarihsel gelişimi göstermektedir.

Friz blokları üzerinde yoğun tahribat görülse de tüm parçalardan elde edilen verilerin birleştirilmesiyle bezeme kuşağının stili hakkında bilgi sahibi olunmuştur (Fig. 25, 26). Bu bezeme kuşağında; bezemenin köşede akanthus yapraklarından başlayarak tüm gövde üzerinde devamı, bezeme kuşağında takip edilebildiği kadarıyla tümüyle akanthuslaşmış olan anadal ve sürgünler düzenli halkalar yaparak devam etmesi, yaprak kenarlarındaki dar ve derin girintilerin gövdeye kadar getirilmesiyle uzun ve ince parmak şeklinde yaprakçıklar oluşturulması Antoninler Dönemi sanatının bilindiğinin göstergesidir¹⁶⁸. Köşelerde farklı bezemeyle başlayıp gövde boyunca düzenli halkalar yapan örneklerden bir tanesi İ.S. 175-190 yıllarına tarihlenen Aspendos tiyatrosu üst kat saçaklığıdır¹⁶⁹. Yine bezeme kuşağında akanthuslaşmış olan sarmal dal ve sürgünlerin oval kıvrımlar oluşturduğu ve Trajan evresinin¹⁷⁰ aynı kalınlıkta devam eden akanthuslaşmış örgelerinden farklı olarak, bezeme kuşağının en dar yeri olan çatallanma noktasında yapılan boğumla, yenilenerek ve çoğalarak dalın uzamaya devam ettiği, ek olarak anadal ve sürgünün oluşturduğu kıvrımlar oval olarak bırakılmayıp, tam dairesel form kazandırıldığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen köşede orta yaprağın karınlı işlenmesinden, akanthuslarla örtülü anadal ve dairesel bir kıvrım yaparak içeride çiçek motifiyle sonlanan sürgünlere kadar bezeme stilinde görülen yoğun benzerlik Milet pazar yeri kapısında karşımıza çıkmaktadır¹⁷¹. Bu alanın İ.S. 165 yılında yapıldığı bilinmekte ve bu sayede yukarıda anlatmaya çalıştığımız bezeksel stil gelişimini desteklemektedir. Akanthus yaprakları başta olmak üzere tüm figürlerde görülen birbirinden derin kanallarla ayrılan yaprakları ile bağımsız bir görünüme sahip olan bezeme figürleri İ.S. 2. Yüzyılın sonuna tarihlenen Sagalassos Tiyatrosu'nun frizlerindeki benzemektedir¹⁷².

sadeliğe karşı sarmal dallardaki canlılık ve hareketli biçim bu dönem içerisindeki özelliklerdendir. Bkz. Gündüzalp 1984, 57.

¹⁶⁷ Frizlerde görülen akanthus yaprakları ve çiçeklerle zenginleştirilen ranke motifinin benzerlerini dönem içerisinde Anadolu'ya ek olarak bir çok Roma eyaletinde görebilmekteyiz. Bkz. Riegl 1893, 325, Fig. 179.

¹⁶⁸ Gündüzalp 1984, 48-52.

¹⁶⁹ Can 2005, 49, Lev. 22-b.

¹⁷⁰ Trajan evresine geldiğinde özellikle İ.S. 2. yy'ın ilk 10 yılında başlayan doğu klasizmi akımı başladığı görülmekte, bu stilde bitkisel motiflerin zemin üzerinde boş alan bırakmadığı, birbiri içine girdiğini fakat işlenen her örgenin hatları belli edilerek açıklıktan vazgeçilmemiştir. İnce, uzun ve parçalı olarak işlenen akanthus yapraklarının yelpaze gibi açıldığı görülmekte, önceki dönemlerde bir çok yerde yuvarlatılmış olarak bırakıldığı görülen biçimler yerini keskin hatlara bırakmıştır. Bkz. Gündüzalp 1984, 57, 58.

¹⁷¹ Strocka 1981, 17, 23-28.

¹⁷² Vandepuut 1997, 141, Pl. 50.3, 4.

Bezeme kuşağının merkezini oluşturmada kullanılan kapalı palmet yapraklarının görülmesi¹⁷³ ve düzenli daireler oluşturan sürgünler ve bunlardan uzayarak kıvrıklal aralarına kadar özgürce uzanan filizler bizi Antoninler dönemi sonlarına kadar götürmektedir¹⁷⁴. Bahsettiğimiz özelliklerin tamamı bu dönem içerisine tarihlenmekte ve bu stil özellikleri Side Nymphaeumu, Nysa Bouleuterionu ve Bergama Demeter tapınağı frizlerinde takip edilebilmektedir¹⁷⁵. Yine blok üzerindeki stil ayrıntıları incelenerek üst sınır bulunmaya çalışıldığında; daha önceki dönemde sarmal dallarla çevrelenen alanın ortasına yerleştirilen rozetler, Septimius Severus ve Caracalla Dönemi'nde giderek kenarlara kaymaya başladığı bilinmekte¹⁷⁶, ayrıca bezemelerde bu dönemlerde yoğunlaşan yozlaşma ve düzensizlik burada görülmediği için henüz bu döneme ulaşılmadığı anlaşılmaktadır¹⁷⁷.

3.2.3. Korniş bloğu

Çalışmamıza konu olan Liman Caddesi doğu duvarı üzerindeki yapının cephe düzenlemesine ait beş adet korniş bloğu¹⁷⁸ bulunmaktadır (Kat. 19, 20, 21, 22, 23, Fig. 22, 57, 58, 59, 63, 64, 66, 69). Temelde geison¹⁷⁹ ve sima¹⁸⁰ olmak üzere iki farklı mimari bloktan oluşan korniş bloğu düzenler arasında değişiklik göstermektedir.

¹⁷³ Side Nymphaeum'una ait parçalar üzerinde yer alan bezemelerde bu özellikler görülmektedir. Bkz. Gündüzalp 1984, 51, 52, R. 213, 214.

¹⁷⁴ Riegl 1893, 325, Fig. 179; Gündüzalp 1984, 51, R 213, 214, 216, 217.

¹⁷⁵ Gündüzalp 1984, 58.

¹⁷⁶ Türkmen 2007, 71.

¹⁷⁷ Severuslar evresine gelindiğinde, Flavius rönesansı olarak kabul edilen akım ile Roma sanatının etkisi ön plana çıkartılmaya başlanmış, fakat o dönemdeki canlılığın anlamını yitirdiği görülmektedir. Aynı süsleme içerisinde kullanılan farklı kabartma yükseklikleride bu dönem içerisinde karşımıza çıkmakta, bu şekilde bitkisel motiflerde organik yapının ortadan kaldırıldığı sadece süslemeye odaklı bir stilin oluştuğu görülmektedir. Aşırı şekilde filizlenme yapan düzensiz ve abartılı sarmal dal ve kıvrıklallar arasında sık sık insan ve hayvan figürleri işlendiği görülmektedir. Bu evre özellikleri Leptis Magna'daki yapılarda görülürken, Anadolu'da Aphrodisias'a özgü olan bir stil gelişimi olduğu, bu yüzden Aphrodisias'lı sanatçıların eserleri olduğu düşünülmektedir. Bkz. Gündüzalp 1984, 58, 59.

¹⁷⁸ Yapıyı yukarıda sınırlayan ve içerisinde bir kaç farklı bölüm bulunduran kısım korniş bloğu olarak adlandırılmaktadır. Erken örneklerde geison ve sima bölümü ayrı olarak işlendiğinden dolayı böyle bir isimlendirmeye gerek duyulmasa da, çalışma alanımızda bulunan örnekte görüldüğü gibi geison ve sima blokları, dış sırası ve dil motifi dahil olmak üzere tüm geçiş elemanları ile birlikte tek parça olarak düzenlendiği görülmekte ve korniş bloğuna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Modern araştırmacılar eserlerinde, dış sırası, konsollu geison ve simadan oluşan bloktan korniş bloğu olarak bahsetmektedir. Bkz. Söğüt 2011, 83.

¹⁷⁹ Friz bloğu üzerinde yatay ve eğik olarak uzanan ve bu şekilde çatının çerçevesini oluşturan geison bloğu bulunmaktadır. Dor düzeninde bezeme alanı olarak kullanılan friz bloğu üzerine yatay taşıyıcı elemanların sonucusu olarak düz bir hatlı şekilde uzanmaktadır. Alt kısmında arşitrav üzerinde gördüğümüz regula levhası ile aynı işleve sahip fakat daha geniş olan mutulus plakası bulunmakta, bu plakanın altında ise yine regula plakasının altına eklenen guttaelerin aynısı fakat tek sıra yerine 4 sıra şeklinde işlenmiştir. Herbiri triglif ve metopun üzerine denk gelecek şekilde yerleştirilen, üç sıra halinde altılı guttaelardan oluşan mutulus plakaları viae boslukları ile birbirinden ayrılır. Eğik geison bloğuna bakıldığında çatının cephesinin her iki ucundan merkeze doğru eğimli bir şekilde yükselerek tam ortada bulunan ve kırma çatı oluşturan bloklardır. Vitruvius'un (Vitr. IV, 3) planında görüldüğü gibi, eğik geisonun altında yatay geison bloğunda bulunan mutulus-guttae düzenlemesinin yapılabileceği gibi boşta bırakılabilmektedir. İon düzeninde kullanılan yatay geison bloğuna baktığımızda düz bir blok şeklinde uzanmaktadır. Süsleme yönünden her aşamada Dor düzeninin önünde

Çalışma alanımızda sağlam durumda bulunan 19 Katalog numaralı bloğun üzerinde çatlaklar bulunmakta ve 1.61x0.40x0.90 m. ölçülerindedir (Kat. 19, Fig. 22, 57, 59). Mermerden yontularak oluşturulmuş olan blok üzerinde süslemelerin yan tarafa doğru 0.45 m. devam ettiği görülmekte, bu sayede köşede yer aldığı anlaşılmaktadır (Fig. 57, 60). Ön yüzde işlenen bezemelerin aksine yan tarafta ince işçilik görülmemektedir. 0.90 m. derinliğe sahip bloğun duvar üzerine oturan 0.40 metrelik alanı anathyrosis olarak bırakılırken, 0.50 metrelik alanı, dış sırası ve bezeklerle süslü konsollu geison ve sima olarak işlenmiştir. Korniş bloğu alt kısımda 0.05x0.04x0.05 m. ölçülerindeki dış sırası ile başlamakta ve bu dış sıraları aralarında eşit olmamakla birlikte 0.03-0.05 m. arasında değişen aralıklar bulunmaktadır (Fig. 25, 26, 59, 60). Bloğun köşe kısmında iki dış arasında kalan noktada farklı bir figür eklendiği görülmekte fakat tahrip olduğundan dolayı ne olduğu anlaşılamamaktadır (Fig. 60). Dış sırasının üzerinde, çeşitli bezeklerle süslü konsol ve kasetleri bulunan konsollu geison kısmına 0.015 m. yüksekliğinde dış ve iç bükey profillerle oluşturulan kyma reversa¹⁸¹ profili

bulunan İon düzeni, geison bloğunda çok sade bir form izlemektedir. İon düzenindeki geison, Dor düzenine göre daha düz ve daha hafiftir. Bu düzende geison kısmının daha düz olması Dor düzeninin gerektirdiğinden daha az desteği gerektirmekte ve bu nedenle İon sütunları görece olarak daha ince olması bir sorun yaratmamaktadır. Bu şekilde sade bir görünüme sahip olan bloğun alt kısmına, Vitruvius'un (Vitr. III, 5) planlarında görülen, dış sırası olarak adlandırılan ve ahşap mimarideki çatıyı oluşturan hatıların uzantısını temsil eden bezeme şeridi eklenebilmektedir. Üçüz yiv ve damlalık sistemi dor düzeni için bulunan ahşap düzenlemeler olarak görülürken, benzer biçimde kullanım İon düzeninde de görülmektedir. Dor düzeninde damlalıkların, ana kirişlerin uzantısını temsil etmesi gibi, İon düzenindeki damlalıklarda merteklerin uzantısının taklididir. Statik olarak yapıtlarda ara merteklerin ana merteklerin altında olması mümkün olmadığından dolayı kimse dış kesimlerini damlalıkların altına yerleştiremedi. Bu yüzden doğadan alınan özgünlüğün bozulmaması için damlalıklarda dış kesiminin kullanılması onaylanmamış yalnızca yalın koronalar kullanılmışlardır. İon düzeninde kullanılan eğik geison bloğuna bakıldığında, yatay geison gibi düz bir hatlı şeklinde uzanabileceği gibi yine yatay geisonun altına eklenen dış sırasının buraya da eklendiği örnekler bulunmaktadır. Korinth düzenine bakıldığında genel olarak ionik düzende kullanılan dış sırası ile süslü geisonun kullanımının yanısıra, daha süslü bir görünüm sağlamak amacıyla konsol ve kaset bölümleriyle oluşturulan konsollu geison bloğu kullanıldığı görülmektedir. Bu bloğu oluşturan konsol ve kaset kısımları ile derinlik kazandırılmış ve ışık-gölge olaylarının etkisi artırılmıştır. Konsol ve kaset bölümlerinin üzerine ve çevresine işlenen bezemeler ile süslemenin diğer düzenlerin yetişemeyeceği bir aşamaya geldiği görülmektedir. Korinth düzeninde genelde frizden geçiş için dış sırasının, simaya geçiş için ise dil motifinin kullanıldığı görülmektedir. Eğik geison kısmı ise yine aynı kırma çatı formunu oluşturmak için kenarlardan orta noktaya doğru yükselerek merkezde buluşmakta, yatay geisona uygulanan düzenlemenin aynısı burada da görülmektedir. Bkz. Başaran 1988, 98; Saltuk 1993, 68.

¹⁸⁰ Çatının en üst kısmında yer alan ve alınlığı dıştan sınırlayan eğik silmeye sima denilmektedir. Altında bulunan geison bloğunun formuna göre şekil almaktadır. Düz olarak bitirilen çatıda düz ve dışa eğik olarak uygulanırken, kırma çatı formunda eğik geisonlar gibi eğik form almaktadır. Yapıyı üst sınırdan sonlandıran eğik geisonların üzerindeki bölüm, antik yazarlardan Vitruvius'un (Vitr. III, 5, IV, 3) çizimlerinden anladığımız gibi, Dor düzeninde düz bir silme şeklinde bırakılırken İon düzeninde bu bölüm üzerine genellikle lotus-palmetten oluşan anthemion bezemesi işlenmiştir. Süslemede zirveye ulaşan korinth düzenine bakıldığında ise çatının en üst kısmını oluşturan bu kısmın yoğun bitkisel bezeklerle doldurulduğu görülmektedir. Çatının üst kısmında bulunan ve alınlığı dıştan sınırlayan eğik silmeye sima denilmektedir. Üzerine yapının ön cephesinde çatı kiremitlerinden gelen suyu dışarıya akıtmaya yarayan, çoğunlukla aslan başı formunda çörtlenler işlenmektedir. Bkz. Mauch 1910, Plate 8; Başaran 1988, 98; Saltuk 1993, 51, 161.

¹⁸¹ Ovo altında gelişen iç bükey kavisle kyma reversanın ortaya çıktığı söylenmektedir. Kyma rekta yapının genelde sima gibi sınırlı bölümlerinde karşımıza çıkarken, kyma reversa çok çeşitli yerlerde karşımıza çıkabilmektedir. Bu yüzden günümüze kadar cephe yada süsleme alanında çalışma yapan araştırmacıların bu

ile geçiş sağlanmaktadır (Fig. 26, 60). 0.10x0.08x0.13 m. ölçülerindeki konsolun alt yüzüne aşağıdan bakıldığında göze hoş görünmesi için akanthus yaprağı yerleştirilmiştir. Bu yaprağın bölümleri derin kanallarla birbirinden ayrılmış, alt kısımda 0.02 m. genişliğinde başlayan ana damar, yaprağın uç kısmında 0.015 metreye kadar daralmakta ve her iki tarafında yine derin kanallarla işlenerek oluşturulan, ölçülebilen en geniş 0.035 m. en dar olanı 0.015 m. olarak işlenmiş 3 er adet yaprakçık bulunmaktadır (Fig. 61). Buna ek olarak iki cepheden görülebilen korniş bloğu dış köşesini oluşturan konsolların yan yüzeylerinde "S" profili veren bir bezeme kazınmış, 22 numaralı blok üzerinde görülen bu kazıma 19 numaralı blok üzerindeki yoğun tahribattan dolayı görülememektedir (Fig. 68). Yine de ön kısımda akanthus yaprağının uç kısmının hafif aşağıya doğru sarkıtılarak profile uygun bir form aldığı anlaşılmaktadır. Konsolun etrafında ve aynı zamanda kaset bölümünün iç köşelerinde bir uçtan başlayarak diğerine kadar kesintisiz bir şekilde devam eden yumurta dizisi görülmektedir (Fig. 60). Bu diziyi oluşturan 0.02x0.03 m. ölçülerindeki yumurtalar dış köşelerde daha geniş olarak görülürken iç köşelerde tamamen kaldırılıp yerine bir ok ucu yerleştirildiği görülmektedir. En köşede yer alan kaset içerisinde ise yumurtaların kabaca işlenilip bırakıldığı, kabukların ve aralarındaki mızrak uçlarının hiç işlenmediği göze çarpmaktadır (Fig. 60). Yumurta dizisi ile çevrili 0.19x0.13 m. ölçülerindeki kaset kısmının ortasında 0.10x0.08 metrelik alan yaklaşık 0.01 m. derinliğinde oyularak derinleştirilmiş ve bu alana çeşitli bitki ve rozet motifleri yerleştirilmiştir (Fig. 60).

Konsollu geison kısmından 0.01 m. genişliğindeki geison tacı ile 0.05x0.08 m. ölçülerindeki dil motifi bezenmiş geison alına geçilmekte, geison alını üst sınırını oluşturan düz bir silme ile de sima bölümüne geçilmektedir (Fig. 26, 59). Sima kısmında iki farklı bezeme görülmektedir ki bunlardan ilki alt kısımda kavetto profili üzerinde yer alan ve bir şerit halinde devam eden 0.03 m. yüksekliğindeki yumurta dizisi, diğeri ise sima bloğunun kyma rekta profili üzerine ters-düz dizimli ve birbirinden farklı formda lotuslar ve sarmallardır (Fig. 26, 59). Burada işlenen lotus çiçeklerine bakıldığında; alt kısımda içte sarmal yaparak dışarıya doğru uzayan ve 5 parmaklı ikişer yaprağı bulunan, alt kısımda yumurtaların üzerine, üst kısımda ise blok sonuna kadar uzanan kıvrıkdal yaprakları düz olarak işlenen lotusların çanağını oluşturmaktadır. İçte doğru kıvrılan sarmallar kalın bir bağ ile bağlanmış, ortada yukarıya doğru kalınlaşarak uzayan eksen yaprağı görülmektedir. Yukarıda bu eksen yaprak düz ince bir dal olarak devam ettiği ve yarım rozet motifleriyle sonlandığı görülürken sarmallar üzerinden yükselerek uzanan iki taç yaprak dışa doğru

profil hakkında oldukça geniş yorumları bulunmaktadır. Bkz. Walker 1926, 58, 74; Shoe 1952, 131-170; 1965, 32; Erder 1967, 25-37, Lev. A.

açılmaktadır. Ters olarak yerleştirilen lotus çiçekleri ise eksen yaprağının kökü simanın üst sınırından, taç yapraklarının kökü ise düz olarak yerleştirilen lotus çiçeklerinin altında sarmal yaptıktan sonra kenger yaprağı formunda yukarıdaki üst silmeye kadar uzanan kıvrıkdalın ucundan başlamakta ve kalın bir bağ ile bağlanmaktadır. Bağdan hemen sonra kıvrıkdalın uzantısı olan taç yapraklar dışa dönerek sarmal oluşturmakta, eksen yaprak bağdan sonra oluşturulan göbek ile üç yaprağa bölünerek aşağıya doğru uzanmaya devam etmektedir. Toplam iki farklı form gösteren düz lotus çiçeklerinin aksine, ters lotus çiçekleri yoğun tahribattan dolayı tamamı net olarak görülemez de açık, yarı açık ve kapalı olarak birbirinden farklı üç form gösterdiği anlaşılmaktadır (Fig. 62). Kapalı palmetlerin yaprakları daha düz ve sade olarak işlenirken, açık ve yarı açık lotuslar daha ayrıntılı taç ve eksen yapraklarında damar çizgileri gösterilerek ve yaprak parmakçıkları tek tek işlenerek gösterilmiştir. Tüm lotuslarda yaprakçık kenarlarından ana damara doğru uzanan derin kanallarla oluşturulan parmakçıklar ipçiklerle birbirine bağlanmaktadır (Fig. 26, 59, 62). Genel örge işlenişine bakıldığında, düz olarak yerleştirilen lotusa sarmallarla bağlanan dalların alana hakim olduğu ve bezeme alanında boşluk bırakılmamaya çalışıldığı fakat doldurucu bezek kullanılmadığı görülmektedir (Fig. 26, 59, 62).

Çalışma alanımızda sağlam durumda bulunan 20 Katalog numaralı bloğun üzerinde yer yer kırık ve çatlaklar bulunmaktadır ve 1.61x0.40x0.90 m. ölçülerindedir (Kat. 20, Fig. 22, 57, 63). Tek parça halindeki bloğun dış etkenlerden dolayı konsolların bir kısmı ve devamındaki sima profilinin ise neredeyse tamamı tahrip olmuştur. Yapıyı oluşturan diğer geison blokları gibi aşağıdan yukarıya doğru 0.05x0.04x0.05 m. ölçülerindeki dişlerden oluşan ve ölçülebilen uzunluğu 0.95 m. olan diş sırasından kyma reversa profilli geison soffiti ile üstte yer alan 0.10x0.05x0.13 m. ölçülerinde konsol ve 0.19x0.13 m. ölçülerinde kasetlerden oluşan konsollu geison bölümüne geçilmekte, konsollu kısımdan dil geison alnına işlenen dil motifi ile sima bölümüne geçilerek blok sonlanmaktadır. Üzerinde işlenen bezeme 19 numaralı korniş bloğuna benzerdir (Fig. 59).

Çalışma alanımızda tek parça halinde bulunan bir diğer korniş bloğu üzerinde özellikle sima kısmında kırıklar bulunmaktadır ve 1.52x0.40x0.90 m. ölçülerindedir (Kat. 21, 64). Blok üzerinde görülen profil ve bezemeler 19 numaralı korniş bloğu ile benzerlik göstermektedir (Fig. 59). 0.05x0.04x0.05 m. ölçülerindeki dişlerden oluşan diş sırasından, diğer bloklarda olduğu gibi 0.015 m. yüksekliğindeki kyma reversa profili ile konsol ve kasetlerin bulunduğu konsollu geison kısmına geçilmektedir. Konsolların üzerinde bulunan akantus yapraklarının neredeyse hepsi tahrip olmuş durumdadır. Kasetler içerisinde merkezde bulunan bitkisel figürlerden ikisi aşırı tahribattan dolayı görülemezken diğer üç bezemenin formu

anlaşılmaktadır (Fig. 65). Bu bölümden 0.08x0.05 m. ölçülerinde geison altına işlenen dil motifi ile sima bölümüne geçilmektedir. Burada kavetto profili üzerine işlenen yumurta dizisi üzerinde lotus yaprakları ve doldurucu bitki dalları bezenmiş kyma rekta profilli sima bölümü üst sınırı bir kenarda sağlam olarak görülürken, diğer köşe tamamen kırılmış durumdadır (Fig. 64).

Çalışma alanımızda tek parça halinde bulunan 22 numaralı korniş bloğu üzerinde kırıklar bulunmaktadır ve 1.04x0.40x0.90 m. ölçülerindedir (Kat. 22, Fig. 66). Mermerden yapılmış olan bloğun her iki yanı düz kesilerek oluşturulduğundan ortada yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu mimari blok çalışılan konsollu geison blokları arasında, kaset kısmı günümüze en sağlam ulaşan örnektir (Fig. 66). Kasetler içerisine işlenen bitkisel bezeklerin farklı figürlere sahip olduğu burada net olarak görülmektedir (Fig. 67). Her kasetin içerisinde farklı bezemenin yapılması süslemedeki zenginliğin göstergelerinden biridir. Kaset ve konsolları çevreleyen yumurta dizisi de burada sağlam bir şekilde görülmekte, dış köşede işlenen yumurtaların fazla geniş yapıp çapraz yerleştirilen çanak doldurmaya çalışılırken, iç köşenin mızrak ile geçildiği görülmektedir (Fig. 66, 67). Konsolların üzerinde bulunan akantus yapraklarının üç tanesi tahrip olmuş olsa da bir tanesi tam olarak günümüze ulaşabilmiştir. Bloğun sima kısmına bakıldığında, kyma rektayı oluşturan kavislerin ölçüleri ve üzerine işlenen bezeme stili diğer korniş blokları ile aynıdır. Fakat burada göze çarpan değişik bir bezeme örgesi bulunmaktadır. Bu örgenin, ters lotus çiçeklerinden birinin eksen yaprağı ucunda, aynı zamanda alt sıradaki yumurtaların çanaklarına birleşen nar benzeri bir meyve olduğu görülmektedir (Fig. 66)¹⁸². Ek olarak diğer korniş bloklarında yoğun tahribattan dolayı görülemeyen konsol kenarına işlenen "S" profilli kazıma burada net olarak görülmektedir (Fig. 68).

Çalışma alanımızda iki parça halinde bulunan korniş bloğu nispeten konsol ve kaset kısımları daha sağlam iken, sima kısmı üzerinde yoğun tahribat görülmektedir ve 1.61x0.40x0.90 m. ölçülerindedir (Kat. 23, Fig. 58, 69). Beyaz mermerden yontulan blok ölçü ve stil açısından diğer korniş blokları ile aynı özellikleri göstermektedir. Bloğun ön yüzünde işlenen bezemelerin yan kısımların birinde devam ettiği görülmekte ve bu sayede 19 numaralı korniş bloğu gibi bu bloğunda köşede yer aldığı anlaşılmaktadır. Blok üzerinde diğerinden farklı olarak dış sırası üzerinde köşeye yerleştirilen bitkisel bir motif dikkati çekmektedir. 19 numaralı blok üzerinde yoğun tahribattan dolayı görülemeyen motif burada yüzeyinde kırıklar olmasına rağmen net olarak görülmektedir (Fig. 60, 70). Ek olarak korniş bloğunun oldukça

¹⁸² Bu bezeme örgesinin benzeri stoa yapılarına ait korniş blokları üzerinde görülmektedir. Bkz. Özgan 2013, 145, Abb.115.

iyi korunmuş olan yan kısmı üzerinde, 0.10x0.15 m. ölçülerinde akanthus yaprağı, kaset içerisinde 0.08x0.08 m. boyutlarındaki çiçek/rozet motifi ve 0.10x0.08 m. ölçülerindeki bitkisel bezek tam form göstermektedir (Fig. 70). Yontularak şekillendirilen blok üzerinde gerek konsol ve kasetlerde bulunan bitkisel bezek ve yumurta dizisinde, gerekse sima üzerindeki bezemelerde diğer örneklerde olduğu gibi yoğun matkap işçiliği görülmektedir (Fig. 69, 70).

Korniş bloklarının genel tanımlamaları yapıldıktan sonra tarihlendirme için profil ve bezeme ayrıntıları aşağıdan yukarıya doğru incelenmiştir. Alt kısımda yer alan dış sırası ilk ortaya çıkışından itibaren formunu koruduğu için canlı bir stil gelişiminden bahsedilemez. Fakat süreç içerisinde gerek boyut gerekse profillerinde küçük değişiklikler görülmektedir. Erken örneklerinde pek değişiklik görülme de Roma dönemi içerisinde dişler arasında kalan boşlukların zaman zaman genişlediği ve bu alanlara çeşitli doldurucu motifler yerleştirildiği bilinmekte, çalışmamız içerisinde değerlendirilen korniş bloklarındaki kalın dişlerin aralarında hiçbir motif ya da silme olmadan işlenişi ve birbirinden farklı genişliklerdeki boşluklardan da anlaşılan özensiz işçiliği bize Antoninler Döneminden sonra görülen geç özellikleri anımsatmaktadır¹⁸³. Dış sırasından sonra üzerinde işlenen konsol ve kasetlerin bulunduğu konsollu geison bölümüne geçilmelidir. Bu bölüme geçiş için kullanılan geison soffiti kyma reversa profili göstermektedir. Bu profili oluşturan dış ve iç bükey kavislerin birbirine yakın ölçülerde oluşu profilin gelişiminde yükseklikle derinlik arasındaki farkla birlikte boy farkınında azalmaya başladığı Hellenistik dönem sonlarından itibaren görülen bir özelliktir¹⁸⁴. Konsol kısımlarının formuna bakıldığında; korniş bloklarının çoğu fazla tahrip olmuş olsa da ön kısımda yer alan akanthus yaprağı uç kısmının hafif aşağıya doğru sarkıtıldığı görülmekte ve bu uygulama özellikle Severuslar Dönemi'nden itibaren sıklıkla karşılaştığımız volütlü konsol uygulamasına geçiş aşaması içerisinde değerlendirilebilir¹⁸⁵. Konsolların, çoğu parçada yoğun tahribattan dolayı görülme de sağlam bir örneği bulunan 23 numaralı blok üzerinde akanthus yaprağı ile bezendiği net olarak görülmektedir (Fig. 70). Geniş ve etli yapısının yanında gerek kenarlarının işlenişi gerekse yaprak aralarındaki oyukların yumuşak bir şekilde ana gövdeye kadar devam etmesi ve yaprak ana damar ve parmakçıkları üzerinde görülen derinleştirilmiş damar oyukları yaprak işlenişine canlılık katmakta, akanthus yapraklarında izlenen genel stil gelişimine zıt olarak burada işlenen yaprağın dönem içerisinde kullanılan sert hatların aksine yumuşak bir yapı göstermesi,

¹⁸³ Wegner 1957, 50, 51.

¹⁸⁴ Erder 1967, Tablo VII, H 75.

¹⁸⁵ Türkmen 2007, 18, Kat. 6-9 vd.

yapılan bezemenin akanthus yaprağı olarak değilde sıradan yaprak formunda bir bezeme ögesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat yine de dönem içerisinde sıklıkla karşımıza çıkan kanallar üzerinde ipçiklerle oluşturulan köprücükler, burada her parmakçık arasında birer tane olarak karşımıza çıkmakta ve bize tarihlemede yol göstermektedir (Fig. 61, 70). Nitekim bölgedeki erken örneklerle karşılaştırıldığında stil ve işçilikteki fark rahatlıkla görülebilmektedir¹⁸⁶. Konsol üzerindeki bezemeden sonra dörtgen kasetleri çevreleyen yumurta dizilerine bakılacak olursa arşitrav ve friz bloklarında işlenen dizim ile aynı stil özellikleri gösterdiği anlaşılmaktadır¹⁸⁷. (Fig. 48, 51, 52, 56) Geçiş profili olarak kullanılan dil motifi üzerine yerleştirilmiş simadaki yumurta dizisi de cepheyi oluşturan diğer bloklar üzerindeki diziler ile aynı işçiliği göstermektedir¹⁸⁸. Fakat daha basık olarak işlenen yumurta dizisinde Claudiuslar dönemi geleneği olarak bilinen alt kısımdaki boncuk dizisinin işlenmeyişi burada arşitrav bloğu üzerindeki yumurta dizisi ile aralarındaki tek farktır ve olasılıkla geç dönemdeki yozlaşmanın etkisinden dolayı bu şekilde bir uygulamaya gidilmiştir¹⁸⁹ (Fig. 59, 64, 66, 69). Diğer parçalar üzerine işlenen yumurta dizilerinde de görülen, fakat buradaki basık işlenişten dolayı daha net olarak algılayabildiğimiz üste doğru yuvarlaklaştırılmış kabarık yumurtaların düz kenarlı geniş çanaktan çözümleri stilde Antoninler Baroğu yani Geç Antoninler dönemi etkilerini göstermektedir¹⁹⁰ (Fig. 59, 64, 66, 69). Buna ek olarak yukardan aşağıya doğru düz olarak uzanan ok ucunun sap kısmından çanaklara dik uzanan ipçikler doğal yapılarını yitirerek bozulmuşlardır. Bu cansız örge işlenişi Severuslar dönemi içerisinde yoğunlukla görülmektedir¹⁹¹.

Yumurta dizisi üzerinde açık ve yarı açık lotusların ters-düz dizimi ile blok üst sınırını oluşturan bezeme kuşağına gelindiğinde, lotus yapraklarında özellikle Severuslar döneminde uygulandığı bilinen akanthuslaşmış yaprakların kullanımını İonia'da Antoninler dönemi içerisinde bir kaç örnekte görülmektedir¹⁹². Severuslar Dönemine gelindiğinde İonia'da

¹⁸⁶ Köster 2004, Taf. 31, 1-4, 46,3.

¹⁸⁷ Derin kanallarla çanaktan ayrılarak bağımsız bir görünüm sergileyen yumurtalar üstte düz olarak kesilirken, alt kısımda incelerken taban silme ile kaynaşan çanağa ipçikle bağlanmaktadır. Seyrek olarak dizilen ve taban silme ile kaynaşan çanaklar yumurtadan tamamen ayrı olarak işlenmekte, aralarında kalan alana düz olarak yerleştirilen ok uçları ipçik şeklindeki kanatları ile çanaklara bağlanmaktadır. Bu yüzden arşitrav bloğu ile aynı tarihe ait özellikler sergilemektedir. Bölgedeki örneklerle karşılaştırıldığında ikinci yüzyıl içerisinde tarihlenen diğer bir örneği Milete görebiliriz. Bkz. Köster 2004, 74, 75, Taf. 43, 6, 8.

¹⁸⁸ Karaosmanoğlu 1996, 33, Lev. 12b; Can 2005, 93; Dn 179.

¹⁸⁹ Karaosmanoğlu 1996, 33.

¹⁹⁰ Karaosmanoğlu 1996, 50; Can 2005, 94.

¹⁹¹ Can 2005, 94.

¹⁹² Lotus çiçeklerinin artık düz olarak bırakılmayıp kenger yaprağına dönüşmeye başlaması bizi Severuslar dönemine yaklaştırmaktadır. Fakat Severuslar dönemi içerisinde görülen lotus çiçekleri yapraklarının kenger yaprağı formunda işlenişine paralel olarak aralarda bulunan kıvrık dallarında bu şekilde işlendiği ve alanın tamamının ağacimsi olarak nitelendirilebilecek şekilde doldurulduğu bilinmektedir. Bkz. Başaran 1995, 129, 141.

sevilerek kullanılan ters-düz dizimin Karia'da da kullanıldığı görülmektedir. Ters ve düz lotusları birbirine bağlayan kıvrıklalın düz olarak bırakılmayıp lotus çiçekleri gibi akanthuslaşması diğere bir "ağacimsı" biçimine dönüşmesi, bezemelerin kendi içinde ve birbirlerine ipçiklerle tutturulması, yapraklar ve örgeler arasında dışa kapalı derin ve dar kanalların oluşturulması tarihsel süreç içerisinde Geç Antoninler Dönemi stil gelişimini yansıtmaktadır¹⁹³ (Fig. 59, 62, 64, 66, 69). Aynı zamanda bezeme stilinde görülen, geleneksel lotus palmet diziminin doruğa ulaşması Severuslar Döneminde ortaya çıkan yozlaşmanın bilinmesi Antoninler Dönemi sonlarına gelindiğinin göstergesidir¹⁹⁴.

¹⁹³ Bu özellikler Anadolu'da Milet Kuzeydoğu kutsal alanı propylonu sima parçası ve Efes Tiyatro Gymnasium parçalarında görüldüğü gibi bir çok Roma eyaletinde de karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Riegl 1893, 325, Fig. 179; Başaran 1995, 125, Lev. 13d, 15a, 37, 38.

¹⁹⁴ Laodikeia'da bulunan bazilika yapısının sima parçalarında ters-düz dizimli parçalı kıvrıklalılarla birbirine bağlanan kenger biçimli ters-düz ağacimsı olarak adlandırılan lotus yaprakları bulunması özgün yapıdan oldukça uzaklaşıldığını göstermekte, oluşturulan ters-düz dizimde geç antik çağda egemen duruma gelen özensiz ve yapaylıktan meydana gelen yozlaşma net olarak görülmektedir. Bkz. Başaran 1995, 129.

4. Katalog

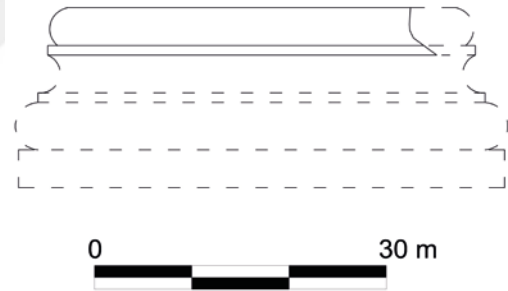
Katalog No: 1- Fig. 28		Eserin Adı: Sütun kaidesi	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme:		Profil: Üst torus, Astragal	Dönemi:	Durumu: Bir kısmı toprak altında
ÖLÇÜLERİ	Yükseklik:	Genişlik:	Derinlik:	Diğer: Üst torus: 0.04 m.
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	

Yapım Tekniği:
Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.

Fotoğraf:

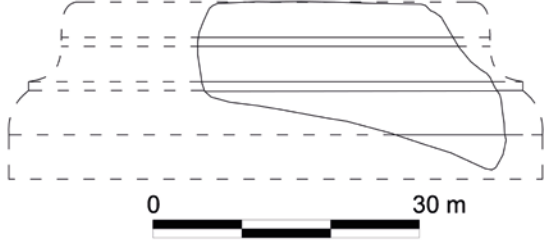

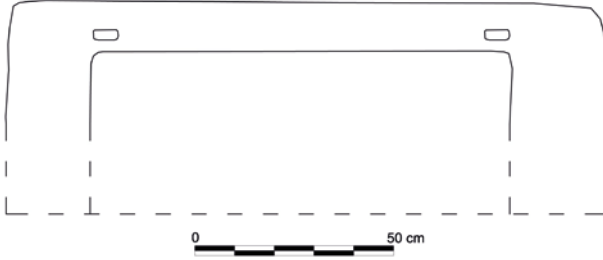
Çizim:

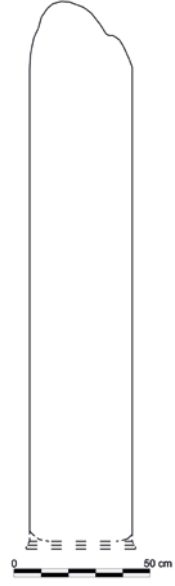

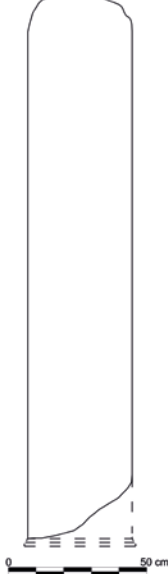
Eserin Tanımı:

Beyaz mermerden yontulan bloğun görülen üst profili kaide alt çapı ile uyum göstermektedir. Büyük kısmı dolgu altındaki kaide üzerinde yer yer kırık bölümler ve kaidenin orta noktasına kadar ilerleyen derin bir çatlak göze çarpmaktadır.

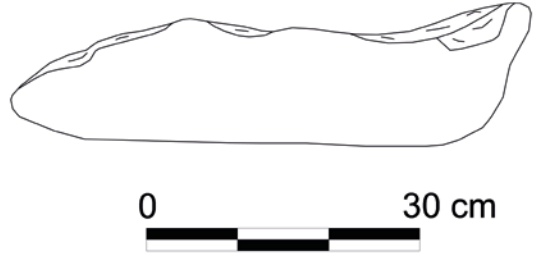
Katalog No: 2- Fig. 30		Eserin Adı: Paye kaidesi	Buluntu No:	Malzeme: Gri Mermer
Bezeme:		Profil: Torus, Trokhilos, Astragal	Dönemi:	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.19 m.	Genişlik: 0.40 m.	Derinlik: 0.40 m.	Diğer: Plinthe: 0.04 m. Alt Torus: 0.05 m. Astragal: 0.01 m. Trokhilos: 0.04 m. Üst torus: 0.04 m.
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: İnsi-tu olarak bulunan parça yoğun tahribattan dolayı yüzeyinde kırık ve çatlaklar mevcuttur. Buna rağmen tüm profilleri net olarak görülmektedir. Bu profiller göz önüne alındığında plinthe-torus-trokhilos ve üst torus sıralaması ile attik-ion tipi bir kaide olduğu anlaşılmaktadır.				

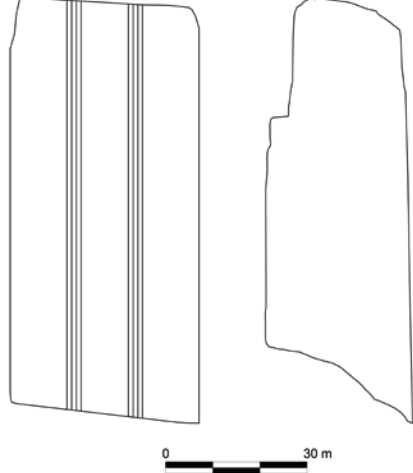
Katalog No: 3- Fig. 29		Eserin Adı: Eşik taşı		Buluntu No:		Malzeme: Gri Mermer		
Bezeme:		Profil:		Dönemi:		Durumu: Tüm		
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.30 m.		Genişlik: 1.55 m.		Derinlik: 0.50 m.		Diğer: Zıvana: 0.08x0.03 m.	
	Uzunluk:		Kalınlık:		Çap:			
Yapım Tekniği: Kesme yöntemiyle blok şekillendirilmiş, zıvana delikleri sonradan oyulmuştur.								
Fotoğraf:								
								
Çizim:								
								
Eserin Tanımı: Tek parça halindeki blok üzerinde yoğun tahribat görülmekte ve üst kısımda kapının oturtulması için iki adet zıvana oyuğu ve zıvanaların arkasında 1.25x0.45 metrelik bloğun üst yüzeyinden biraz daha derin olacak şekilde oyulmuş bir alan görülmektedir.								

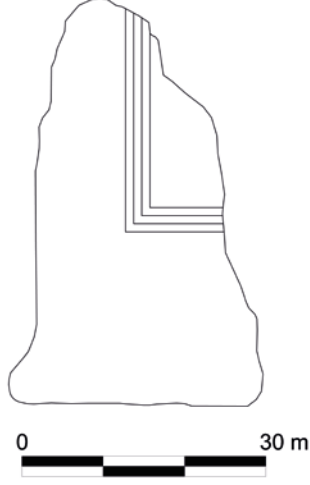
Katalog No: 4- Fig. 31		Eserin Adı: Sütun	Buluntu No:	Malzeme: Gri mermer
Bezeme:		Profil:	Dönemi:	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 2 m.	Genişlik:	Derinlik:	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap: 0.40 m.	
Yapım Tekniği: Tıraşlama tekniği kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Yıvsız işlenen sütun gövdesi topuk kısmından gövdenin ortalarına kadar günümüze ulaşabilmiştir. Sütun gövdesinin kaidesi üzerine oturtulduğu bilinmekte fakat dış etkenlerden dolayı günümüzde kaide kısmı toprak altında kalmıştır.				

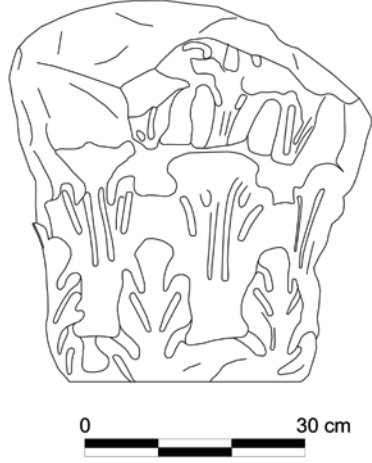
Katalog No: 5-Fig. 32		Eserin Adı: Sütun		Buluntu No:		Malzeme: Gri mermer	
Bezeme:		Profil:		Dönemi:		Durumu: Kırık	
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 1.90 m.	Genişlik:		Derinlik:		Diğer:	
	Uzunluk:	Kalınlık:		Çap: 0.40 m.			
Yapım Tekniği: Tıraşlama tekniği kullanılmıştır.							
Fotoğraf:				Çizim:			
							
Eserin Tanımı: Üzerinde yer yer kırık ve çatlaklar bulunan sütunun gövdesi yivsiz olarak bırakılmıştır. İki parça birleştirildikten sonra gövdesinin alt kısmı oluşturulabilen sütun bloğu kaidesi üzerine çelik dübel yardımıyla oturtulmuştur.							

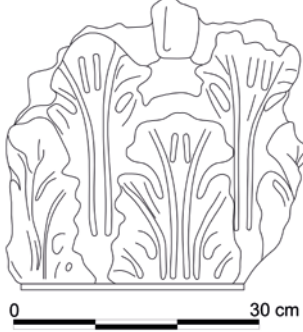
Katalog No: 6- Fig. 33		Eserin Adı: Sütun	Buluntu No:	Malzeme: Kırık
Bezeme:		Profil:	Dönemi:	Durumu: Gri mermer
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 1.94 m.	Genişlik:	Derinlik:	Diğer: Zıvana: 0.06x0.06x0.06 m. Topuk: 0.05 m.
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap: 0.40 m.	
Yapım Tekniği: Tıraşlama tekniği kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Kırık durumdaki yivsiz sütun gövdesi üzerinde yoğun olarak kırık ve çatlaklar bulunurken, alt kısmında zıvana oyuğu ve akıtma kanalı görülmektedir. Sütun parçalarının kırık yüzleri incelendiğinde, bu sütun parçasının ayakta bulunanlardan 4 Katalog numaralı sütun parçası ile birleşerek tam bir sütun oluşturduğu anlaşılmaktadır.				

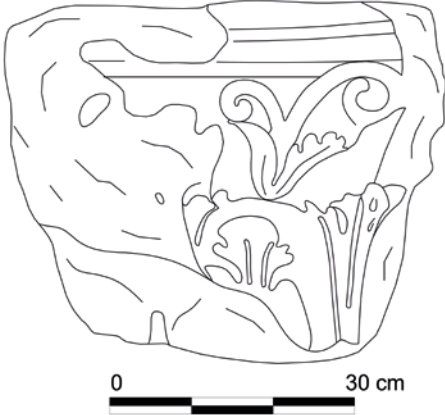
Katalog No: 7		Eserin Adı: Sütun	Buluntu No:	Malzeme: Gri mermer
Bezeme:		Profil:	Dönemi:	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.68 m.	Genişlik: 0.40 m.	Derinlik:	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Tıraşlama tekniği kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Kırık haldeki sütun parçalarından birine ait olan küçük sütun parçası çapı ölçülemeyecek kadar kötü durumdadır. Kırılma yerleri diğer sütun parçaları ile karşılaştırılmış fakat birbirleriyle bağlantı kurulamamıştır. Büyük sütun parçasının kuzeyde yer alan sütun gövdesi ile birleştiği bilindiği için bu parçada olasılıkla güneyde yer alan diğer sütun gövdesine ait bir parçadır.				

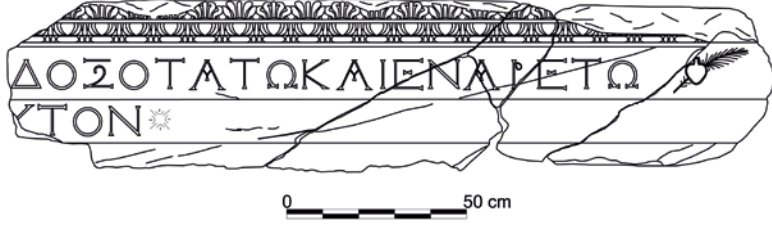
Katalog No: 8- Fig. 35		Eserin Adı: Paye		Buluntu No:		Malzeme: Gri Mermer	
Bezeme:		Profil:		Dönemi:		Durumu: Kırık	
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 1.05 m.	Genişlik: 0.40 m.	Derinlik: 0.30 m.		Diğer:		
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:				
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.							
Fotoğraf:				Çizim:			
							
Eserin Tanımı: Ön cepheye denk gelen yüzü kırılmalar ve aşınmalardan dolayı düz bir şekilde görülürken, iç kısma bakan yüzde yüzeyin her iki kenarında 0.12 m genişliğindeki alanlardan 0.01 m genişliğindeki bir dış ve iki iç bükey profille ortaya doğru devam ederek yüzeyin tam ortasında 0.10 m genişliğinde dış bükey profilli bir alan oluşturmaktadır.							

Katalog No: 9- Fig. 36		Eserin Adı: Paye		Buluntu No:		Malzeme: Gri mermer	
Bezeme:		Profil:		Dönemi:		Durumu: Kırık	
Ö L Ç Ü L L E R İ	Yükseklik: 0.50 m.	Genişlik: 0.30 m.	Derinlik: 0.15 m.		Diğer:		
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:				
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.							
Fotoğraf:				Çizim:			
							
Eserin Tanımı: Üzerindeki profillerden bir payenin alt yada üst kısmına ait olduğu net olarak anlaşılan blok parçasında diğer payede görülmeyen köşe ayrıntıları görülmektedir.							

Katalog No: 10- Fig. 39		Eserin Adı: Korinth başlığı	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Bitkisel motifler ve Akanthus yaprağı		Profil:	Dönemi: İ.S. 2. yüzyıl ikinci yarısı	Durumu: Tüm
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.50m.	Genişlik:	Derinlik:	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap: Alt çap: 0.30 m. Üst çap: 0.45 m.	
Yapım Tekniği: Yontma tekniği kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Mermerden oluşturulan sütun başlığı günümüze tek parça olarak ulaşmış olsa da köşelerinde kırıklar bulunduğu görülmekte ve zaman içerisinde yoğun tahribata maruz kaldığından dolayı başlık üzerinde yer alan motifler net olarak görülememektedir.				

Katalog No: 11- Fig. 42		Eserin Adı: Korinth başlığı		Buluntu No:		Malzeme: Mermer	
Bezeme: Bitkisel figür (Akanthus yaprağı)		Profil:		Dönemi: İ.S. 2. yüzyıl ikinci yarısı.		Durumu: Kırık	
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.38 m.	Genişlik: 0.37 m.		Derinlik:		Diğer:	
	Uzunluk:	Kalınlık:		Çap:			
Yapım Tekniği: Yontma tekniği kullanılmıştır.							
Fotoğraf:				Çizim:			
							
Eserin Tanımı: Kırık bir parçası bulunan başlığın çapı ve yüksekliği ölçülememekte, günümüze ulaşan bu küçük parçanın üzerinde alt sırada bir, ikinci sırada iki akanthus yaprağı net olarak görülmektedir. Alt kısımdaki bilezik üzerinden yükselen akanthus yaprakları derin, uzun kanalları ve sert yapısıyla tarihlmede bizlere fikir sunmaktadır.							

Katalog No: 12- Fig. 43		Eserin Adı: Paye başlığı	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Bitkisel motifler ve Akanthus yaprağı		Profil:	Dönemi: İ.S. 2. yüzyıl ikinci yarısı	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.45 m.	Genişlik:	Derinlik:	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap: 0.55 m.	
Yapım Tekniği: Yontma tekniği kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Üzerinde yoğun tahribat görülen başlık yüzeyinin neredeyse yarısı tamamen tahrip olmuştur. Diğer yarısından bloğun üst kısmını oluşturan abakus kısmı ve kalathos üzerine işlenen bir sıra yaprak üzerinde kaulis çanağından çıkan spiral şeklinde bitki dalları görülmektedir.				

Katalog No: 13- Fig. 44		Eserin Adı: Arşitrav bloğu		Buluntu No:		Malzeme: Mermer	
Bezeme: Yumurta dizisi, Boncuk dizisi, İkili palmet dizisi.		Profil: Ovolo, Kavetto, Fascia, Astragal, Kyma rekta.		Dönemi: İ.S. 2. yy'n ikinci yarısı		Durumu: Restore edilmiş.	
ÖLÇÜLERİ	Yükseklik:	Genişlik:		Derinlik:		Diğer:	
	Uzunluk: 1.95 m.	Kalınlık:		Çap:			
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.							
Fotoğraf:							
							
Çizim:							
							
Eserin Tanımı: Alt kısmında soffit, fasciaları üzerinde yazıt bulunan blok 4 parça halinde günümüze ulaşmıştır. Yazıtı tamamlamak mümkün görünmüyor fakat birinci satırda bulunan "ἐν]δοξοτάτῳ καὶ ἐναρέτῳ" ifadesi yapının adandığı kişi/kuruma, ikinci sıradaki [- -]ῦτόν ifadesi ise "kendisine yönelik" anlamında bulunan εἰς α]ῦτόν şeklinde tamamlanabilmesi yalnızca olasılıklardan bir tanesidir.							

Katalog No: 14- Fig. 49		Eserin Adı: Friz bloğu	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Kıvrıklıdal, Sarmal, Bitkisel dal, filiz ve çiçek motifli, Sürgün, İpçik, Yumurta dizisi, Boncuk dizisi.		Profil: Ovolo, Kavetto, Astragal.	Dönemi: İ.S. 2. yy'ın ikinci yarısı	Durumu: Tüm haldeki blok üzerinde kırıklar mevcut.
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.30 m.	Genişlik: 0.85 m.	Derinlik: 0.60 m.	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.				
Fotoğraf:				
				
Çizim:				
				
Eserin Tanımı: Köşeye ait olan friz bloğunun bezemeli olmayan yan yüzünde bir oyuk görülmekte ve diğer friz bloklarında görülen aynı ölçülerdeki çıkıntı ile bu oyuğun birbirine geçmeli bir sistem için düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bezeme kuşağı üzerinde yoğun tahribat görülse de figürlerin tamamı anlaşılabilir.				

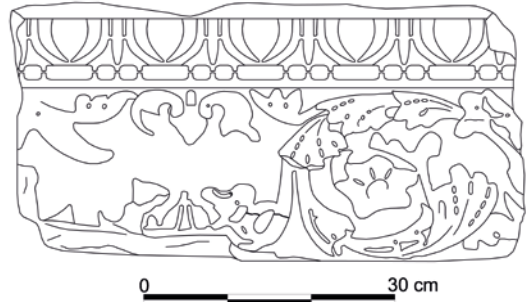
Katalog No: 15- Fig. 52		Eserin Adı: Friz bloğu	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Kıvrıkdal, Sarmal, Bitkisel dal, filiz ve çiçek motifi, Sürgün, İpçik, Yumurta dizisi, Boncuk dizisi.		Profil: Ovolo, Kavetto, Astragal.	Dönemi: İ.S. 2. yy'ın ikinci yarısı	Durumu: Tüm haldeki blok üzerinde kırıklar mevcut.
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.30 m.	Genişlik: 0.65 m.	Derinlik: 0.60 m.	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	

Yapım Tekniği:
Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.

Fotoğraf:

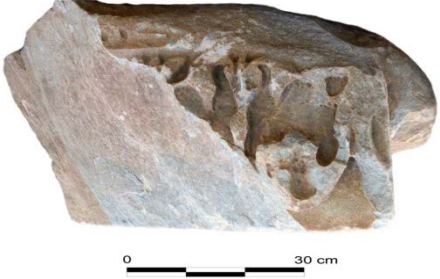
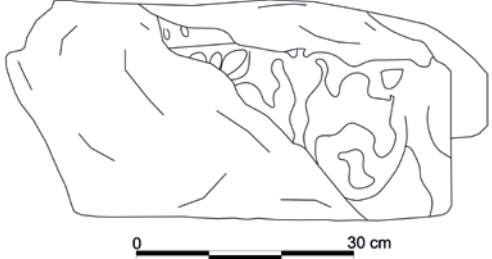

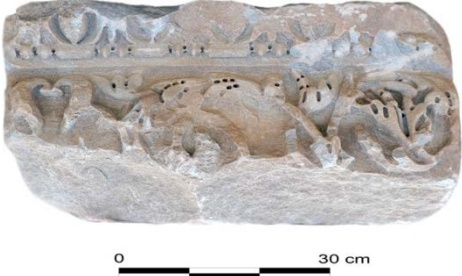
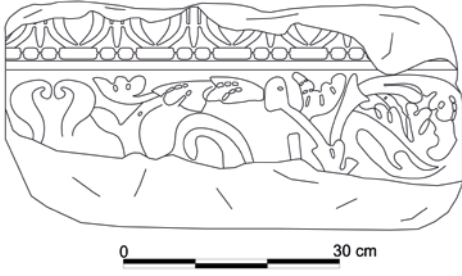
Çizim:

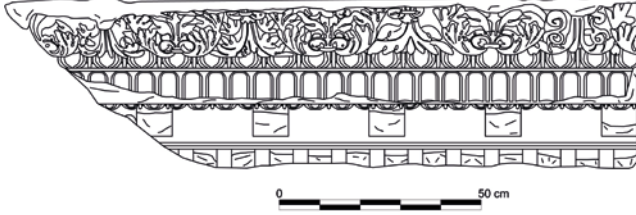
Eserin Tanımı:

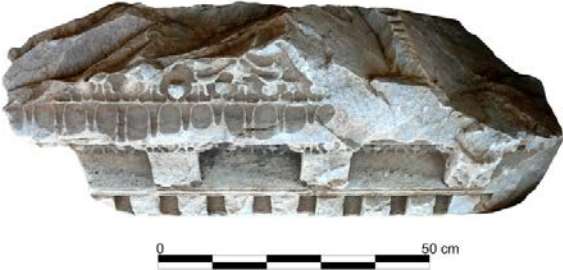
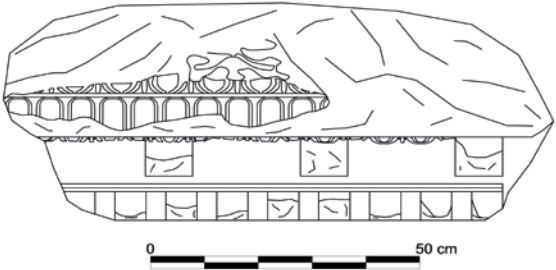
Diğer bloklar gibi beyaz mermerden yontularak oluşturulan blok ölçülerinde olup yer yer kırıklar bulunmasına rağmen günümüze tam olarak ulaşmıştır. Gerek bitki yapraklarında, gerekse taç kısmında bulunan boncuk ve yumurta dizisinde örge elemanlarını birbirine bağlayan ipçikler görülmektedir.

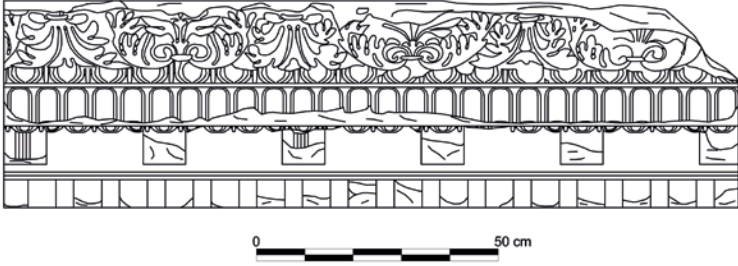
Katalog No: 16- Fig. 54		Eserin Adı: Friz bloğu	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Bitkisel motifler.		Profil:	Dönemi:	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.30 m.	Genişlik: 0.58 m.	Derinlik: 0.60 m.	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Ön cephesinde çok az bir kısmı görülebilen parçanın diğer friz blokları gibi bitkisel motiflerle süslenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Görülebilen yan kısmında diğer friz bloklarında olduğu gibi diğer bölümlerle birbirine oturtulması için hazırlanan bir kısım işlenmiştir.				

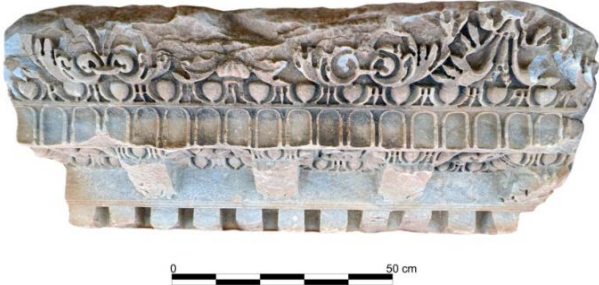
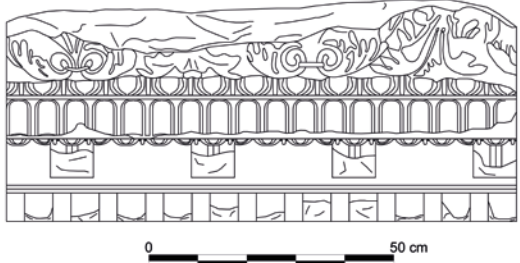
Katalog No: 17- Fig. 55	Eserin Adı: Friz bloğu	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Kıvrıkdal, Sarmal, Bitkisel dal, filiz ve çiçek motifi, Sürgün, İpçik, Yumurta dizisi, Boncuk dizisi.	Profil: Ovolo, Kavetto, Astragal.	Dönemi: İ.S. 2. yy'ın ikinci yarısı	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.30 m.	Genişlik: 0.65 m.	Derinlik: 0.60 m.
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.			
Fotoğraf: 		Çizim: 	
Eserin Tanımı: Diğer bloklardan farklı olarak bloğun gövdesi üzerinde bezemeler arasında birbirine bakan iki adet palmet taç yaprağına benzeyen dal motifi bulunmaktadır. Yine bitkisel motiflerin işlenişinde taç kısmında olduğu gibi yoğun matkap işçiliği görülmektedir.			

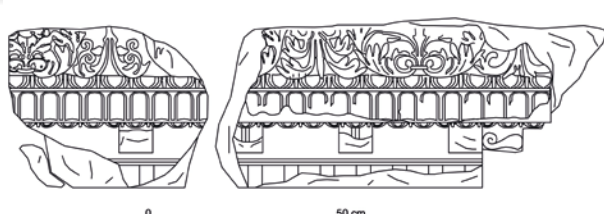
Katalog No: 18- Fig. 56	Eserin Adı: Friz bloğu	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Kıvrıklıdal, Sarmal, Bitkisel dal, filiz ve çiçek motifi, Sürgün, İpçik, Yumurta dizisi, Boncuk dizisi.	Profil: Ovolo, Kavetto, Astragal.	Dönemi: İ.S. 2. yy'ın ikinci yarısı.	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.30m.	Genişlik: 0.85 m.	Derinlik: 0.60 m.
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.			
Fotoğraf: 		Çizim: 	
Eserin Tanımı: Kırık haldeki bloğun sadece ön yüzünde değil sağlam olan yan yüzünde de bezeme kuşağı devam etmektedir. Bu sayede bu bloğun köşede yer aldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda friz blokları arasında üzerindeki bezeme kuşağı en net anlaşılan parçadır.			

Katalog No: 19- Fig. 59		Eserin Adı: Konsollu Geison bloğu	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Dil motifi, Yumurta dizisi, Ters-düz lotus çiçekleri, Sarmal ve kıvrık dallar, Bitki ve rozet motifleri.		Profil: Kyma rekta, Kyma reversa, Astragal, Kavetto.	Dönemi: İ.S. 2. yy son çeyreği.	Durumu: Tüm haldeki blok üzerinde kırıklar mevcut.
ÖLÇÜLERİ	Yükseklik: 0.40 m.	Genişlik: 1.61 m.	Derinlik: 0.90 m.	Diğer: Dış ölçüleri: 0.05x0.04x0.05 m.
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.				
Fotoğraf:				
				
Çizim:				
				
Eserin Tanımı: Mimari blok yer yer çatlak ve dökülmeler olsa da günümüze sağlam olarak ulaşabilmiştir. Beyaz mermerden yontma tekniği ile yapılmış ve üzerinde matkapla işlenen figürler bulunan blok iki cepheden görünüm sağladığı için köşede yer aldığı anlaşılmaktadır. Konsol kısmını oluşturan konsol ve kasetler sade bırakılmamış, bir uçtan diğerine uzanan yumurta dizisi ve çeşitli bezeklerle süslenmiştir. Bloğun köşesinde dişler arasında farklı bir figür görülürken, köşede yer alan konsolların dış yüzeyine "S" profili kazındığı göze çarpmaktadır.				

Katalog No: 20- Fig. 63		Eserin Adı: Konsollu geison bloğu(Korniş bloğu)	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Dil motifi, Yumurta dizisi, Bitki ve rozet motifleri.		Profil: Kyma rekta, Kyma reversa, Astragal, Ovolo, Kavetto.	Dönemi: İ.S. 2. yy son çeyreği.	Durumu: Kırık
ÖLÇÜLERİ	Yükseklik: 0.40 m.	Genişlik: 0.98 m.	Derinlik: 0.90 m.	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Kırık durumdaki korniş bloğunun sadece dış sırası ve konsollu geisonun bir kısmı günümüze ulaşmış sima kısmı tamamen tahrip olmuştur. Kasetlerden ikisinin kenarlarında işlenen bezemeler görülürken, konsolların neredeyse tamamı tahrip olmuştur.				

Katalog No: 21- Fig. 64		Eserin Adı: Konsollu geison (korniş bloğu).	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Dil motifi, Yumurta dizisi, Ters-düz lotus çiçekleri, Sarmal ve kıvrıkdallar, Bitki ve rozet motifleri.		Profil: Kyma rekta, Kyma reversa, Astragal, Kavetto.	Dönemi: İ.S. 2. yy'ın son çeyreği.	Durumu: Tüm
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.40 m.	Genişlik: 1.60 m.	Derinlik: 0.90 m.	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.				
Fotoğraf:				
				
Çizim:				
				
Eserin Tanımı: Mermerden yapılmış olan blok, yüzeyindeki tahrip olmuş kısımlara rağmen günümüze tam olarak ulaşmıştır. Kasetler içerisinde merkezde bulunan bitkisel motiflerden ikisi aşırı tahribattan dolayı görülemezken birbirinden farklı olarak işlenen diğer üç bezeme net olarak görülmektedir.				

Katalog No: 22- Fig. 66		Eserin Adı: Konsollu geison bloğu (korniş bloğu)	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Dil motifi, Yumurta dizisi, Ters-düz lotus çiçekleri, Sarmal ve kıvrık dallar, Bitki ve rozet motifleri.		Profil: Kyma rekta, Kyma reversa, Astragal, Kavetto.	Dönemi: İ.S. 2. yy'ın son çeyreği.	Durumu: Kırık
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.40 m.	Genişlik: 1.14m.	Derinlik: 0.90 m.	Diğer:
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:	
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.				
Fotoğraf:		Çizim:		
				
Eserin Tanımı: Tek parça halinde günümüze ulaşan bloğun sima kısmı büyük oranda kırılmıştır. Kasetler içerisinde profilden işlenen iki yapraklı akanthus, tomurcuğundan yeni çıkan çiçek motifi ve iki adet farklı rozet motifi ile çalışma kapsamında incelenen bloklar içerisinde, günümüze ulaşan en sağlam bezeme motifleri bulunan örneği oluşturmaktadır.				

Katalog No: 23- Fig. 69	Eserin Adı: Konsollu geison bloğu (korniş bloğu)	Buluntu No:	Malzeme: Mermer
Bezeme: Dil motifi, Yumurta dizisi, Ters-düz lotus çiçekleri, Sarmal ve kıvrık dallar, Bitki ve rozet motifleri.	Profil: Kyma rekta, Kyma reversa, Astragal, Kavetto.	Dönemi: İ.S. 2. yy'ın son çeyreği.	Durumu: Kırık, iki parça halinde
Ö L Ç Ü L E R İ	Yükseklik: 0.40 m.	Genişlik: 1.60 m.	Derinlik: 0.90 m.
	Uzunluk:	Kalınlık:	Çap:
Yapım Tekniği: Kesme ve yontma teknikleri kullanılmıştır.			
Fotoğraf:	Çizim:		
			
Eserin Tanımı: İki parça halinde günümüze ulaşan bloğun cephesine ek olarak yan yüzlerinin birinde süslemenin devam ettiği görülmekte, iki farklı yönden bezenmesi ile bloğun köşeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Blok kırık ve özellikle sima kısmında yoğun tahribat görünse de konsol ve kasetleri üzerinde işlenen bitkisel bezekler kısmen sağlam olarak günümüze ulaşmıştır.			

5. Değerlendirme

Çalışmamız kapsamında değerlendirilen Liman caddesi zemini ve duvarlarının orijinal dokusu Erken Hellenistik döneme kadar uzanmakta¹⁹⁵, diğer yandan cadde duvarları üzerinde görülen devşirme malzeme kullanımı ve Roma İmparatorluk Çağı içerisine tarihlenen cephe düzenlemeleri ile Geç Antik dönemde caddede inşa faaliyetlerinin sürdürüldüğü görülmektedir¹⁹⁶. Caddede görülen Geç dönemlere ait değişiklikler cadde ve çalışma alanımızın tarihlendirilmesini zorlaştırırsa da, bloklar üzerindeki ayrıntılar bizlere yön gösterici olmuştur. Cepheyi oluşturan mimari bloklar, genel hatların yanısıra üzerindeki mimari profil ve bezemeleri stil yönünden incelenerek tarihsel süreç içerisinde Geç Antoninler Dönemine yani İ.S. 2. yüzyılın son çeyreğine yerleştirilmiştir.

Cepheyi oluşturan mimari parçaların gösterdiği kendine özgü stil özellikleri tarihsel bağlamda birbirini destekler niteliktedir. Yukarıda ayrıntılarıyla bahsettiğimiz stil özelliklerine genel olarak bakıldığında, başlık üzerinde derin çizgilerle oluşturulan yapraklardaki keskin hatlar bezeme stilinde İ.S. 2. yüzyıl ortalarına hatta işçilikte yüzeysellik ve basit işçiliğin egemen olduğu yüzyılın sonlarına kadar götürülebilmektedir¹⁹⁷. Buna paralel olarak, arşitrav bloğu taç kısmında yer alan Pisidia tipi boncuk dizisi, yumurta dizisinde yer alan yumurtaların incelik uzayarak bu diziyeye kaynamış olan çanağa ipçikle tutturulması ve yumurta dizisi üzerinde, direk zemin üzerine yerleştirilen ikili palmet diziminde dış yaprakların yukarıda birbirine dokundurulurken, aşağıda sarmal şeklinde dışa kıvrılmış olması gibi stil özellikleri ile aynı tarih aralığını veren Geç Antoninler Dönemi'ne tarihlenmektedir (Fig. 26, 48). Arşitrav blokları üzerindeki boncuk ve yumurta dizisi bezemeleri aynı olan friz bloklarında, köşede "S" profilli işlenen akanthus yapraklarının bezemedeki egemenliği, bezeme kuşağı içerisinde çiçek motifiyle sonlanan sürgünler ve yukarıda bahsetmiş olduğumuz Antoninler dönemi sonlarına ait bir çok özelliğin varlığı arşitrav bloğunu yerleştirdiğimiz tarih aralığını desteklemektedir. Açık, yarı açık ve kapalı lotus diziminin görüldüğü sima bölümünde ise özellikle Severuslar döneminde bilinen akanthuslaşmış yaprakların kullanımını İonia'da Antoninler dönemi içerisinde bir kaç örnekte

¹⁹⁵ Kent içerisindeki benzerleriyle karşılaştırıldığında, dış yüzeyleri çentiklenerek oluşturulmuş bosajlı dörtgen kireçtaşı bloklarla oluşturulan duvar işçiliğinin benzerleri Kap Krio teras yapılarında ve Nymphaeler kutsal alanında görülmekte, bu duvar örgü tekniği Geç Klasik-Erken Hellenistik döneme tarihlenmektedir. Yine caddenin güneyinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkartılan duvar ile caddenin Geç Klasik döneme kadar uzandığı kanıtlanmıştır. Bkz. Özgan 2003, 360, 361.

¹⁹⁶ Geç antik döneme ait düzenlemelerden bir tanesi çalışma konumuzu oluşturan doğu duvar üzerindeki anıtsal cephe iken, diğeri caddenin doğu sınırında bulunan kuzey-güney doğrultusunda üst teraslardan aşağıdaki çeşme yapısına su taşımak için yapılan künk sistemidir. Bkz. Özgan 2003, 360; Özgan 2007, 656.

¹⁹⁷ Çalışmanın 3.1.3. Başlık bölümü; İdil 1984, 13, 31-33.

görülmektedir¹⁹⁸. Severuslar dönemine gelindiğinde İonia ve Karia bölgelerinde yoğun olarak kullanılan ters-düz dizimde lotus çiçeklerini birbirine bağlayan kıvrıklalın düz olarak bırakılmayıp lotus çiçekleri gibi akanthuslaşarak diğere bir "ağacımı" biçimine dönüşmesi, bezemelerin kendi içinde ve birbirlerine ipçiklerle tutturulması, yapraklar ve örgeler arasında dışa kapalı derin ve dar kanalların oluşturulması tarihsel süreç içerisinde Geç Antoninler-Erken Severuslar evresi stil gelişimini yansıtmaktadır¹⁹⁹. Bezeme stilinde görülen, geleneksel lotus palmet diziminin bozulmada doruğa ulaşması Antoninler dönemi sonuna gelindiğini göstermekte, aynı zamanda cepheyi oluşturan blokların tarihlendirmesini destekler niteliktedir²⁰⁰.

Çalışmamızın sonucu olarak, kuzey ve güneyinde yer alan diğere stoa odaları gibi sıradan bir odaya ait olmadığı anlaşılan cephenin, ilk yapım aşamasının Geç Antoninler Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayede, mimari profil ve bezeme açısından değerlendirilen cephe İ.S. 2. yüzyılın son çeyreğine, tarih aralığını biraz daha daraltacak olursak, İ.S. 170-190 yılları arasına tarihlenebileceği düşünülmektedir. Mimari bezemeler ile belirlenen tarih aralığı bloklar üzerindeki yazıtla desteklenmek istenmiş, fakat arşitrav bloğu üzerinde yer alan yazıtın çok küçük bir kısmı günümüze ulaştığı için net bir sonuca ulaşılamamıştır. Yazıtın yazı stili İ.S. 50-150 yılları arasına tarihlendiği düşünülmekte, fakat kesin bir veri olmadığı için mimari bezemeler ile yaptığımız tarihlendirme dikkate alınmıştır. Tarih aralığı belirlendikten sonra cephenin işlevine bakıldığında, caddeden üst terasa geçiş olarak kullanılan anıtsal bir kapı olması düşünülmüş olsa da²⁰¹, yaptığımız çalışmalar sonucunda yapının bir Heroon'a ait olduğu düşünülmektedir. Bu düşüncenin temelini stoada yer alan mermer oda oluşturmaktadır. Mermer odanın cephesi, köşelerde paye ortada sütunlar üzerinde yükselen entablatur kısmından oluşmakta, çalışmamız kapsamındaki cepheyi oluşturan bloklar buradaki yapı ile karşılaştırıldığında cephe düzenlemelerinin aynı olduğu görülmektedir. Ayrıca korinth düzenindeki sütun başlıkları ve üst yapıya uygulanan bezeme figürleri tarih farkından dolayı stilde farklılık gösterse de aynı dekor kullanıldığı görülmektedir²⁰². Tüm bu karşılaştırmalara ek olarak arşitrav bloğu üzerinde bulunan yazıtın mevcut kısmından olasılıkla bu yapıyı bir kişinin kendi adına adadığı, bu yüzden kamuya ait bir yapıdan ziyade bir kişiye ait anıt yapısı olduğu düşünülebilir. Yine arşitrav bloğu üzerinde

¹⁹⁸ Başaran 1995, 141.

¹⁹⁹ Bu özellikler bölgede Milet Kuzeydoğu kutsal alanı propylonu sima parçasında görülürken, İonia bölgesinde ise aynı özellikleri Efes Tiyatro Gymnasium'da görülmektedir. Başaran 1995, 125, Lev. 13d, 15a, 37, 38.

²⁰⁰ Başaran 1995, 129.

²⁰¹ Özgan 2013, 243.

²⁰² Özgan taş işçiliği ve stilistik açısından stoa'nın restorasyonundaki örneklerle benzerliğine işaret etmektedir. Bkz. Özgan 2009, 121, 122; Özgan 2013, 243.

yer alan kazımalara dikkat edildiğinde, bir palmye dalının üzerine kazınan amphora figürü görülmektedir. Buradaki palmye betiminden yapının adandığı kişinin bir zafer kazandığı anlaşılmakta, antik dönemde düzenlenen müsabakaların galiplerine bir amphora dolusu zeytin yağı verildiği bilindiğinden ötürü amphora figürü ile bu fikir desteklenmektedir. Yapının işlevi konusundaki kesin bilgiler alanın kazısı yapıldıktan sonra söylenebilecek durumdadır.

6. Kaynakça

Bu bölümde kullanılan kısaltmalar 2014 yılı Nisan ayında Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanan "Liste der Abkürzungen für Zeitschriften, *Reihen, L Lexika und häufig zitierte Werke" listesinde gösterilen biçimi ile kullanılmıştır.

Antik Kaynaklar

- Ar. An. Arrian, Anabasis Alexandri I-IV, Çev.: E. I. Robson, London, 1967.
- Diod. Diodorus S., Dio Chrysostom, Çev.: L. Crosby, London, 1946.
- Herod. Herodotus I, Çev.: A. D. Godley, London, 1920.
- Pausan. Pausanias, Description Of Greece I, London, 1918.
- Plin. Plinius, Natural History, Volume II, Libri V, Çev.: W.H.S. Jones, London, 1961.
- Steph. Byz. Stephanos Byzantios, Ethnika Stephan von Byzanz, Ethnika. Ed.: A. Meineke. Berlin: Reimer, 1849 repr. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1958.
- Strab. Strabon, The Geography Of Strabo VI, London, 1960.
- Theoc. Theocritus, The Greek Bucolic Poets, London, 1919.
- Thuk. Thukydides, History of Peleponnesian War, London, 1958.
- Vitr. Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap, (Çev. Suna Güven), İstanbul, 2005.

Modern Kaynaklar

- Abbasoğlu 1994 H. Abbasoğlu, Perge Roma Devri Mimarisinde Arşitravların Soffit Bezemeleri, Ankara, 1994.
- Akurgal 1978 E. Akurgal, Ancient Civilizations and Ruins of Turkey, 1978.
- Bailey 1975 D.M. Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum I. Greek, Hellenistic and the Early Roman Pottery Lamps, Londra 1975.
- Bailey 1988 D.M. Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum III. Roman and Provincial Lamps, Londra 1988.
- Başaran 1995 C. Başaran, Anadolu Mimari Bezemeleri Roma Çağı Lotus Palmet Örgesi, Erzurum, 1995.

- Başaran 1988 C. Başaran, Arkeolojiye Giriş I, Erzurum, 1988.
- Bauer 1973 H. Bauer, Das Korinthische Kapitelle des 4. und 3. Jahrhunderts v. Chr., Berlin, AM 3. Beiheft.
- Bean 1952 G.E. Bean, J.M. Cook, "The Cnidia", BSA 47, 1952, 171- 212.
- Bean 1957 G.E. Bean, J.M. Cook, "The Carrien Coast III", BSA 52, 1957, 58-146.
- Beaufort 2002 F. Beaufort, Karamanya, Çev.: A. Neyzi – D. Türker, Antalya 2002.
- Benndorf 1884 O. Benndorf-G. Niemann, Reisen in Lykien und Karien I, Viyana 1884.
- Bent 1888 J. Th. Bent, "Discoveries in Asia Minor", JHS 9, 1888, 80- 92.
- Berges-Tuna 1990 D. Berges, N. Tuna, "The Archaic Sanctuary at Old Knidos", Archaeologischer Anzeiger, Walter de Gruyter, Berlin, 1990, pp. 19-35.
- Bingöl 1997a O. Bingöl, Malerai und Mosaik der Antike in der Türkei, Mainz 1997.
- Bingöl 2004 O. Bingöl, Arkeolojik Mimari'de Taş, İstanbul, 2004.
- Bittel 1942 K. Bittel, Kleinasiatische Studien, Istanbuler Mitteilungen, Heft 5, Istanbul 1942.
- Blümel 1999 W. Blümel, "Epigraphische Forschungen in Knidos", VII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara 1999, 233- 237.
- Boysal 1957 Y. Boysal, "Die Korinthischen Kapitelle der Hellenistischen Zeit Anatoliens", Anatolia 2, 1957.
- Breccia 1909 E. Breccia "Di Alcuni frammenti di vasi, Société Arc. BS(R)AA. 11, Alexandria 1909, 298- 320.
- Cahn 1970 H.A. Cahn, Knidos. Die münzen des 6. und 5.Jhs. v.Chr., Berlin 1970.
- Can 2005 B. Can, "Antoninler Dönemi Baroğu Işığında Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri", Adalya VIII, 89-120, 2005.
- Chaviaras 1910 N. Chaviaras, BCH 34, 1910, 420- 27.
- Chaviaras 1912 N. Chaviaras, BCH 36, 1912, 520- 29.

- Cook 1961 J. M. Cook, Cnidian Peraea and Spartan Coins, JHS 81, 1961, 56vd.
- Cousin 1898 G.Cousin, "Voyage en Carie", BCH.22, 1898, 361.
- Doksanaltı 2006 E. M. Doksanaltı, Knidos Kap Crio Kazı Alanı (Doktora Tezi), Konya, 2006.
- Doksanaltı 2014 E. M. Doksanaltı, Knidos Kazı ve Araştırmaları Tarihçesi (1) 18-19. Yüzyıllar, İstanbul, 2014.
- Élaigne 1998 S. Élaigne, Alexandrie Étude préliminaire d'un contexte céremique du Haut- Empire, Alexandria I, 1998.
- Erder 1967 C. Erder, Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa, Ankara, 1967.
- Fischer 1990 M. L. Fischer, Das korinthische Kapitell im Alten Israel in der Hellenistischen und Römischen Periode: Studien zur Geschichte der Baudekoration im Nahen Osten, Mainz, 1990.
- Gerkan 1924 A.von Gerkan, Griechische Städteanlagen, Leipzig, 1924.
- Gündüzalp 1984 N. Gündüzalp, Anadolu Yapılarında Akanthuslu Sarmaldal Süslemeleri, Trabzon, 1984.
- Hamilton 1842 W.J. Hamilton, Researches in Asia Minor II, 1842.
- Hayes 1997 J.W. Hayes, Handbook of Mediterranean Roman Pottery, Londra, 1977.
- Heilmeyer 1970 W. D. Heilmeyer, Korinthische Normal Kapitelle, Studien zur Geschichte der Romischen Architekturdekoration, RM. EH 16, Heidelberg, 1970.
- İdil 1976 V. İdil, Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları, Anadolu (Anatolia), 20, Ankara 1976.
- İdil 1979 V. İdil, "Stratonikeia'da (Eskihisar) Kentin Kuzey Kapısının İç Kesimindeki Korinth Başlığı", VIII. Türk Tarih Kongresi. Ankara: 477-486, 1979.
- Karaosmanoğlu 1996 M. Karaosmanoğlu, Anadolu Mimarisinde Roma Çağı Yumurta Dizisi, Erzurum, 1996.
- Koçhan 1995 N. Koçhan, Hellenistik Çağ Anadolu Mimarisinde Lotus-Palmet ve Yumurta Bezekleri, Erzurum, 1995.
- Köster 2004 R. Köster, Die Bauornamentik von Milet. Die Bauornamentik der frühen und mittleren Kaiserzeit. Milet VII.1. Berlin, 2004.

- Krischen 1913 F.Krischen, AA.28, 1913.
- Leake 1840 W. M. Leake, W. Gell, F. Bedford, Antiquities of Ionia, Published by Dilettanti III, Londra 1840.
- Lehner 2004 M. F. Lehner, Die Agonistik im Ephesos der römischen Kaiserzeits, (Unveröffentlichte Dissertation), Ludwig-Maximilians-Universität, Philosophischen Fakultät, München, 2004.
- Love 1968 I.C. Love, Knidos- Excavations in 1967, TAD XVI. II, 1968, 133-159.
- Love 1972 I.C. Love, "Excavations at Knidos 1971", AJA 76, 1972, 393-405.
- Love 1974 I. C. Love, "Excavations at Knidos 1972", TAD. XXI. 2, Ankara 1974, 68- 129.
- Love 1976 I.C. Love, A Brief Summary of Excavations at Knidos 1967-1973, The Proceeding of the Xth Int. Congr. Of Class. Archaeology, II, Ankara- İzmir, 23- 30/IX/1973, 1976, 1110vd.
- Maiuri 1921 A.Maiuri, Annuario della Scuola d'Atene 4/5, 1921/1922, 397vd.
- Mandel 1988 U. Mandel, Kleinasiatische Reliefkeramik der mittleren Kaisezeit, die 'oinophorengruppe' und Verwandtes, PF 5, Berlin, New- York, 1988.
- Mansel 1958 A. M. Mansel, "1957 senesi Side ve Perge Kazıları", TAD VIII, Ankara, 1958, 1, 15.
- Mansel 1970 A. M. Mansel, "1970 yılı Perge Kazısına Dair Ön Rapor", TAD XIX. 2, 1970.
- Mansel 1971 A. M. Mansel, "Perge 1970", AnSt. 21, Ankara, 1971.
- Mauch 1910 J.M. Mauch, The Greek and Roman Orders, Washington D.C, 1910.
- Mert 2005 İ. H. Mert, "Knidos Korinth Tapınağı", Ramazan Özgan'a Armağan (Ed. M. Şahin/İ. H. Mert): 229-248.
- Meyer 2007 F. S. Meyer 2007, A Handbook of Ornament, New York, 2007.
- Müler 1997 D. Müler, Topographischer Bildkommentar zu den Historien Herododots, Kleinasien. Tübingen 1997.
- Newton 1863 C. T. Newton, A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus, and Branchidae II, 1862/ 63.
- Newton 1865 C.T. Newton, Travels and Discoveries in the Levant II, Londra 1865.

- Özgan 1990 R. Özgan, "1988 Knidos Kazısı Ön Raporu", XI. KST. II, Ankara, 1990, 167vd.
- Özgan 1992 R. Özgan, 1990 Knidos Kazısı, XIII. KST. II, Ankara 1992, 171-188.
- Özgan 1995a R. Özgan, "1991 Knidos Kazısı", KST. II, Ankara 1995, 161- 168.
- Özgan 1995b R. Özgan, "Knidos 1992 Çalışma Raporu", XV. KST. II, Ankara 1995, 169-188.
- Özgan 1995c R. Özgan, "Knidos 1993", XVI. KST. II, Ankara 1995, 297- 314.
- Özgan 1998 R. Özgan, "1996 Knidos Kazıları, XIX. KST. II, Ankara 1998, 133-150.
- Özgan 2002 C. Bruns-Özgan, Knidos Antik Kent Rehberi, Konya, 2002.
- Özgan 2003 R. Özgan, "2001 Knidos Kazıları", XXIV. KST. II, Ankara, 2003, 359-372.
- Özgan 2005 R. Özgan, "2003 Yılı Knidos Kazıları", XXVI. KST. I, Ankara, 2005, 235-248.
- Özgan 2007 R. Özgan, "2005 Yılı Knidos Kazıları", XXVIII. KST. II, Ankara, 2007, 649-668.
- Özgan 2009 C. Özgan, "Eine Feine Familie: Theopompos von Knidos und Seine Nachkommen", Epigraphica Anatolica 42, Bonn, 2009, 103-134.
- Özgan 2013 C. Özgan, G. Lini, R. Özgan, D. Pastutmaz, "Knidos ergebnisse der ausgrabungen von 1996-2006", Knidos-Studien band 4.
- Pagenstecher 1913 Pagenstecher, R.Griech.-Ägypt. Sammlung Ernst von Sieglin III.2, Ausgrabungen in Alexandria, Leipzig 1913, 59-64, L.20; 83, L.38.
- Penfield 1957 W. Penfield, Proceeding of the American Philosophical Society 101, 1957, 393-416.
- Philippson 1915 A.Philippson, Reisen und Forschungen im westlichen Kleinasien V. Karien südlich des Mäander und das westliche Lykien, Petern. Mitt. Erg. Heft 183, Gotha 1915.
- Pritchett 1943 W. K. Pritchett, The five Attic Tribes after Kleisthenes, Baltimore 1943.
- Riegl 1893 A. Riegl, Stilfragen: Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik, Berlin, 1893.

- Ross 1843 L. Ross, Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meers 2, 1843.
- Rostovtzeff 1953 Rostovtzeff, The Social and History of the Hellenistic World, Oxford, Vol. II, Oxford 1953.
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, Untersuchungen zur Kleinasiatischen Bauornamentik des Hellenismus, Mainz: Philipp von Zabern, 1994.
- Salles 1993 J.-F. Salles Les Niveaux Hellenistique, Kition Bamboula IV, Paris 1993.
- Salomonson 1969 J.W. Salomonson, "Spätromische rote Tonware mit Reliefverzierung aus nortafrikanischen Werkstätten", BABesch 44, 1969, 4-109.
- Saltuk 1993 S. Saltuk, Arkeoloji sözlüğü, İstanbul, 1993.
- Shear 1920 T.L. Shear, Art and Arcaeology 9, 1920, 197.
- Shoe 1936 L. Shoe, Profiles of Greek Mouldings, Cambridge: Harvard University, 1936.
- Shoe 1952 L. Shoe, Profiles Of Western Greek Mouldings, Roma, 1952.
- Shoe 1965 L. Shoe, Etruscan And Republican Roman Mouldings, Memoirs Of The American Academy In Rome, Roma, 1965.
- Söğüt 2011 B. Söğüt, "Işıklı Kasabasında Bulunan Hellenistik ve Roma Dönemine Ait Mimari Elemanların Genel Bir Değerlendirmesi", Eumeneia, Şeyhlü - Işıklı, Ed: B. Söğüt, İstanbul, 2011, 73-92.
- Spratt 1886 T.A.B. Spratt, "Remarks on the Dorian Peninsula and Gulf", Archaeologia 49,1886, 347-365.
- Stelle 1965 L. A. Stelle, La civiltà micenae nei documenti contemporanei, 1965.
- Strocka 1981 V. M. Strocka, (S 20) Das Markttor von Milet, 128. Winckelmannsprogramm Der Archäologischen Gesellschaft zu Berlin, Berlin, 1981.
- Sudhoff 1927 K. Sudhoff, Kos und Knidos, Münih, 1927.
- Texier 1849 C. Texier, Description de l'Asie Mineure III, Paris, 1849.
- Traill 1975 J.S. Traill, The Political Organization of Attica, Hesperia Supp. XIV, Princeton 1975.
- Türkmen 2007 M. Türkmen, Pamphylia ve Kilikia'da Severuslar Dönemi Mimari Bezemesi (Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

- Vandeput 1997 L. Vandeput, (s.100-105, Lev. 43. 3-4), The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, Sagalassos: a Case Study, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology I. Turnhout,1997.
- Walker 1926 C. H. Walker, The Theory Of Mouldings, Cleveland, 1926.
- Wegner 1957 M. Wegner, Ornamente Kaiserzeitlicher Bauten Roms, Köln, 1957.

7. Figürler

Figür 1: Ege Bölgesi google earth görüntüsü.

Figür 2: Karia Bölgesi haritası.

Figür 3: Karia Bölgesi google earth görüntüsü.

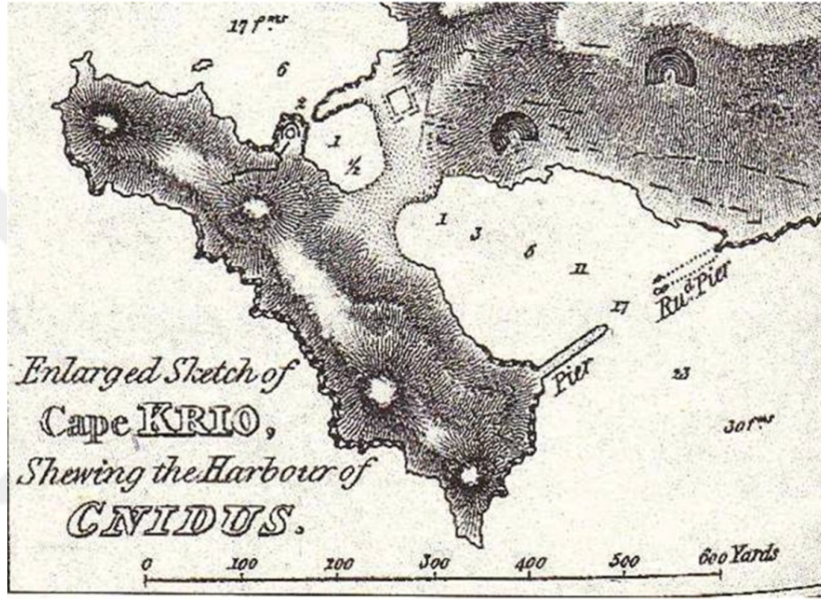
Figür 4: Knidos yarımadası google earth görüntüsü

Figür 5: Knidos Antik Kenti google earth görüntüsü.

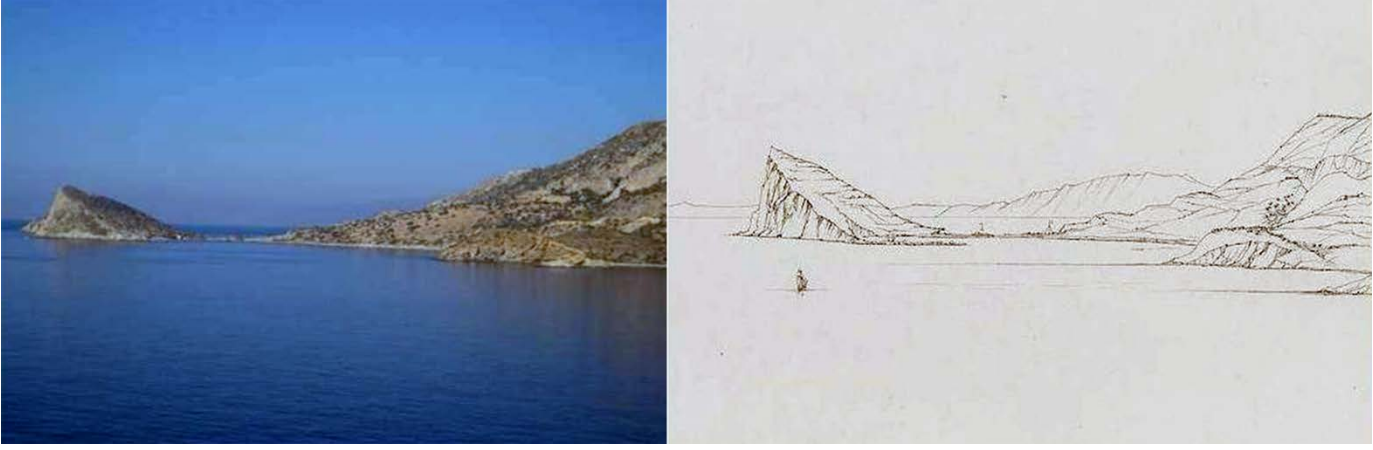
Figür 6: Dilettanti Topluluğu'nun Knidos Çizimleri (1812).

Figür 7: Beaufort'un Knidos Kent Planı.

Figür 8: Newton'un Knidos Kent Planı.

Figür 9: Knidos'un Kurulduğu Anakara ve Kap Krio gravürü.

Figür 10: Gerkan'ın Knidos planı.

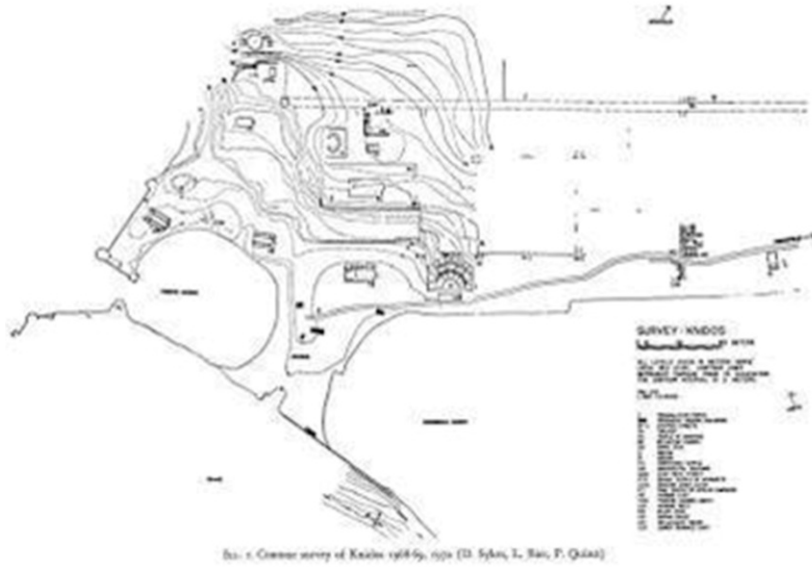
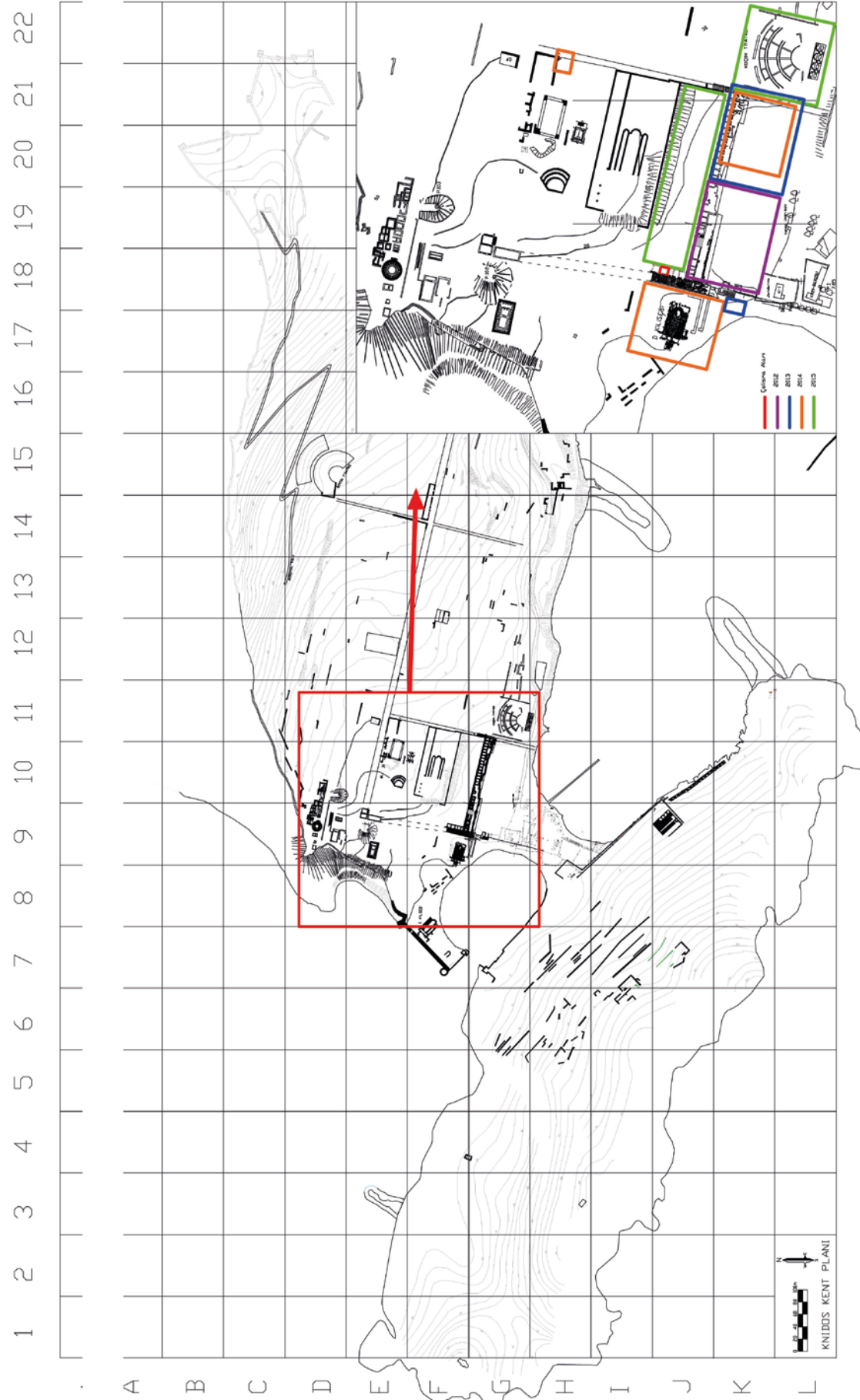

Fig. 1. Greater survey of Knidos 1948-9, 1950 (Ed. Sjöström, L. Rön, P. Quidström)

Figür 11: Love'un Knidos planı.

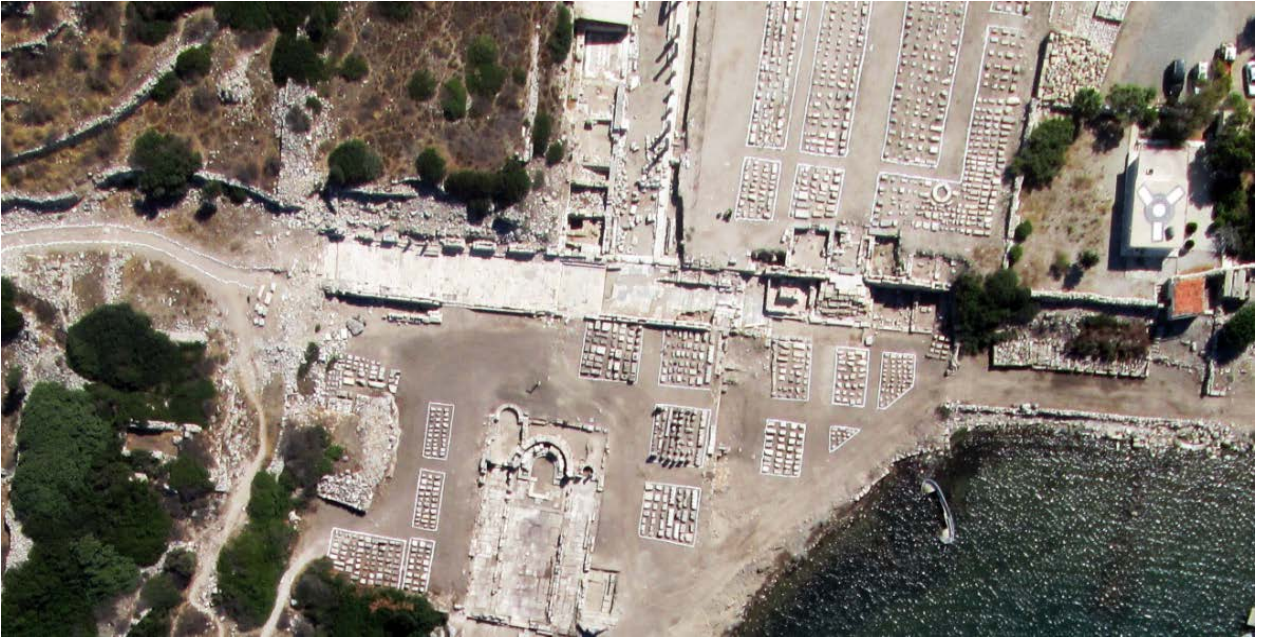
Figür: 12 Özgan'ın Knidos Antik Kenti planı.

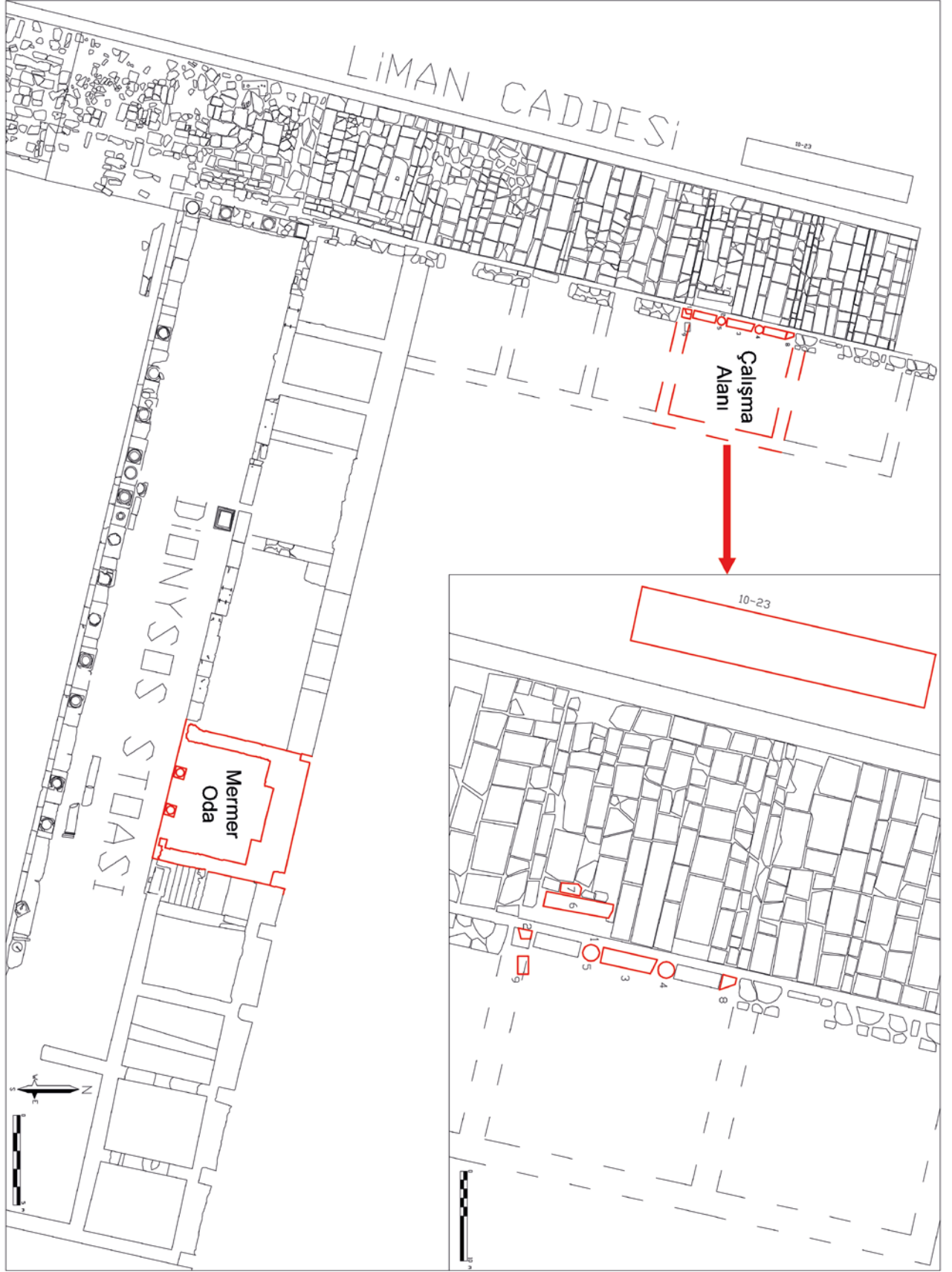
Figür 13: Knidos Antik Kenti günümüzde sürdürülen çalışmaların gösterildiği plan.

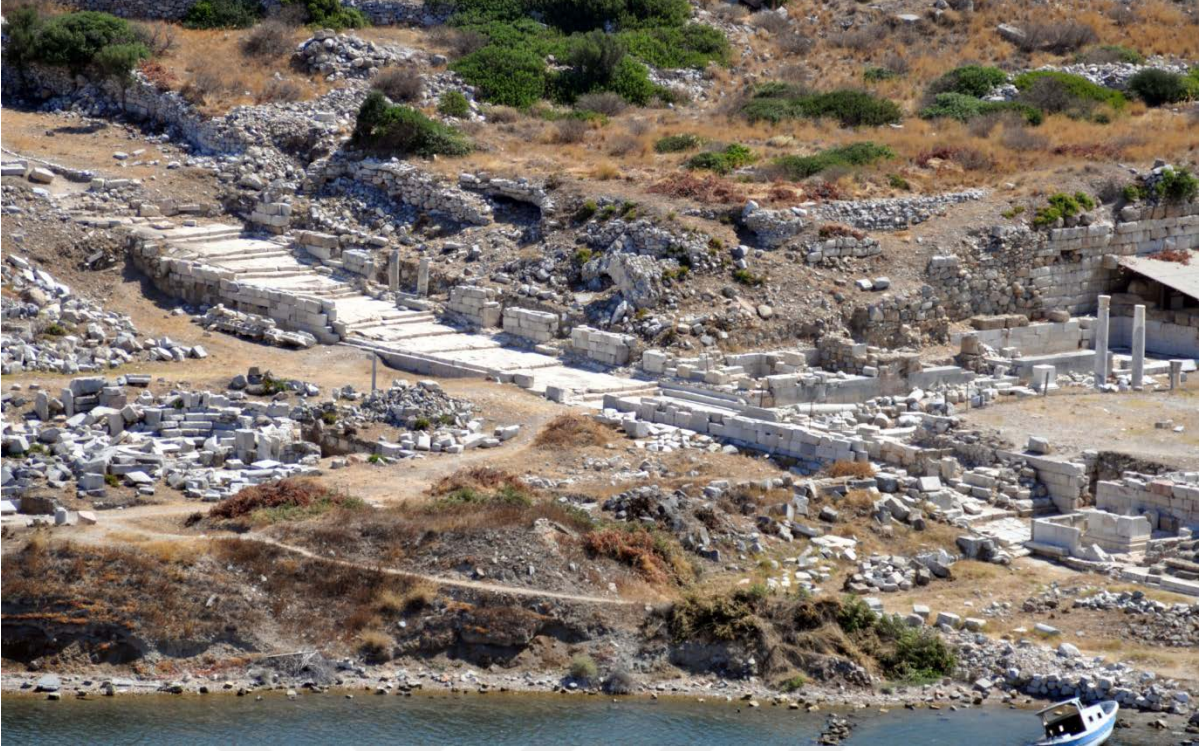
Figür 14: Liman Caddesi ve üst terasta yer alan yapıların gösterildiği hava fotoğrafı.

Figür 15: Liman Caddesi ve çevresini gösteren hava fotoğrafı.

Figür 16: Çalışma alanının stoa ile ilişkisini gösteren plan.

Figür 17: Liman Caddesi güneybatıdan görünüm.

Figür 18: Çalışma alanını gösteren hava fotoğrafı.

Figür 19: Liman Caddesi güneyden görünüm.

Figür 20: Liman Caddesi kuzeyden görünüm.

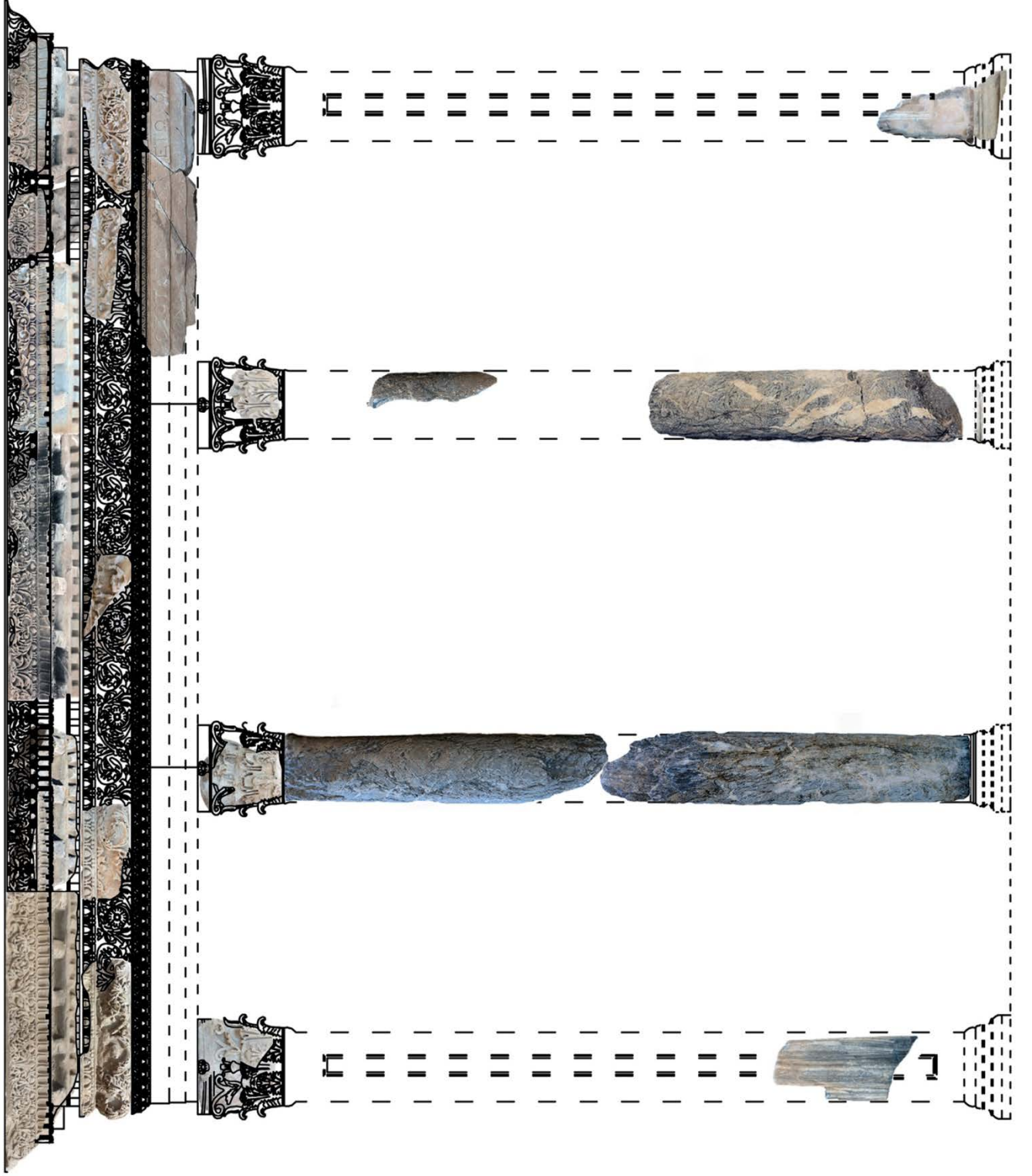
Figür 21: Çalışma alanı ve mimari bloklar batıdan genel görünüm.

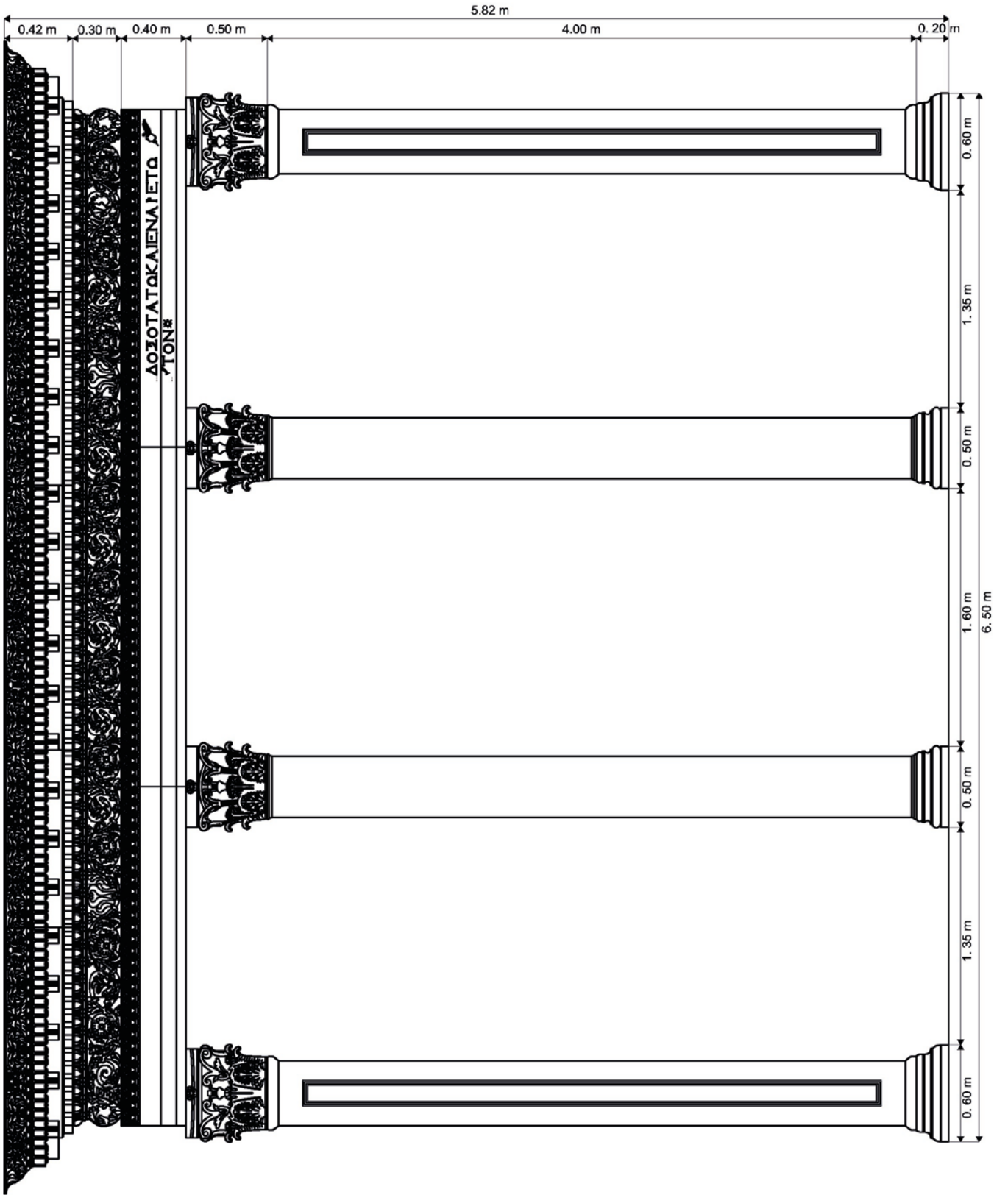
Figür 22: Cephenin üst yapısını oluşturan mimari bloklar genel görünüm.

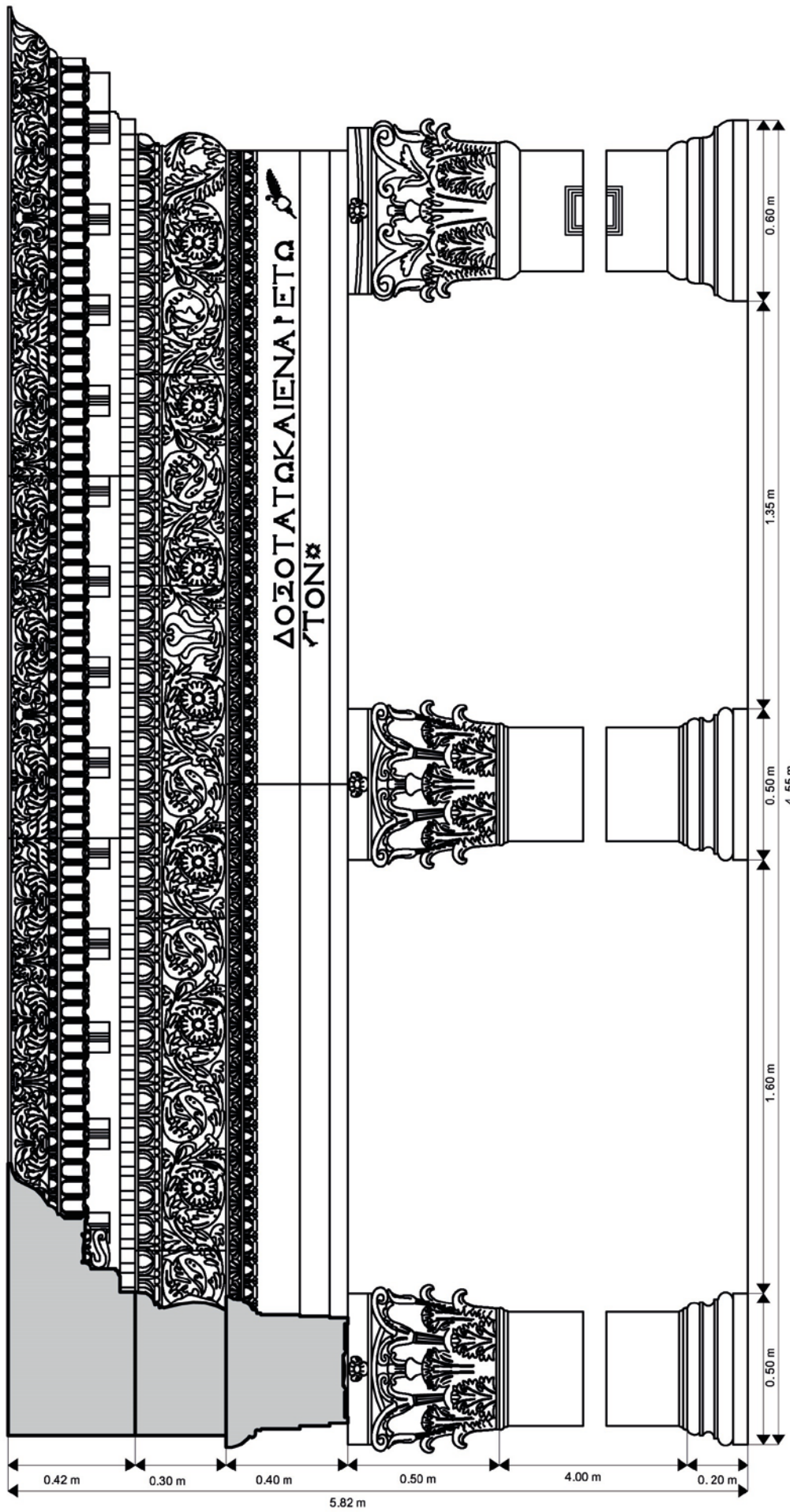
Figür 23: Cepheye ait blokların buluntu durumu ve günümüzdeki görünümü.

Figür 24: Cepheye ait blokların fotoğrafları kullanılarak oluşturulan tamamlama çalışması.

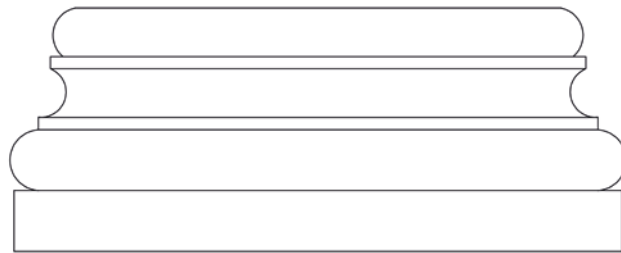
Figür 25: Cephenin restitüsyonu.

Figür 26: Cephenin mimari düzenlemesi ve kesit görüntüsü.

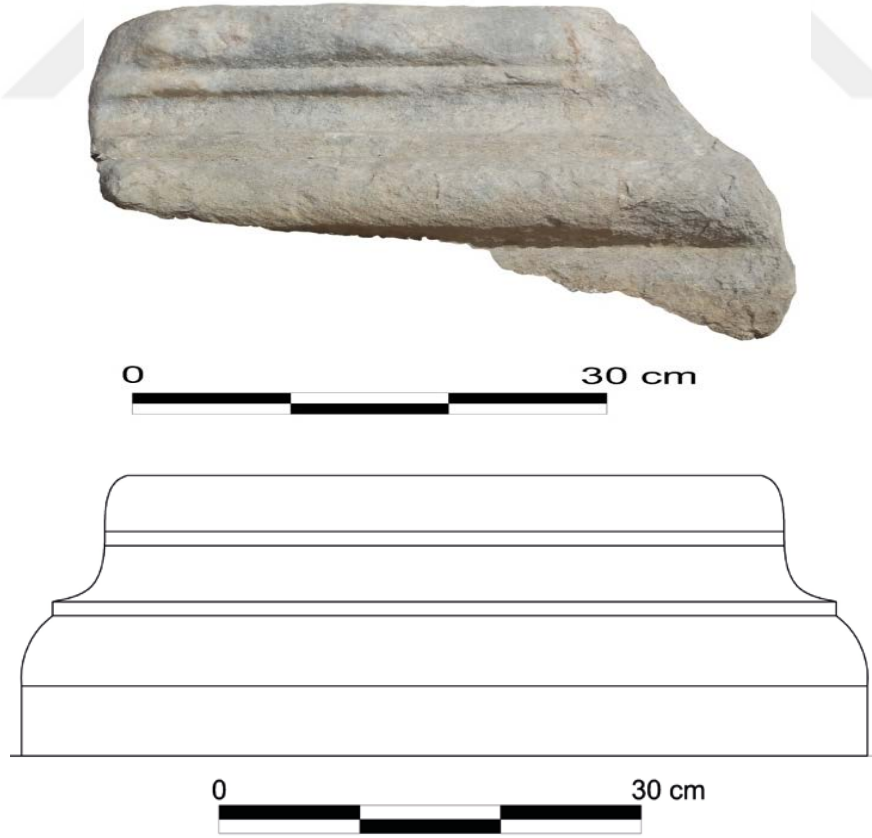
Figür 27: Çalışma alanı buluntu durumu genel görünüm.

Figür 28: 1 numaralı sütun kaidesi, buluntu durumu, günümüzdeki durumu ve restitüsyonu.

Figür 29: Sütun kaideleri arasına yerleştirilen 3 numaralı eşik taşı.

Figür 30: 2 numaralı paye kaidesi ve restitüsyonu.

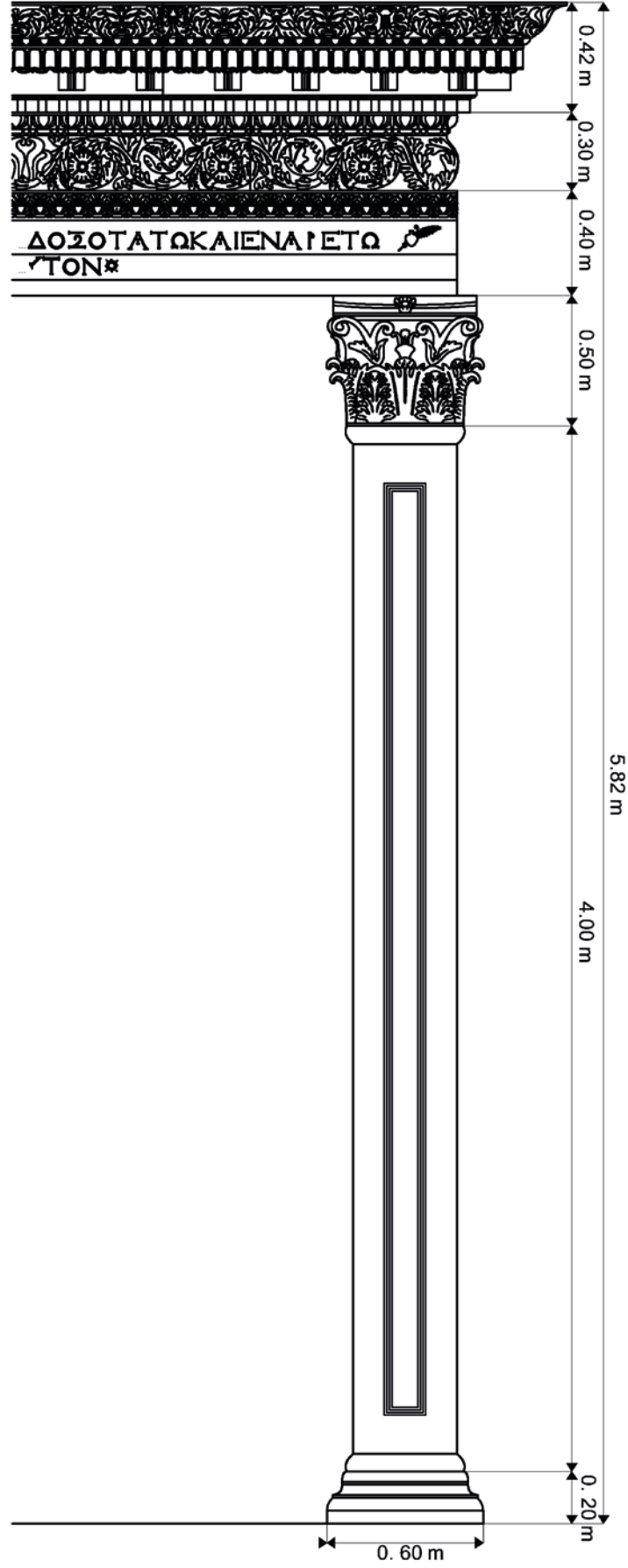

Figür 31: 4 numaralı sütun ve sütunların restitüsyonu.

Figür 32: 5 numaralı sütun

Figür 33: 6 numaralı sütun gövdesi, alt bölümü ve restitüsyonu.

Figür 34: Cephe restitüsyonu ve ölçüleri.

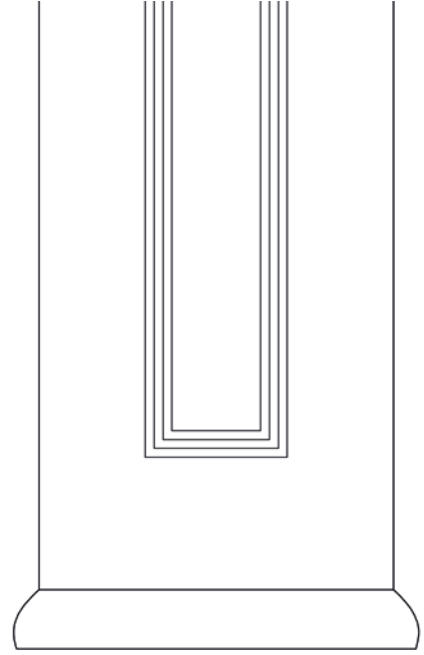
0 30 cm

Figür 35: 8 numaralı paye parçası.

0 30 cm

Figür 36: 9 numaralı paye parçası ve payelerin restitüsyonu.

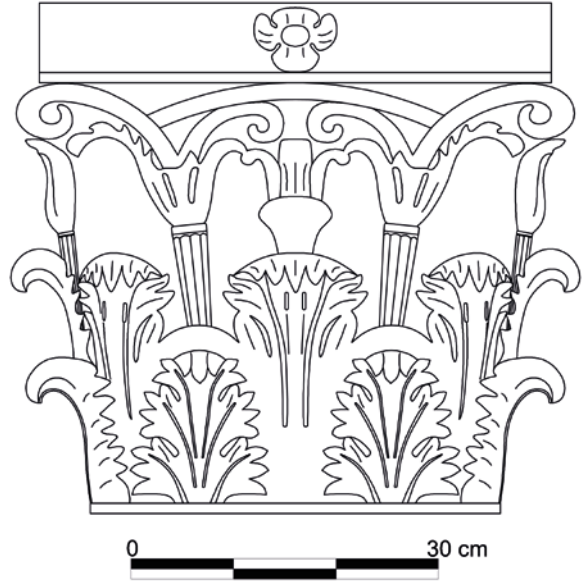
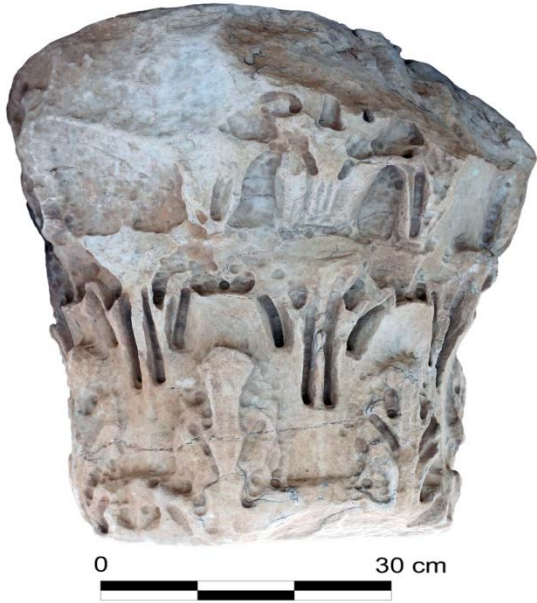
0 30 cm

Figür 37: Stoda'da yer alan mermerli oda ön cephe görünümü.

Figür 38: Stoa'nın batı bitişine yakın bir noktada yer alan paye parçası.

Figür 39: 10 numaralı sütun başlığı ve restitüsyonu.

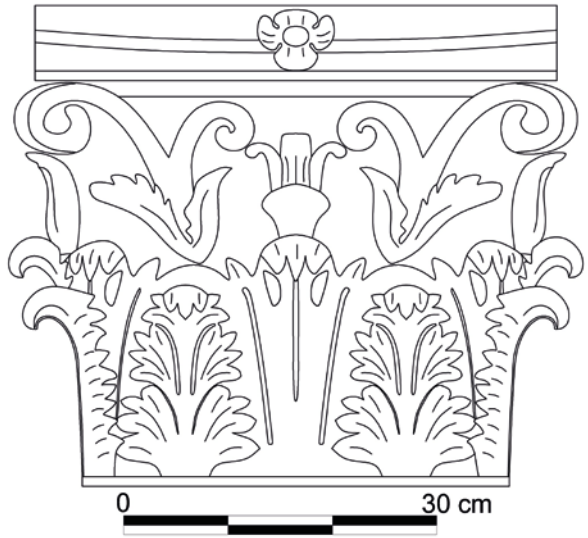
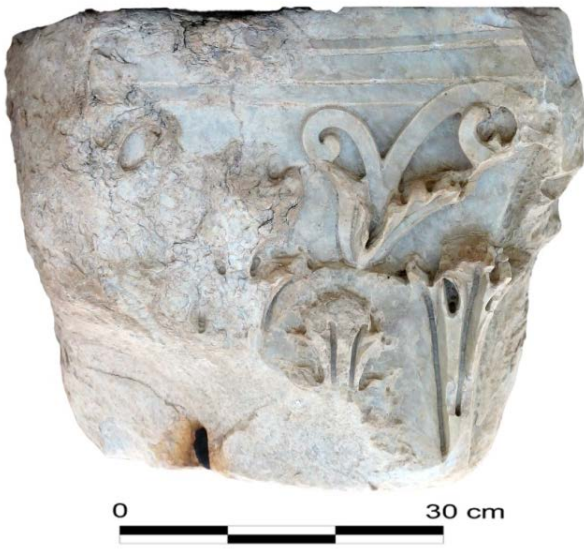
Figür 40: Başlık bezeme detay görünüm.

Figür 41: Stoa'ya ait sütun başlığı.

Figür 42: 11 numaralı sütun başlığı parçası.

Figür 43: 12 numaralı paye başlığı cephe görünümü ve restitüsyonu.

Figür 44: 13 numaralı arşitrav bloğu cephe görünümü, restitüsyonu ve kesiti.

Figür 45: Soffit ayrıntı görünüm..

Figür 46: Arşitrav bloğu arka cephe görünüm.

Figür 47: Arşitrav bloğu üzerinde yer alan Amphora ve palmiye figürü ayrıntı görünüm.

Figür 48: Arşitrav bloğu taç kısmı ayrıntı görünüm.

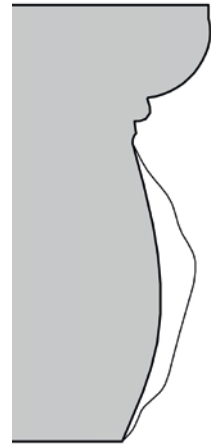
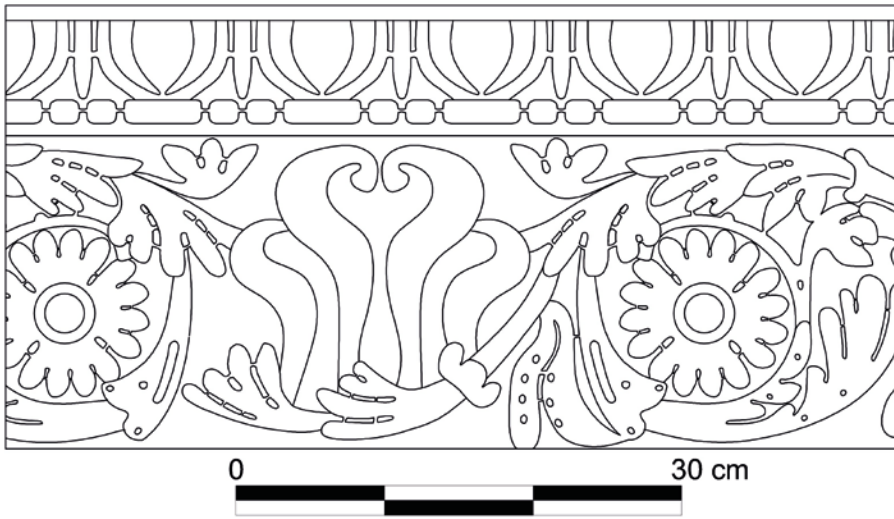
Figür 49: 14 numaralı friz bloğu genel görünüm ve restitüsyonu.

Figür 50: Friz bloğu yan kenar detay ve kesit görünüm.

Figür 51: Friz bloğu yan kenarda yer alan oyuk detayı.

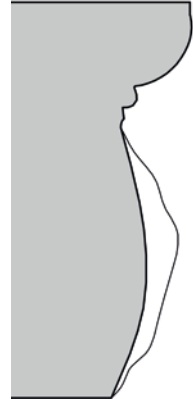
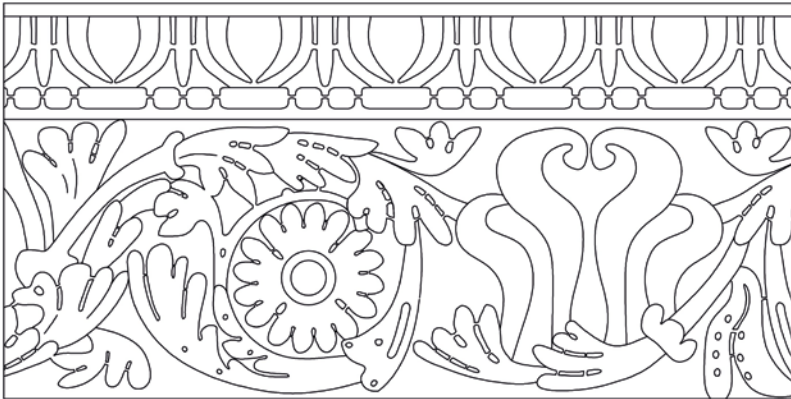
Figür 52: 15 numaralı blok cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

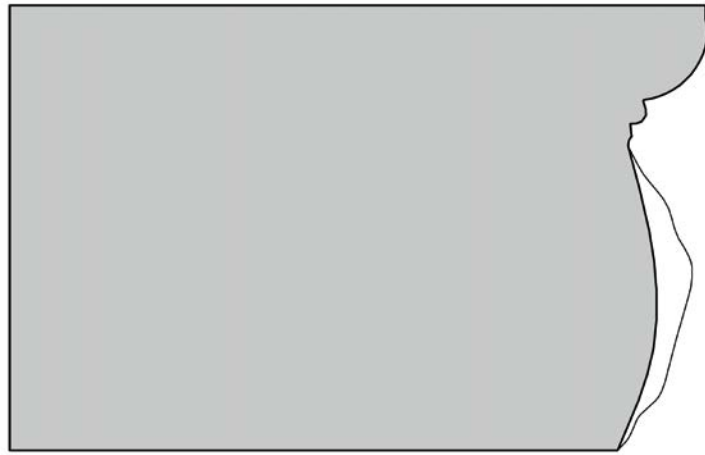
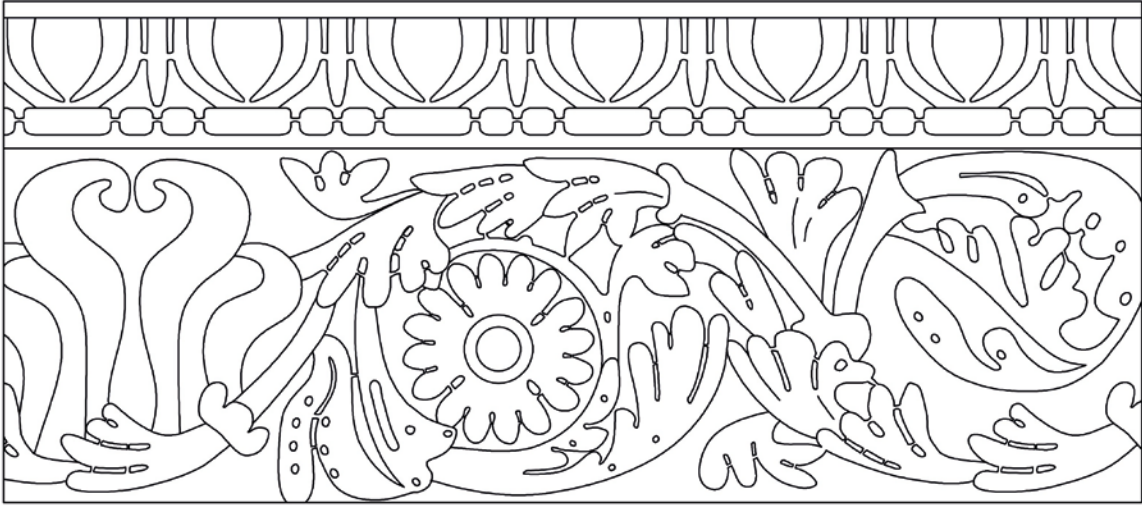
Figür 53: Friz bloğu yan kenarda yer alan çıkıntı detayı.

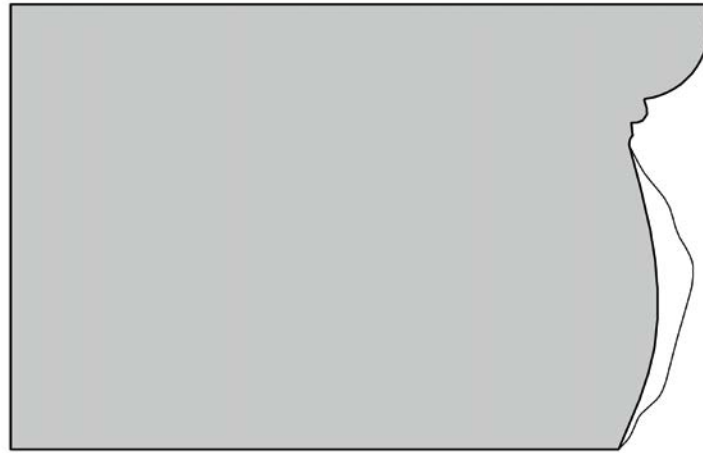
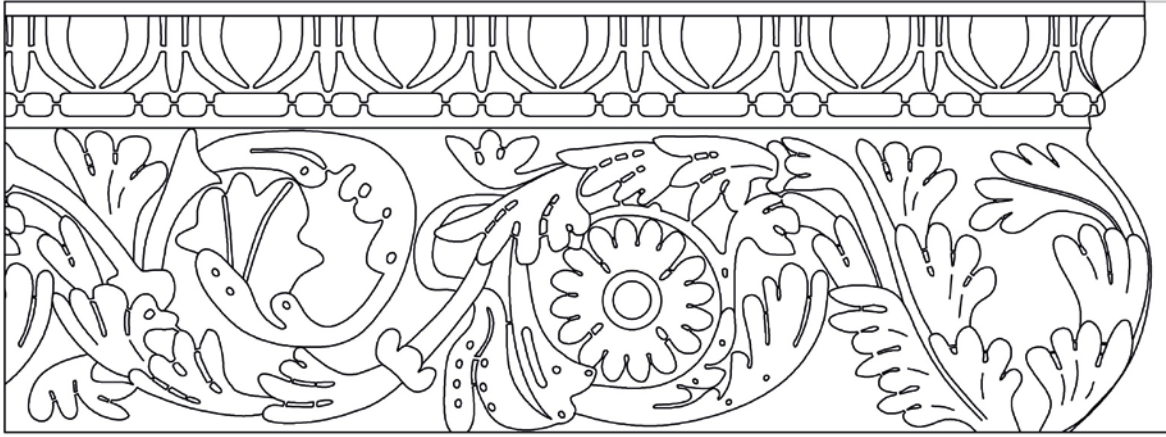
0 30 cm

Figür 54: 16 numaralı friz bloğu cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

Figür 55: 17 numaralı friz bloğu cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

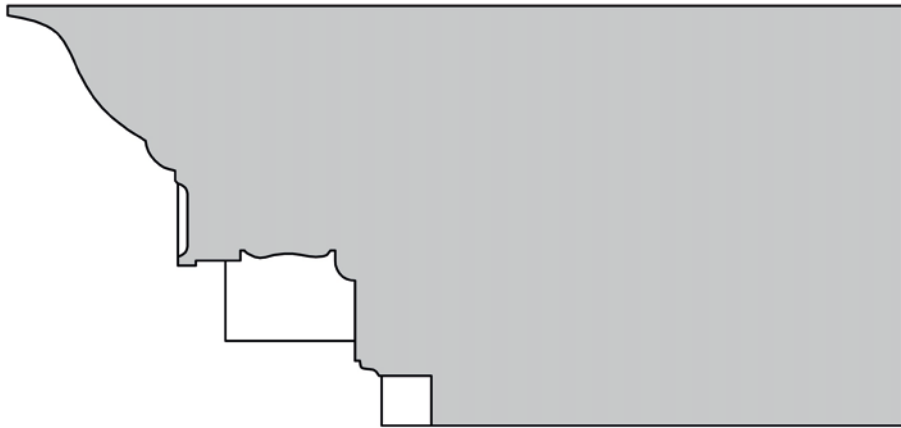
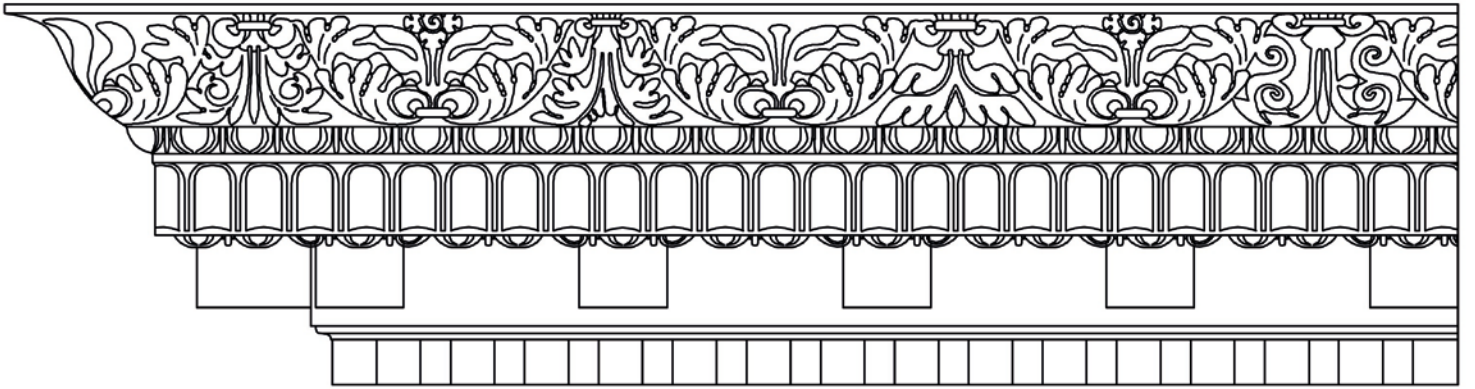
Figür 56: 18 numaralı friz bloğu cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

Figür 57: Üst cepheye ait blokların güneyden genel görünümü.

Figür 58: Üst cepheye ait blokların kuzeyden genel görünümü.

Figür 59: 19 numaralı korniş bloğu cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

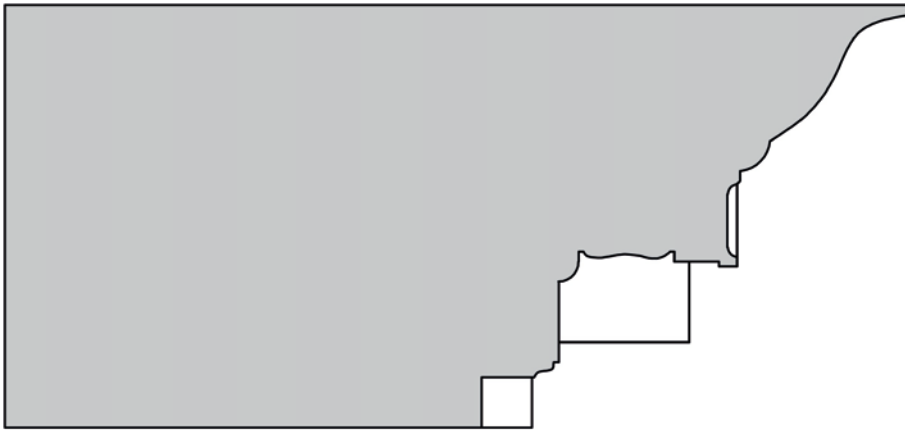
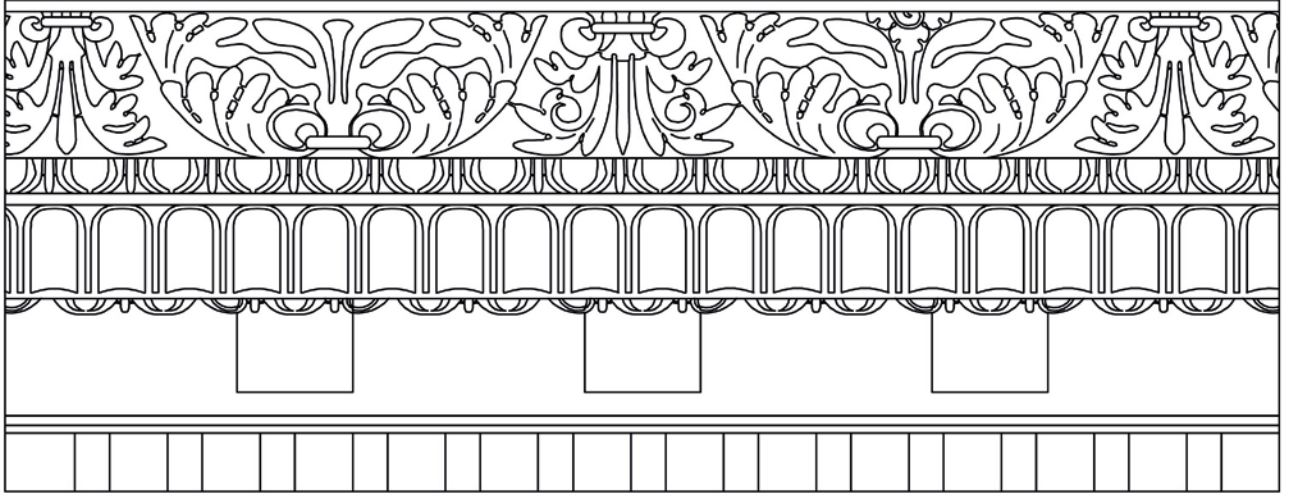
Figür 60: Korniş bloğu alttan genel görünüm.

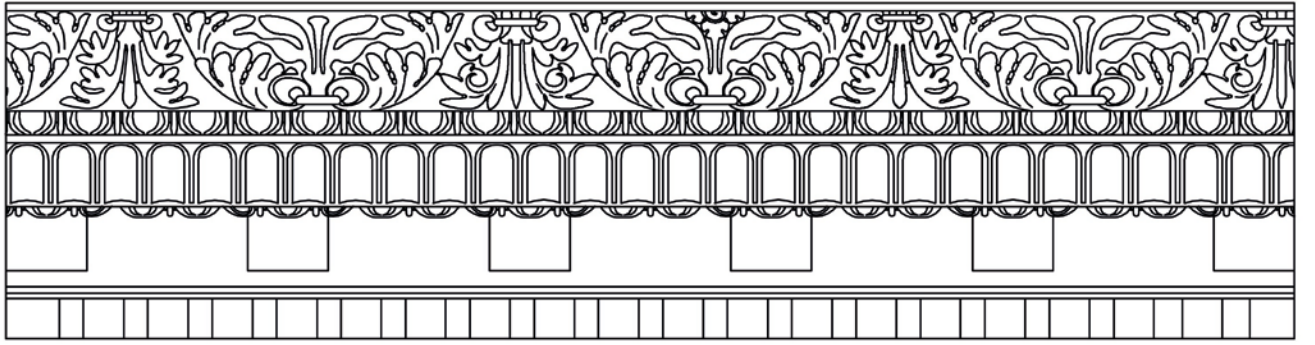
Figür 61: Akanthus yaprağı detay görünüm.

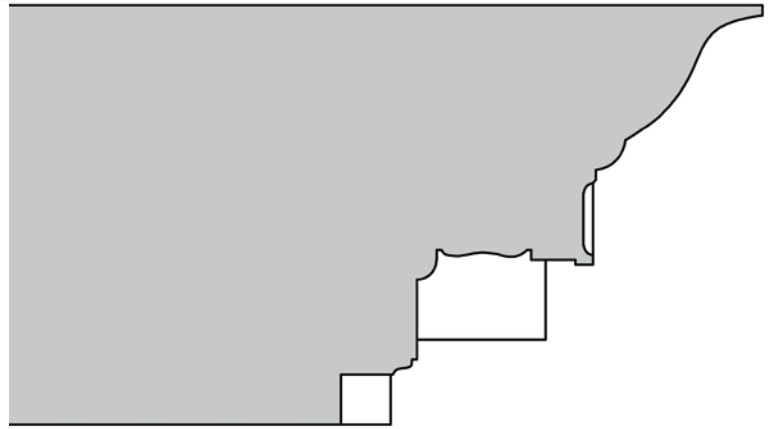
Figür 62: Farklı tipteki lotus çiçekleri detay görünüm.

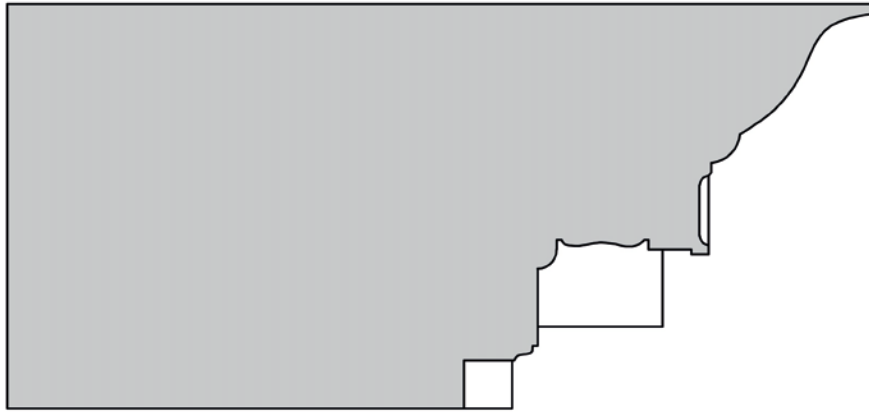
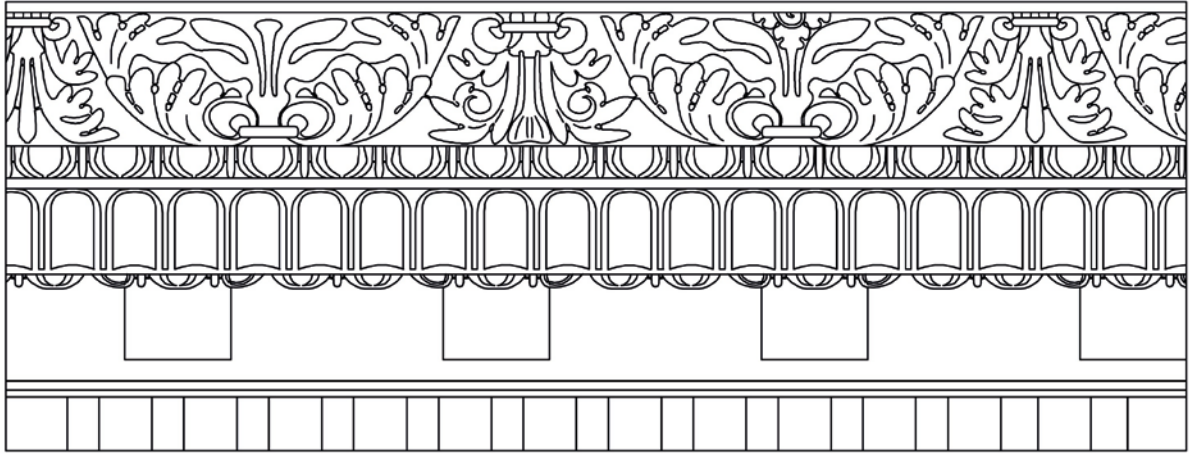
Figür 63: 20 numaralı korniş bloğu cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

Figür 64: 21 numaralı korniş bloğu cephe görünüm, restitüsyonu ve kesiti.

Figür 65: Korniş bloğu alttan genel görünüm.

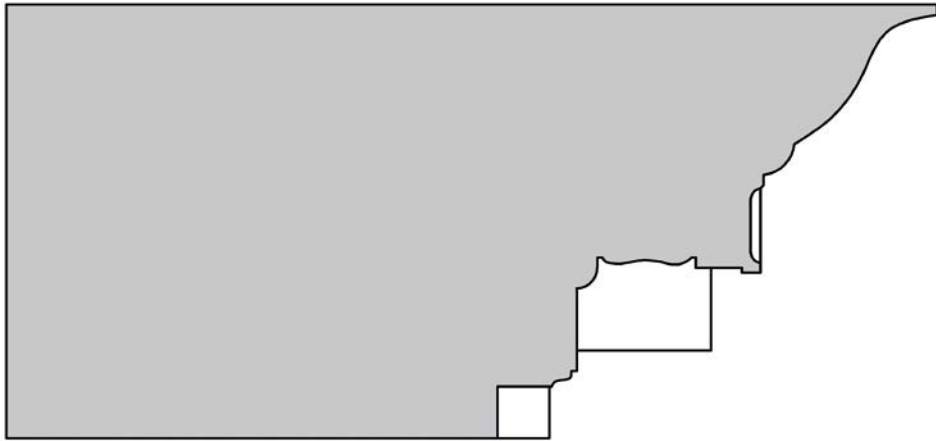
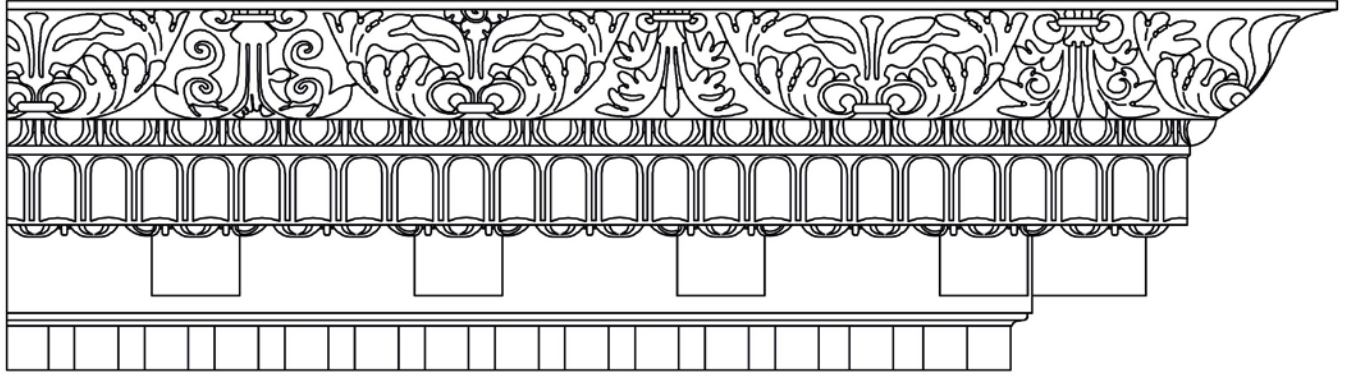
Figür 66: 22 numaralı korniş bloğu cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

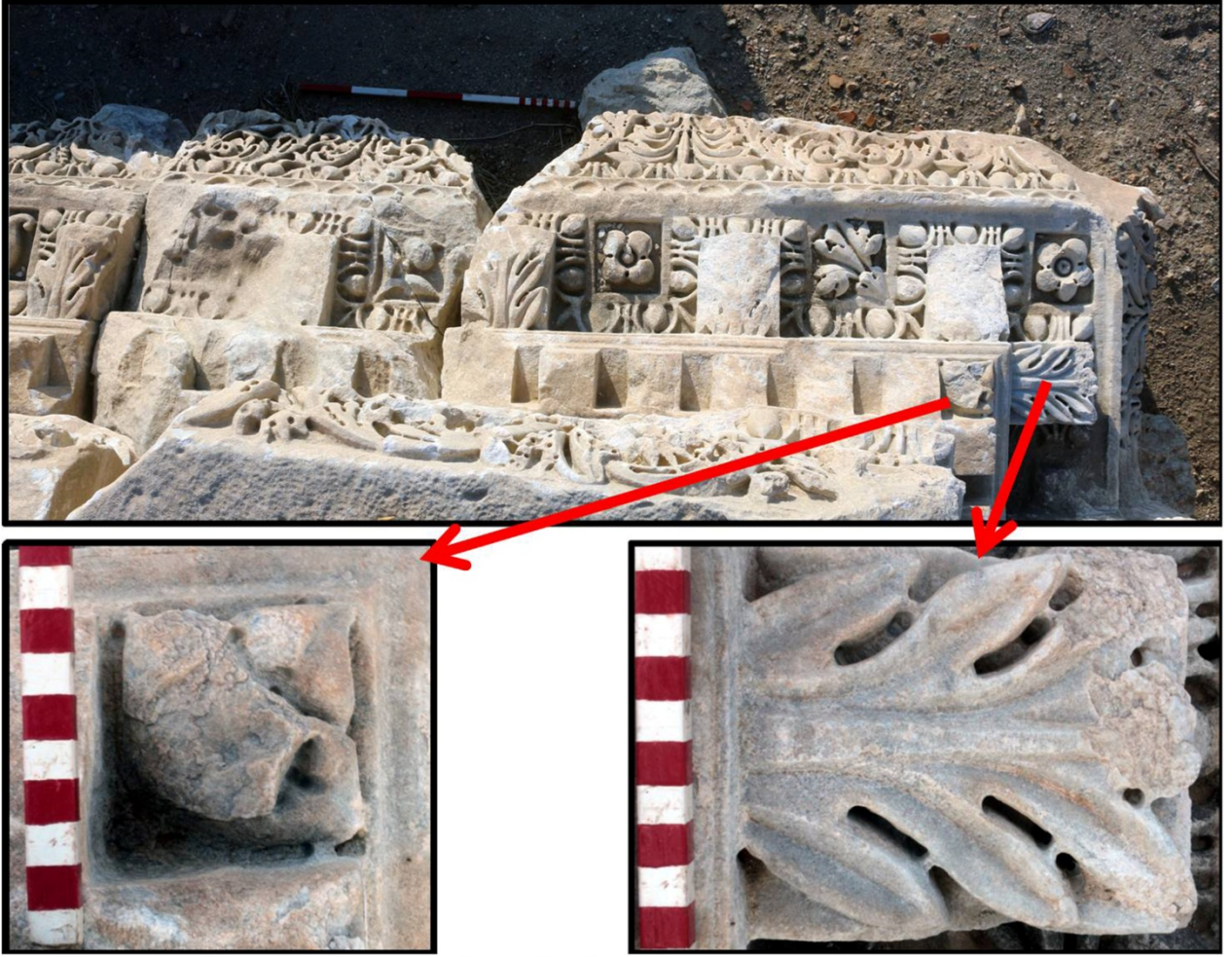
Figür 67: Kasetler içerisinde yer alan figürler detay görünüm.

Figür 68: Konsol kenarında yer alan "S" profilli figür.

Figür 69: 23 numaralı korniş bloğu cephe görünüm, restitüsyon ve kesiti.

Figür 70: Korniş bloğu alttan genel ve detay görünüm.

